

Een wetenschaps-autobiografie

Pieter Johan Diederik Drenth

Portret 2000, vervaardigd door Mieke Dillo

Amsterdam, 07-07-2007 / 01-05-2015

Amsterdam, 07-07-'07

Pieter J. D. Drenth

Een auto-wetenschapsbiografie, tot 2007.

Inhoudsopgave.

1. Vooraf.....	3
2. Jeugd.....	3
3. Studie.....	4
4. Promotietraject Koninklijke Marine.....	8
5. USA.....	9
6. Beginjaren Vrije Universiteit Amsterdam: opbouw.....	12
7. Hoogleraarschap VU	18
7.1. Democratisering.	19
7.2. Externe contacten en conferenties.....	20
7.3. Visiting professorships.	24
7.4. Onderzoek in ontwikkelingslanden.....	26
7.5. Internationale A&O researchprojecten.....	30
7.6. Readers en handboeken.	35
7.7. Bestuur en externe relaties	37
7.8. Advies en Evaluatie.....	41
8. Rectoraat.....	43
9. Bestuur Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.....	49
9.1. Secretaris Penningmeester.....	49
9.2. President	51
10. President All European Academies.....	55
11. Ten besluite	60

Complement auto-wetenschapsbiografie 2007 – 2015

1. Psychologie.....	62
2. KNAW Commissie Vrijheid van Wetenschapsbeoefening	65
3. Wetenschap en Ethiek.....	67
4. Wetenschappelijke Integriteit.....	69
5. Slot.....	75

Curriculum Vitae 01-05-2015

1. Data CV
2. Publicaties
3. Supervisie dissertaties
4. Selectie niet gepubliceerde voordrachten.

1. Vooraf

Dit is een wetenschappelijke autobiografie; dat wil zeggen dat hierin gebeurtenissen en activiteiten uit mijn leven worden belicht voor zover ze relevant zijn geweest voor mijn wetenschappelijke ontwikkeling. Een groot aantal zaken valt daarbij buiten de gezichtskring: familie en gezin, vrienden, sport, muziek, kerk en verenigingen, vakanties.....Niet dat die facetten van het leven minder belangrijk zijn of waren. Integendeel! Maar ze zijn met het oog op mijn werk in onderwijs en wetenschap (toegegeven, een zeer centrale dimensie in mijn bestaan) minder relevant. Vele belangrijke aspecten van mijn leven blijven daarom buiten beschouwing of worden slechts zijdelings genoemd.

2. Jeugd

Op 8 Maart 1935 werd ik geboren in het Zuid-Friese dorp Appelscha, gemeente Ooststellingwerf. Mijn vader was daar enkele maanden eerder benoemd als hoofd van de 'School met de Bijbel', en wij woonden in een ruime ambtswoning naast de school in het centrum van het streekdorp. Een grote tuin, een speelplein voor en achter de school, een kanaal voor het huis en bossen en zandverstuivingen op loopafstand vormden het decor van een onbekommerde jeugd. De oorlog, vanaf mijn vijfde tot mijn tiende jaar, kende natuurlijk wel haar angstige momenten (mijn vader moest wel eens een tijd onderduiken, Duitse represailles, een niet ongevaarlijke bevrijding) en ongemakken (geen elektriciteit, gebrek aan kleding, voedsel), maar was tegelijkertijd voor een opgroeiende jongen ook spannend en had in een dorp met gemeenschapszin en welwillende boeren een minder traumatische uitwerking dan in de grote steden en het Westen van Nederland.

In 1940 ging mijn oudere zuster Annie, met wie ik altijd samen speelde, naar de lagere school. Uit school vertelde ze me geregeld wat ze die dag had geleerd en oefenden we samen schrijven en lezen, en aan het einde van het jaar was ik eigenlijk even ver als zij, en besloot mijn vader me meteen bij haar in de tweede klas te zetten. In de zesde klas werden mijn zus en ik met nog twee andere jongens uit onze klas door mijn vader voorbereid voor het toelatingsexamen middelbare school. De keus was daarbij de HBS of het Gymnasium, beide in Assen, zo'n 20 kilometer van ons dorp verwijderd. Mijn vader vond dat we 'for the best' moesten gaan en in 1946 maakten we onze entrée in het Stedelijk Gymnasium in Assen, een klein elitair gymnasium met zo'n 80 leerlingen. Aan georganiseerde sport deden we in die tijd nog niet, maar onze dagelijkse 40 fietskilometers compenseerden dat gemis ruimschoots. In 1950 werd mijn vader benoemd tot hoofd van een christelijke school in Leeuwarden, en ruilden we het Asser gymnasium voor het Leeuwarder Gereformeerd Gymnasium. De overgang was niet eenvoudig omdat de curricula niet goed aansloten: soms overlap, soms grote gaten in de veronderstelde voorkennis. Het stimuleerde evenwel wel zelfwerkzaamheid. In 1952 deed ik met succes eindexamen bèta, met goede cijfers voor de wiskunde- en de andere bètavakken.

Door de nogal korte lagere schoolperiode en een 'gunstige' verjaringsmaand (Maart) was ik altijd de jongste en kleinste van de klas. In hoeverre dat mijn schoolprestaties heeft beïnvloed, is moeilijk te zeggen. Feit is dat mijn cognitieve ontwikkeling wel wat 'voorliep'. Ik herinner mij nog zeer goed hoezeer verzoeken van oudere leerlingen om advies of hulp bij wiskunde of

natuurkunde mij met de nodige trots vervulden. Misschien is ook toen wel de mij wel eens toegeschreven sterke ‘behoefte om uit te leggen’ ontstaan.

Zoals gezegd, was mijn vader hoofd van een christelijke school. Hij was een typisch voorbeeld van Van Heek’s stijgende generaties¹. Zelf zoon van een der ‘kleine luyden’ (mijn grootvader was kuiper) is hij door gedisciplineerde zelfstudie onderwijzer en op zeer jonge leeftijd hoofd van een school geworden. Hij haalde daarna nog de nodige ‘actes van bekwaamheid’, stichtte een handelsavondschool, gaf middenstands- en boekhoudcursussen, was voorzitter van de kerkeraad en van de oranjevereniging; kortom een geziene ‘notabele’ in het dorp. Maar hij had nooit de kans gehad een middelbare school te volgen, laat staan een academische studie. En dat zouden dan zijn kinderen moeten waarmaken. Vandaar ‘we go for the best’.

Kerkelijk was hij streng in de leer; strenger dan mijn moeder. Hij was van (het meer conservatieve) A en zij van (het wat meer rekkelijke) B². Die strengheid betekende dat er op Zondag niet werd gefietst, geschaatst, geborduurd, gereisd, geen huiswerk werd gemaakt, enzovoorts. Maar het betekende ook discussies over Bijbelinterpretaties en gereformeerde dogmatiek en ethiek; van mijn kant aanvankelijk instemmend, acceptierend, maar later kritisch bevragend en twijfelend. Zoals gezegd, gingen we naar een stedelijk, een niet christelijk gymnasium. Mijn vader wist dat daar ook een humanistisch, wellicht agnostisch intellectueel klimaat heerste en daarover had hij wel zorgen. Hij probeerde ons ook te wapenen. Zo moesten wij, als de biologieleeraar evolutie behandelde, vragen stellen over ontbrekende fossielen van ‘tussensoorten’, hoe de sprong van dode naar levende cellen was te verklaren, en waar dan de materie vóór de ‘big bang’ vandaan kwam. Toch werd in Assen bij mij de kiem gelegd van een kritische houding tegenover het fundamentalistische gereformeerddom, die niet werd weggenomen toen ik op het Gereformeerd Gymnasium in Leeuwarden in de veilige armen van Sytze van der Meer en Hendrik Algra werd genomen, en lid werd van de gereformeerde jongelingsvereniging Herman Bavinck, waar jonge jongens zoals ik zich bezig hielden met en vaak vertilden aan topzware onderwerpen als drie-eenheid, erfzonde of theodicee. De twijfel bleef en de cognitieve dissonantie groeide.

3. Studie

Het was duidelijk dat ik zou doorstuderen. Maar wat en waarom? In die tijd was er weinig voorlichting en geen kennismaking met universitaire studies. Enig beeld van sommige studies kon men zich vormen door te extrapoleren uit de middelbare schoolvakken of door mensen in de maatschappij te zien functioneren (leraar, arts, dominee). Maar er waren ook absolute terrae incognitae. Hoe zou een studie werktuigbouwkunde, economie, sociologie, geologie, psychologie of zelfs geneeskunde eruit zien? We hadden geen idee.

Mijn oorspronkelijke plan om geneeskunde te studeren heb ik laten varen op, achteraf gezien, onjuiste gronden. Ik dacht dat het een uitsluitend toegepaste opleiding zou zijn ter voorbereiding van een praktisch vak. En ik wilde juist een bredere studie, gericht op interessante vragen waarmee ik me op het gymnasium nog niet had bezig gehouden, en

¹ F.van Heek (1945), *Stijging en daling op de maatschappelijke ladder: een onderzoek naar de verticale sociale mobiliteit*. Leiden: Brill.

² In de gereformeerde kerk zijn dit aanduidingen voor twee stromingen; respectievelijk de Afscheiding van Hendrik de Cock in 1834 (A), en de Doleantie van Abraham Kuyper in 1886 (B), twee stromingen die in 1894 zijn samengevoegd in wat toen de ‘gereformeerde kerk’ werd genoemd.

waarbij zowel de bèta- als de alfakant van mijn gymnasiale opleiding, die ik eigenlijk beide wel leuk vond, tot hun recht kwamen. In dit vage niemandsland kwam ik door het lezen van een paar brochures (o.a. een van mijn latere leermeester Waterink) en een boekje van de Groningse hoogleraar Brugmans bij de psychologie terecht. Een nieuw terrein, en naar ik begreep was op dat gebied ook nog veel onbekend. Maar wel een terrein waarop volgens de brochures met experimenten en interessant apparaat werd gewerkt, en gebruik gemaakt werd van wiskundige statistiek. Een terrein ook waarop allerlei meer theoretische en filosofische vragen aan de orde leken te komen, waarvan ik niet veel begreep maar die mij toch wel boeiend leken. Bovendien werd het vak gedoceerd in de verenigde faculteiten van Wis- en Natuurkunde en Letteren en Wijsbegeerte, en dat klonk hoopvol. Over de inhoud van het vak zelf had ik hooguit een vage voorstelling. Over wat je er in de maatschappij mee moest doen had ik al helemaal geen idee.

De keuze van de universiteit heeft nogal wat voeten in de aarde gehad. Mijn ouders vonden mij met mijn 17 jaar eigenlijk nog te jong om alleen naar Amsterdam te trekken (ik had een voorkeur voor de Vrije Universiteit), en zagen mij liever, desnoods voor een tijd, als spoorstudent in Groningen studeren. Ik heb me zelfs nog in Groningen laten inschrijven, maar na een week 'dwingend overleg' mocht ik toch nog naar Amsterdam: binnen vijf dagen was ik uitgeschreven in Groningen en ingeschreven aan de VU, had ik een kamer gevonden, en 'kikkerde' ik als kaalgeschoren noviet op de sociëteit van het VU-Studentencorps.

De studie zelf viel tegen. Een overmatige dosis Wijsbegeerte der Wetsidee en geschiedenis van de wijsbegeerte (Vollenhoven) en geschiedenis van de psychologie (overigens wel uitstekend gegeven door A. Kuypers), een eclecticische melange psychologie met een component Duitse karakterkunde, fenomenologie, (anti-)psychoanalyse en Gestalttheorie, waarin ook allerlei pedagogische, ethische en theologische noties werden ingevoerd (Waterink), en een oriëntatie op de praktijk van de psycholoog als een subjectieve, intuïtieve 'Versteher'. En alles volstrekt non-empirisch en anti-positivistisch. De jongere lectoren (Wijngaarden, Van der Graaf) hadden nog geen eigen wetenschappelijke of methodologische benadering ontwikkeld. Eigenlijk vond ik alleen de colleges Statistiek (gegeven door de didactisch begaafde wiskundige Wielenga), logica (gegeven door de volksredenaar Zuidema) en fysiologie (Knoppers³ en later Hoytink) boeiend, en vond ik de rest saaie kost. De literatuurlijst was primair Duits en Frans, met een enkel Engelstalig werk. Behalve enkele hoofdstukken uit Woodworth's *Experimental Psychology* werd er geen Amerikaanse literatuur opgegeven, terwijl zich toch daar, ook toen al, de belangrijkste ontwikkelingen voordeden.

Het gebrek aan experimentele en empirische fundering van de gegeven stof stond me tegen. Ik heb ter compensatie nogal wat extra vakken in de bètahoek gevolgd, zoals wiskunde gegeven door de indrukwekkende hoogleraar Koksma⁴, genetica gegeven door Algera, extra fysiologie en een extra uitbreiding statistiek (waarin ik in aanraking kwam met en enthousiast werd voor tot dan in de Nederlandse psychologie zeldzame onderwerpen als variantie-analyse en factoranalyse). Ik herinner me dat we in een practicum denkexperimentjes moesten doen aan de hand van de Kraepelin test, en daarover een verslagje moesten schrijven. Ik ben op mijn eentje zoek gegaan naar literatuur en raakte geboeid door wat er allemaal al wel niet geschreven was over dit onderwerp. Op zoek naar een artikel van Van Parreren werd ik verwezen naar de bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

³ Knoppers vertrok in 1953 naar de VS om directeur van het farmaceutische bedrijf Merck Sharp en Dohme te worden.

⁴ Ik volgde die colleges ook uit familiair respect; Koksma was een neef van mijn moeder.

in het Trippenhuys op de Kloveniersburgwal. Van die instelling had ik nog nooit gehoord, en ik had ook niet het flauwste vermoeden dat die KNAW in mijn latere leven een zo belangrijke rol zou spelen. Mijn verslagje werd een halve scriptie en ik zie nog de verbaasde blikken van de hoogleraar Wielenga en zijn assistent In't Veld toen ik het kwam inleveren. Dat was niet de bedoeling!

In mijn jaar was ik een beetje een eenling; de psychologiestudent aan de VU in die tijd interesseerde zich voor fenomenologie, psychotherapie, ontmoeting en inleving, maar niet voor wiskunde, fysiologie en biologie. Toch zou me mijn oriëntatie op de meer empirisch-wetenschappelijke fundering van het vak psychologie in het begin 60er jaren goed van pas komen, toen in de Nederlandse psychologie vrij plotseling een bijna revolutionaire ommekeer plaatsvond van de Duitse, verstehende, intuïtieve benadering naar de meer Amerikaanse, positivistische aanpak, waarin experiment, statistiek en empirische bewijsvoering gingen domineren. Daarover hieronder meer.

Practicum bestond uit een aantal experimenten op jezelf of op elkaar, wat testen van medestudenten of kinderen, een aantal weken bij een testleider op het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie zitten, die een proefpersoon interviewde en individuele tests afnam en daarna op een voor mij onnavolgbare wijze een persoonlijkheidsschets produceerde, korte observatiestages in een psychiatrische kliniek (Valeriuskliniek in Amsterdam en de psychiatrische kliniek Santpoort in Bloemendaal) en een tweejarige (!) cursus Rorschach, boeiend gegeven door Mario Montessori⁵. Van een uitgebreide stage was ik vrijgesteld, aangezien ik na mijn kandidaatsexamen psychologisch assistent werd bij het Marine Opkomst Centrum in Voorschoten, en dat tot mijn doctoraalexamen ben gebleven (zie hierna).

Ik vond de studie niet moeilijk en de tentamens gingen me vlot af. Mijn studie werd met stimulerende belangstelling gevolgd door mijn ouders. Op 22 November 1955 deed ik (in jacket) kandidaatsexamen (cum laude) en op 21 Januari 1958 mijn doctoraal examen (nog steeds in jacket en eveneens cum laude). Uit de drie hoofdrichtingen aan de VU ontwikkelingspsychologie, klinische psychologie en bedrijfspsychologie had ik de laatste gekozen; het leek me de meest nuchtere en ook de meest empirische. Mijn afstudeerscriptie droeg als titel *'Enkele aspecten van het personeelsverloop'*, en was gebaseerd op een studie naar de redenen en oorzaken van een (te) hoog personeelsverloop onder vrouwelijke werknemers bij een vestiging van Philips in Drachten. Hiertoe had ik 76 post-exit interviews gehouden in een wijde omgeving van Drachten. Het was maar goed dat ik 'Woudsfries' kon verstaan. De belangrijkste (negatieve) motieven bleken gelegen in de aard van het werk, werktempo en gezondheid, en niet in het loon, de werkomstandigheden, leiding en collega's. Mijn afstudeerdocent Van der Graaf (tevens directeur van de psychologische dienst van Philips) deelde mij later mee dat dit onderzoek één van de stimulansen was voor het omvangrijke werkstructurerings- en taakverruimingsonderzoek en -beleid dat Philips in de 60er en 70er jaren heeft ingezet.

Hierboven werd al verwezen naar mijn assistentschap bij de Koninklijke Marine. Op mijn 18de was ik goedgekeurd voor militaire dienst, en ik kreeg vanwege de leeftijd waarop ik met mijn studie was begonnen uitstel tot na mijn studie. Wel werd ik in 1955 opgeroepen voor een keuring voor reserveofficier bij de Koninklijke Marine, bij welk legeronderdeel ik, overigens op mijn eigen verzoek, was ingedeeld. Tijdens mijn keuring bij het Marine Opkomst Centrum in Voorschoten heb ik daar een 'open sollicitatie' achtergelaten voor een eventueel

⁵ Een pleegzoon van Maria Montessori.

assistentschap. Na enige tijd werd ik opgeroepen voor een nadere kennismaking. Er was een half time vacature als testleider en tevens statistisch assistent bij het hoofd van de selectie KLTZ Van der Giessen. Ik zou moeten werken onder de dagelijkse leiding van LTZ 1 Langelaar en de civiele medewerker Drs. Charles de Wolff. Op 1 Januari 1956 ben ik begonnen en dat was een start van een bijna vijfjarige verbintenis met de Koninklijke Marine, eerst als psychologisch assistent, en na mijn afstuderen als reserveofficier (LTZ 3 KMR). Het was een rijke ervaring. Enerzijds raakte ik vertrouwd met het selectie-interview, met groepstesten, met (een voorloper van) een assessment center (in het kader van de telkens in Augustus terugkerende adelborstselectie), en met individueel testen (Wiggly block, Alexander pass along, Touwbord, Kooitest, chauffeurstest en dat soort rariteiten uit het testkabinet van weleer). Als testleider kreeg ik een 'testbak' van mijn voorganger, die zijn naam hierop had gegrift. Die naam luidde A.F.Sanders (mijn latere collega hoogleraar experimentele psychologie aan de VU). Veel interessanter echter was mijn hoofdtaak als statistisch assistent. Van der Giessen en de Wolff waren bezig met een grootscheepse validatie van de schriftelijke KM-testbatterij, tegen harde opleidingscriteria. Dit onderzoek vond plaats op grote groepen keurlingen, verdeeld over de diverse KM-dienstvakken. Mijn taak was o.a. het uitrekenen van de enkele en multiële correlaties met behulp van een Monroe rekenmachine, die voor dit doel was aangeschaft. In 1957 is Van der Giessen op dit onderzoek bij Waterink gepromoveerd. Zijn dissertatie⁶ acht ik nog altijd een van de beste dissertaties uit de beginperiode van de test- en selectiepsychologie in Nederland. Onder leiding van hem en de Wolff heb ik veel vruchtbare ervaring opgedaan in het stellen van de juiste onderzoeksvragen, en in het aandacht en precisie eisende proces van dataverzameling en -analyse. Zo voerden we een factoranalyse uit op personeelsbeoordelingen, die één grote (halo)factor opleverde ('goeie vent') en een tweede bijna significante factor ('toegewijd militair'). Zo onderzochten we ook de additionele validiteit van het afsluitende selectie-interview van de psycholoog (die over alle informatie beschikte en vervolgens een beslissend eind-interview hield) door de correlatie (met opleidingscriteria) van het eindoordeel van de psycholoog te vergelijken met de multiële correlatie van de testbatterij. Toen de eerste lager bleek te zijn dan de laatste is het de psycholoog vervolgens niet meer toegestaan de verwachte succeskans op grond van de testbatterij naar boven of naar beneden bij te stellen op grond van het afsluitende selectie-interview. Het interview kreeg daarna het karakter van informatie uitwisseling, persoonlijk contact e.d., maar had geen predictief/selectieve functie meer.

Het studentenleven heeft in niet onbelangrijke mate mijn persoonlijkheid gevormd. Allereerst het studentencorps aan de VU en dan vooral daarbinnen de oratorische vereniging (dispuut) Lysias. Daar leerde je debatteren, improviseren, spreken in het openbaar. Daar kon je ook feesten, doorzakken, drinken⁷. Daar kreeg je ook vrienden en veel kennissen; als je een jaar of vijf actief in het studentencorps aan de VU meeloopt ken je toch zo'n tien jaarlichtingen van wat later in grote lijnen de gereformeerde academische elite in Nederland zou uitmaken; een niet te onderschatten netwerk. Daar wordt ook de grondslag gelegd voor vriendschappen en zelfs huwelijken: Zo ben ik zelf getrouwd met Mieke, de zus van mijn dispuutsgenoot, de filosoof Theo de Boer, en is mijn jongere zus Joke getrouwd met mijn dispuutsgenoot de predikant Hein van Bottenburg. Ik was ook actief in de faculteitsvereniging, de VSPVU. In het jaar 1954-1955 was ik afgevaardigde voor het NIOPS, de landelijke organisatie van psychologiestudenten, en van 1955-1956 voorzitter van de VSPVU, met als bestuursleden Hans Nobbe, Riet Kalisvaart en Tinie Edelman. Op de lustrumvergadering in 1956 heeft ons bestuur prof. Waterink benoemd tot ere-lid van onze vereniging. Tenslotte de sport. Mijn

⁶ Enkele aspecten van het probleem der predictie, speciaal met het oog op de selectie van militair personeel. Amsterdam: Swets & Zeitlinger, 1957.

⁷ Gebrek aan geld en Calvinistische terughoudendheid hielden mij meestentijds nuchter.

lange lijf (1 meter 90) bleek geschikt voor volleybal en basketbal. Vooral de laatste sport heb ik intensief beoefend. Ik heb jaren in ASVU 1 in de Amsterdamse competitie gespeeld, waarbij we, vooral dank zij een Amerikaan in onze gelederen (de latere hoogleraar wijsbegeerte Calvin Seerveld), regelmatig promoveerden naar een hogere klasse.

4. *Promotietraject Koninklijke Marine*

Meteen na mijn doctoraal examen werd ik opgeroepen in militaire dienst. Na zes weken officiersopleiding op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder, werd ik wederom bij het Marine Opkomst Centrum in Voorschoten te werk gesteld, ditmaal, na de beëdiging op het vliegveld Valkenburg, als Luitenant ter Zee der derde klasse KMR. Het leek alsof ik mijn werk gewoon kon voortzetten, ditmaal fulltime en met kost en inwoning. Maar het hoofd van de afdeling selectie, LTZ I, later overste Langelaar, de opvolger van Van der Giessen, die als hoogleraar was vertrokken naar de KMA in Breda, en spoedig daarna hoofd van de dienst Management Development van de Hoogovens zou worden, had andere, meer ambitieuze plannen met het selectiecentrum. Ten eerste wilde hij zijn dienst omvormen tot een bredere psychologische dienst. De afdeling werd later ook omgedoopt tot Sociaal-Psychologische Dienst van de Koninklijke Marine. Vervolgens streefde hij ernaar de beste dienstplichtige psychologen als reserveofficier aan te trekken, die dan vervolgens een servicelijn moesten ontwikkelen of een studie moesten uitvoeren, waardoor de dienst een goede wetenschappelijke reputatie kreeg, zowel binnen als buiten de Marine. En hij had een goede hand van selecteren en motiveren. In de loop der tijd heeft deze dienst menig proefschrift, hoogleraar en vooraanstaand psycholoog of organisatiedeskundige afgeleverd⁸.

Ik had al snel na mijn doctoraal examen een gesprek gehad met mijn toekomstige promotor professor Waterink over een mogelijk promotieplan. Hij stimuleerde dit sterk en nodigde mij uit over een week of zes met een onderwerp te komen; zelf suggereerde hij ook een paar onderwerpen uit de theoretisch-pedagogische sfeer, waarin ik echter niet veel heil zag. Mijn ambitie spoorde goed met die van Langelaar, en ook hij beloofde ruimte te scheppen voor een promotieonderzoek, maar dan wel op een Marineonderwerp. Ik besloot de vraag te gaan onderzoeken waarom mensen bij de Marine in dienst willen treden, waarom ze een bepaald, dienstvak (beroep) kozen, en of het mogelijk was op grond van die beroepsinteresses en – motivatie of op grond van andere biografische kenmerken een bijdrage te leveren aan de voorspelling of men de opleiding zou halen en ook verder zou slagen bij de Marine. Het feit dat tien maanden van het jaar vier dagen per week zo'n twintig tot dertig rekruten de poort binnenwandelden met de wens om bij de Marine te komen en daar een bepaald beroep te leren, en die ik vrijelijk kon ondervragen, enquêteren of testen vormde een prachtige gelegenheid tot dataverzameling. Voor een dergelijk onderzoek behoefde ik de toestemming van de vlagofficier personeel, admiraal Brouwer. In een persoonlijk onderhoud kreeg ik, na mijn uitleg, niet alleen die toestemming, maar werd het een (veel zwaardere) *dienstopdracht*. Vanaf dat moment heb ik mijn hele diensttijd - behoudens schietoefeningen, en wachtdiensten⁹ en zomers de adelborstenkeuring - kunnen besteden aan het onderzoek, geholpen door twee matrozen-schrijver; één voor het ophalen van de benodigde literatuur uit bibliotheken en het tikken van teksten en één voor het turven en coderen van de enquêtes, tests en onderzoekgegevens. Ik zat intern in het MOC, waar verder niets te doen was, en ik werkte 's morgens, 's middags en 's avonds, slechts onderbroken door maaltijden en dagelijks

⁸ Zoals naast mijzelf de hoogleraren Willem Hofstee, Gery van Veldhoven, Paul Bagchus, en (uit mijn tijd) o.a. de psychologen Bert Buiten, Jan van Borselen, Jan de Vries, Henk van Bellen.

⁹ Eens per acht dagen officier van de wacht.

5 kilometer hardlopen op het voetbalveld. Op een aantal schalen die ik had ontwikkeld wilde ik een factoranalyse uitvoeren om de interne structuur en de onderlinge samenhang te onderzoeken. Maar door de grote aantallen inputgegevens, en de grote steekproeven waarmee ik werkte, was dat een moeilijke en tijdrovende zaak. Ik heb toen een onderhoud aangevraagd bij het Mathematisch Centrum in Amsterdam, om te zien of nieuwere mathematische methoden of mogelijk rekenmachinale steun een oplossing konden bieden. Ik zie nog de meewarige blik in de ogen van de MC-directeur Van Wijngaarden waarmee hij mijn presentatie aanhoorde. Hoe kon ik denken dat de ‘sophisticated’ mathematica ooit hulp zou kunnen bieden bij de bewerking van dergelijke onbetrouwbare en inexacte gegevens als waarmee ik aankwam. Wat bedremmeld ben ik vertrokken en heb mij vervolgens enkele maanden gestort op handmatig factoranalyseren en -roteren aan de hand van Benjamin Fruchter’s *Introduction to Factoranalysis*. Toen ik de dienst in December 1959 verliet was mijn onderzoeksrapport vrijwel gereed, en op 3 Juni 1960 kon ik mijn proefschrift met de titel ‘*Een onderzoek naar de motieven bij het kiezen van een beroep*’ verdedigen. Bevriende oppositie werd geleverd door Charles de Wolff en Sipke Fokkema, vanuit de senaat door Wijngaarden, Wielenga, G. Kuiper en Vollenhoven. Het doctoraat werd mij cum laude verleend.

Intussen waren mijn vrouw Mieke en ik in November 1959 getrouwd, had ik van het aanbod van Van der Graaf om na mijn diensttijd bij Philips te komen weken afgezien en dat van Waterink om bij hem medewerker te worden aangenomen, en hadden we in Amsterdam een huis gekocht¹⁰. Mijn taak bestond uit het assisteren van Waterink: tentamens afnemen, colleges geven voor MO-cursisten, en (vooral) mijn dissertatie afmaken. Wat dat tentamineren betreft was het voor sommigen wel even schrikken. Op de literatuurlijst stond W. Stern’s *Algemeine Psychologie*. Waterink vroeg daar nooit uit, maar ik vond dat niet juist, en deed dat wel, zeer tot ongenoegen van de studenten, die er vanuit gingen dat het negeren van Stern bij de voorbereiding inmiddels wel tot de verworven rechten behoorde. We waren intussen goed bevriend geraakt met Sipke Fokkema, die in 1960 als lector en in 1961 als hoogleraar aan de VU benoemd zou worden. Fokkema had aan het einde van zijn diensttijd bij de K. Luchtmacht een studiereis gemaakt naar Amerika, en was daar zeer enthousiast van teruggekeerd. Hij stimuleerde mij iets dergelijks te doen. Die gelegenheid deed zich voor in de loop van 1960 toen het Nederland-Amerika Instituut een Fulbright-beurs voor een psycholoog announceerde, waarbij vanuit een universiteit (New York University) een post doc positie was gecreëerd bij een onderneming (Social Science Research Division, van Standard Oil Company, N. J.) in New York. Ik kreeg verlof van Waterink en van de Vrije Universiteit (met de niet-formele stipulatie dat ik er niet zou blijven), en zo vertrokken we Augustus 1960 per Holland Amerika Lijn naar New York, voor een verblijf van zo’n veertien maanden in de USA.

5. USA

De Amerikaanse periode is om een aantal redenen voor ons leven en mijn carrière van cruciale betekenis geweest. Ten eerste natuurlijk vanwege de *taal*. Pas tijdens een langdurig verblijf in een land leer je een taal passief en actief (spreken en schrijven). En in dit geval ging het om de lingua franca van de wetenschap, ook van de psychologie: het Engels. Vervolgens de stimulerende *onderzoekservaring*. De Amerikaanse empirische psychologie had een flinke voorsprong op de langzamerhand ook steeds meer empirisch-experimenteel wordende psychologie in Europa. Van deze geavanceerde psychologie kennis te kunnen

¹⁰ Oud Ehrenstein 8, Amsterdam.

nemen via directe participatie was een voorrecht. Eén van de belangrijke aspecten van deze voorsprong was het vroege gebruik van de computer bij de dataverwerking. Wat dat betreft was mijn aanstelling bij Standard Oil ook een schot in de roos. Onder anderen voor een grootschalig project, waarin ik was ingeschakeld, het project *early identification of management potential (EIMP)* kon de afdeling gebruik maken van een large scale computer. Daar heb ik niet alleen met de belangrijkste beginselen van de computerverwerking van gegevens kennis gemaakt, maar vooral affiniteit met dit soort van dataverwerking ontwikkeld.

De volgende projecten heb ik in dat jaar voor SO uitgevoerd: Deelname in de bovengenoemde EIMP-studie. Dit was een grootschalige onderzoek van de voorspelbaarheid van 'managerial success' op een steekproef van 577 managers bij SO. Mijn deelproject was gericht op de motivationele component: de vraag of uit TAT-achtige verhalen motivatiescores te distilleren waren die een samenhang vertoonden met de ontwikkelde criteria voor succes. Ik vond een kromlijng verband. Het hoogste én het laagste niveau van de onderzochte groep managers scoorden lager dan de middengroep. De conclusie leek gewettigd dat we hier met situationele motivatie te maken hadden, en niet met een blijvende 'trait', die bij entrée in de organisatie vast te stellen zou zijn. Vervolgens heb ik een literatuurstudie verricht naar de interesse-attitude- en verwachtingspatronen van 'professionals' in een organisatie. Een derde project betrof de ontwikkeling van een 'forced choice' beoordelingsschaal voor research medewerkers. Ed Henry had in de oorlog in het Amerikaanse leger bij Sisson gewerkt, die dit systeem van beoordelen had ingevoerd omdat niemand wist wie men uit hogere officieren op grond van beoordelingen moest bevorderen: alle kolonels vielen in de hoogste categorie 'excellent'. De schaal bestond uit blokken van twee beoordelingsuitspraken waaruit de beoordelaar één als meest van toepassing moest kiezen. Beide uitspraken hadden, zoals in voorafgaand onderzoek was vastgesteld, een ongeveer gelijke preferentie-index maar een uiteenlopende discriminatie-index. Het klassieke idee achter de forced choice benadering is dan de 'bias' van de beoordelaar minder kans krijgt (gelijke preferentie) en dat de beoordelingsscore op basis van het aantal gekozen valide statements een 'eerlijker' beeld van de beoordeelde geeft. Mijn laatste opdracht was het verrichten van een statistische analyse van aandeelhoudersgegevens en -opinions, waar SO haar strategische voordeel mee zou kunnen doen.

Dan is er ten derde het wat we tegenwoordig noemen het *netwerken*. Binnen de New York University had ik regelmatig contact met de hoogleraren Raymond Katzell, Joseph Weitz en Frank Barron. Mijn directe superieuren en collega's bij Standard Oil waren Ed Henry (een vroegere hoogleraar IO Psychology aan de NYU), Harry Laurent en Paul Ross. Ik deelde een kamer met twee PhD studenten Morton Spitzer en Treadway Parker. De gezamenlijke lunches, de frekwente werkbeprekingen over specifieke deelprojecten en de groepsdiscussies over algemene wetenschappelijke problemen in een typische kritische maar open Amerikaanse sfeer zijn zeer vormend geweest. Met Paul Ross heb ik na meer dan 45 jaar nog geregeld contact. Verder was het klimaat ook naar buiten toe zeer open en communicatief. Standard Oil was goed in het organiseren van meetings, workshops, visits. Consultants als Douglas McGregor, Paul Sparks, Alec Thomson en Chris Argyris kwamen geregeld over de vloer. Sensitivity training begon net populair te worden en in de onderneming werden geregeld 'T-group sessions' gehouden (waarbij wij dan soms als 'observer' aanwezig mochten zijn) onder leiding van de vaste, extern ingehuurde experts, Robert Blake en Jane Mouton. Er bestond ook een cultuur van actieve deelname aan congressen. Namens Standard Oil werd ik afgevaardigd naar de 1961 Conferentie van de New York Psychological Association in Rochester, naar de 1961 Conferentie van de Eastern Psychological Association in Philadelphia, en naar de 1961 Conferentie van de American Psychological Association.

Van de APA werd ik 'foreign affiliate', en ben dat gebleven tot mijn pensioen. Het hoeft geen betoog dat contacten, daarbij gelegd voor toen en voor later van grote waarde zijn geweest. Mijn vrouw Mieke vergezelde mij steeds en ook zij (spontane jonge vrouw en een knappe verschijning) droeg bij tot het 'socialising', waar de Amerikanen zo goed in zijn en wat ze ook graag in hun gasten zien.

Een hoogtepunt - of liever gezegd een hoogvlakte omdat het twee maanden heeft geduurd - van de brede kennismaking met de Amerikaanse psychologie werd gevormd door een rondreis door de VS; wederom een initiatief van mijn vroegere Marine-chef Langelaar, om mij voor zes weken op te roepen voor 'herhalingsoefeningen'. Deze zouden dan bestaan uit een bezoek aan een groot aantal selectie- en opleidingscentra binnen de Amerikaanse defensie (land- zee- en luchtmacht), met als doel het samenstellen van een rapport over de nieuwste ontwikkelingen in de VS op het terrein van 'human resources'. Voor een inhoudelijk voorstel dienaangaande diende ik overleg te voeren met het Office of Naval Research (ONR) in Washington DC. Dit vond plaats in Februari 1961, de dag na Kennedy's inauguratie, met de ONR-stafleden Dick Trumbull, Glenn Bryan en Luigi Petrullo. Het uitgebreide reisplan werd goedgekeurd door de Nederlandse Marine, de zes weken werden twee maanden, en we hadden toestemming om de rondreis door Amerika per auto te maken. Terug bij SO nam Ed Henry kennis van het reisplan en belde onmiddellijk een aantal van zijn collega's in verschillende steden 'en route' op, waaronder Edward Cureton (University of Tennessee), Thomas Harrel (Stanford University), Ed Lindquist (University of Iowa), Rensis Likert en Stanley Seashore (University of Michigan), Ed Hollander (NY University of Buffalo), met de mededeling dat dan en dan een 'nice couple from Holland' langs zou komen voor een ontmoeting en gesprek, en een 'you better be there'.

Zo trokken wij per Rambler station wagon in de zomer van 1961 door Amerika, van New London, Connecticut (Submarine Base) via Washington DC (ONR, Personnel Research US Army, Human Resources Research Office (HumRRo)), Knoxville, Tennessee (Univ. of Tennessee), Pensacola, Florida (Naval Air Station), Lackland, Texas (Air Force Personnel and Training Research Laboratory), El Paso, Texas (HumRRo), San Diego, California (Naval Personnel Research Field Activity, Air Defense Fleet Training Center, Naval Neuropsychiatric Unit), Santa Monica, California (System Development Corporation), Palo Alto, California (Stanford Univ.) Colorado Springs, Colorado (Air Force Academy), Iowa City, Iowa (Univ. of Iowa), Ann Arbor, Michigan (Univ. of Michigan) en via Canada en Buffalo (NYU) terug naar New York.

Tijdens deze reis hebben we talloze waardevolle contacten gelegd en vele vriendschappen gesloten, die ook voor ons verdere leven en mijn wetenschappelijke carrière van grote invloed zijn geweest. Velen van hen heb ik in mijn latere leven op congressen of tijdens bezoeken aan ons land opnieuw ontmoet en gesproken. Voor de sociaal-psychologische dienst van de Nederlandse Marine heb ik een rapport afgeleverd met een grote hoeveelheid gegevens, verwijzingen, gesignaleerde trends en onderzoekthema's. Het rapport werd door de KM met erkentelijkheid in ontvangst genomen, en is, naar mij werd verzekerd, nog lange tijd gebruikt als een bron van nuttige informatie.

6. *Beginjaren Vrije Universiteit Amsterdam: opbouw.*

Aan het einde van de periode Amerika (begin Oktober 1961) moest nog wel een belangrijke beslissing genomen worden. Ik had een aanbod om bij Standard Oil¹¹ te blijven werken. Maar in de loop van September ontving ik ook een 'brandbrief' van de hoogleraar Henk Wijngaarden, die op dat moment psychodiagnostiek (testleer) en bedrijfspsychologie gaf, met het verzoek terug te komen en psychodiagnostiek van hem over te nemen, omdat de studenten – en Wijngaarden was daarin heel eerlijk – statistische vragen stelden (betrouwbaarheid, validiteit) waar hij geen raad mee wist. Ik zou in elk geval een leeropdracht psychodiagnostiek krijgen. Ook al omdat we eigenlijk onze eventuele kinderen niet in het vrij harde Amerikaanse sociale klimaat wilden laten opgroeien, kozen we vrij snel voor terugkeer. De laatste weken Amerika heb ik toen driftig de boeken van Cronbach, Anastasi, Gulliksen, en Guilford over 'psychological testing' bestudeerd, om de studenten in elk geval voor te zijn.

Terug in Nederland trof ik al een faculteit in overgang aan. Waterink was er nog wel, maar gaf, overigens volstrekt con amore, steeds meer uit handen. Wijngaarden zag in dat er verandering moest komen en was als directeur van het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie aan de Vrije Universiteit sterk op de praktijk, aanvankelijk van psychologisch advies, later ook van counselling en gespreksvoering, gericht. Fokkema bouwde in snel tempo zijn experimentele psychologie uit. De vele wijsbegeertevakken waren uit het curriculum verwijderd en zouden spoedig vervangen worden door geschiedenis van de psychologie en echte theoretische psychologie (Cees Sanders). Jongere medewerkers (Van Olst, Boekestijn, de Wit, Dirkzwager en ikzelf) dienden zich aan en brachten nieuwe interesses in. In 1962 werden drie nieuwe lectoraten ingesteld: één voor sociale psychologie, één voor kinder- en jeugdpsychologie en één voor testtheorie en testleer, later uitgebreid met wat toen heette bedrijfspsychologie. Cees Boekestijn, Jan de Wit en ik werden in deze drie lectoraten benoemd. Het ging toen nog zonder adverteren, solliciteren en vergelijkende competitie. De faculteit(shoogleraren) kozen en stelden een voordracht tot benoeming op, die werd voorgelegd aan de Senaat van de Universiteit¹², die de voordracht na goedkeuring doorgeleidde naar het Curatorium van de Universiteit¹³, waar dan de beslissing werd genomen.

Op 26 Oktober 1962 sprak ik mijn openbare les uit, getiteld *Wetenschappelijke problemen bij het gebruik van een psychologische test*, waarin ik al een aantal ideeën had opgenomen die ik enkele jaren later in een meer omvangrijke monografie met de titel *De Psychologische Test* zou uitwerken. Ik herinner me nog goed dat ik al snel een telefoontje kreeg van Johan Barendregt (die ik inmiddels via de Test Research Commissie van het NIP had leren kennen) om mij te feliciteren, maar er wat sneu aan toevoegde dat ik hem nogal in moeilijkheden had gebracht, omdat hij enige tijd na mijn openbare les zou inaugureren, en heel wat van wat ik had besproken naar voren had willen brengen. Belangrijk was in die tijd dat je ook als lector lid van de Senaat was, zij het in een bescheiden rol, die ook nog eens geaccentueerd werd doordat je niet naast je collega-hoogleraren in toga maar achteraan het cortège in jacket liep. Maar de Senaatsvergaderingen konden de lectoren bijwonen en ze hadden er ook gewoon stemrecht.

Intussen was ik begonnen met de opbouw van een instituut dat later de naam 'Laboratorium voor Psychodiagnostische en Bedrijfspsychologische Research (LPBR)' zou krijgen,

¹¹ In dit geval bij een affiliate Imperial Oil, Canada

¹² Alle hoogleraren en lectoren, onder leiding van de Rector Magnificus, in die tijd Prof. W.F.de Gaay Fortman.

¹³ In die tijd voorgezeten door de oud-Voorzitter van de Hoge Raad Mr. J.Donner.

gehuisvest in een herenhuis aan de Paulus Potterstraat (no. 20). In deze naam werden de twee stromingen zichtbaar, die mijn onderzoek het grootste deel van mijn carrière kenmerkten: enerzijds de testleer, de psychometrie en de leer der individuele verschillen, en anderzijds de psychologie van arbeid en organisatie. Ik heb dit altijd een gelukkige combinatie gevonden. Door de aandacht voor individuele verschillen ontstond er binnen de bedrijfspsychologie een sterk fundament voor wat later de personeelspsychologie zou heten, in onderscheid van de meer sociaalpsychologisch georiënteerde organisatiepsychologie. Binnen de personeelspsychologie vielen onderwerpen als beoordeling, werving en selectie, training en opleiding, carrière- en promotiebeleid, functieanalyse en functiewaardering, motivatie en satisfactie e.d. Voor de bestudering hiervan is een gedegen scholing in test- en schaaltheorie, capaciteiten- en persoonlijkheidsonderzoek, en meer algemeen de psychometrie en methodologie van grote waarde. Door dit accent hadden de bij de VU afgestudeerde bedrijfspsychologen, of wat later zou heten arbeids- en organisatiepsychologen, ook op de arbeidsmarkt een goede naam. Binnen de andere tak van de bedrijfspsychologie, de organisatiepsychologie, vielen dan onderwerpen als organisatiestructuur en -verandering, organisatiecultuur, complexe besluitvorming, overleg en onderhandelen, beloningssystemen e.d., waarvoor tevens een meer sociaalpsychologische scholing (die in een aparte vakgroep door collega Boekestijn verzorgd werd) noodzakelijk was.

Zoals gezegd bestond mijn leeropdracht aanvankelijk uit de eerst genoemde subdiscipline 'leer van de individuele verschillen' (onder de titel psychodiagnostiek). Ik vatte het met instemming van de faculteit meteen nogal breed op en gaf colleges in testleer, capaciteiten- en persoonlijkheidstests, test- en schaalconstructie, en een testpracticum. Voor dat laatste onderdeel had ik drie studentenassistentposities (mijn eerste assistenten waren Jan Petrie, Henk Thierry en Gerrit Paarlberg). Uiteraard wilde ik echter ook onderzoek doen. Daarvoor had je geld en/of formatie nodig. Nu waren de 60er jaren gelukkig jaren van expansie, ook wat betreft middelen voor onderzoek. Een eerste onderzoek, naar de verhoudingen binnen de wetenschappelijke staf en de ambities van de wetenschappelijke medewerkers (dit naar aanleiding van de eerste tekenen van onrust die eind 60er jaren zou losbarsten), werd intern door de VU gesubsidieerd. Ik mocht hiervoor een extra assistent aantrekken (Jaap van der Pijl). Meteen daarna deden zich op ruime schaal subsidiemogelijkheden voor toen de binnen het Ministerie van Economische Zaken ingestelde Commissie Opvoering Productiviteit gelden uit het Marshal-fonds beschikbaar stelde voor onderzoek. We hebben daar in ruime mate van geprofiteerd.

Eerst voor een grootschalig onderzoek naar het functioneren van de Ondernemingsraden in Nederland. Wij waren penvoerder en hadden de leiding (Jaap van der Pijl was intussen afgestudeerd en werd mijn medewerker). Verdere participanten waren de sociologen P. van Schilfgaarde en H.A. Sillevius¹⁴ en de sociaal geograaf Jan de Koning¹⁵. Er zijn nogal wat methodologische discussies gevoerd in het onderzoeksteam, omdat ik een strakke, wat genoemd werd 'Popperiaanse', opzet voorstond en met name de Utrechtenaren een veel meer anthropologisch/participatieve benadering nastreefden. De Koning was meestal de vreedstichter en een en ander heeft geresulteerd in een goed ontvangen eindrapport¹⁶ en een aantal nationale en internationale publicaties. Ten tweede participeerden we samen met het NIPG en het GITP in een COP-project (Hoe denkt men over industriële arbeid?), gericht op de constructie van een Nederlandse werksatisfactieschaal, de ASIA (attitudeschaal voor

¹⁴ Namens de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek te Utrecht.

¹⁵ Namens het Sociologisch Instituut van het Convent van Christelijk-Sociale Organisaties, waaronder het Christelijk Nationaal Vakverbond; Jan de Koning was de latere Minister.

¹⁶ P.J.D.Drenth & J.C. van der Pijl (1966). *De Ondernemingsraad in Nederland*. Den Haag: COP van de SER.

industriële arbeid) en daarmee de meting van de algemene werktevredenheid van de Nederlandse werknemer¹⁷. Een derde door de COP gesubsidieerde onderzoekslijn lag op het terrein van de arbeidsprestatie en -beloning. De intussen afgestudeerde Henk Thierry mocht ik aanstellen als medewerker voor dit project. Hij heeft zich met groot enthousiasme en creativiteit op dit onderwerp gestort, en een aantal projecten voor zijn rekening genomen. Op een van die projecten is hij in Februari 1968 op een proefschrift onder de titel *Loont de prestatiebeloning?* cum laude gepromoveerd. Ik had gedacht dat iudicium nog wel moeilijkheden zou opleveren: Ik was nog maar net hoogleraar en het was mijn eerste promotie. Maar ik ondervond geen problemen bij het voorstel. Later zouden nog meer COP projecten op het terrein van beloning volgen, onder anderen een project productiviteitstoerekening (Thierry) en een onderzoek naar werk- en salarisbeleving bij middenkader en hoger personeel (Drenth en Van Dam). Een laatste hier te noemen COP project is het onderzoek naar ploegenarbeid (Hoolwerf, Thierry, Drenth), in 1974 afgerond, en waarover hieronder meer.

Ook op de andere onderzoekslijn, die van de testontwikkeling werd het nodige gedaan. Met allerlei capaciteitentests en persoonlijkheidstests werd uitvoerig geëxperimenteerd, veelal in het kader van afstudeerprojecten, en vaak ook op studentenpopulaties uitgevoerd. De faculteit had mijn voorstel overgenomen de eerstejaars te verplichten een aanzienlijk aantal uren als proefpersoon te fungeren. Dit met het oog op het vertrouwd raken met testen en om ze persoonlijk ervaring te laten opdoen wat het is getest te worden. Dit mes sneed aan twee kanten en was voor ons onderzoek zeer bevorderlijk. Later is deze verplichting tot ons verdriet met het water van de democratisering weggespoeld. Uit deze activiteiten is o.a. de 'intelligentietestserie hoog niveau' ontstaan (in samenwerking met mijn medewerkers Piet van Wieringen en Gerlof Hoolwerf), een serie van zes tests, qua karakter variërend op een continuüm van sterk alfagericht tot sterk bètagericht. Deze testserie is tot op de dag van vandaag in Nederland (opnieuw na de hernormering in 1977 en de nieuwe hernormering in 2001) een veel gebruikt instrument geweest voor de bepaling van de hogere niveaus van intelligentie¹⁸. Maar ook andere tests (creativiteit, logisch denken, attitudelijsten, authoritarianisme, persoonlijke en interpersoonlijke waarden) zijn bedacht, bewerkt, en geanalyseerd. Sommigen hebben het niet verder gebracht dan een experimentele versie, bijvoorbeeld voor gebruik bij een scriptieonderzoek. Voor anderen hebben we nog kans gezien normen gebaseerd op (redelijk) grote steekproeven te construeren, en zijn officiële publicaties gevolgd (SIW, SPW). Voor die normgegevens waren we vaak afhankelijk van gebruikers. Voor echte systematische normering was meestal geen geld. Bovendien stond een (tijdrovende, maar onmisbare) normering niet erg hoog in de pikorde van prestigieus onderzoek. Het was eigenlijk zorgvuldig maar weinig creatief handwerk. Maar dan is er het 'kip en ei'-probleem. Zonder een goede test geen gebruikers, en zonder gebruikers geen goede representatieve normen. Voor de eerste normering van de hoog niveau tests in 1968 was een onderzoek in 1968 van collega's Willem Hofstee en Wynand Wijnen aan de universiteit van Groningen, waarin alle eerstejaars o.a. met mijn testserie werden getest, een uitkomst. Deze gegevens, mij royaal ter beschikking gesteld, vormden de voornaamste basis voor de normtabellen in de eerste publicatie. Voor de hernormering van 1977 en 2001 zijn dan metterdaad gegevens gebruikt die door gebruikers (via de uitgever Swets & Zeitlinger) beschikbaar zijn gesteld.

Voor één bepaalde test liep het anders en meer officieel. Dat was de Amsterdamse Kinder Intelligentie Test (AKIT), een oorspronkelijke test die in ieder geval de veertig jaar na zijn

¹⁷ Leden van de werkgroep waren P.Bagchus, P.J.D.Drenth, J.Heskes, C.Kruyt, H.Philipsen en C.Wegman.

¹⁸ Thans bekend onder de naam DTHN, Drenth Testserie Hoger Niveau.

publicatie een prominente plaats zou krijgen in het Nederlandse intelligentietestarsenaal voor kinderen. Bij een door ons uitgevoerd behoefteanalyseonderzoek onder Nederlandse kinderpsychologen bleek een sterke behoefte aan een individuele Nederlandse intelligentietest voor de leeftijdscategorieën 5-7 en 8-9. We hebben toen besloten een test te construeren met Nederlandse normen voor de leeftijdscategorie 4.5 tot 7.5 jaar. Voor dit project werd ZWO subsidie verkregen, waardoor een grote representatieve steekproef (1800) kinderen in het onderzoek kon worden betrokken. In 1968 werd door Drenth, Petrie en Bleichrodt¹⁹ de Amsterdamse Kinder Intelligentie Test (AKIT) gepubliceerd. De test is zowel door gebruikers als door collega's in de wetenschap²⁰ gunstig ontvangen en positief beoordeeld. In het jaar 1987 is, door wederom Drenth en Bleichrodt, en ditmaal met verdere medewerking van Wilma Resing en Jac Zaal, een herziene en meer uitgebreide versie geconstrueerd en genormeerd. Deze droeg de naam Revisie Amsterdamse Kinder Intelligentie Test (RAKIT), en werd eveneens goed gewaardeerd. Momenteel (2007) zijn er vergevorderde plannen wederom een hernormering voor de RAKIT te verzorgen (RAKIT II).

Voor al deze projecten heb ik tijdelijke medewerkers en studentenassistenten kunnen aantrekken. Velen daarvan mocht ik daarna op een structurele plaats benoemen. Mijn argument bij de faculteit en het college van Directeuren, die de formatie moesten vrijmaken, was altijd dat de kost voor de baat uitging. Door het benoemen van stafleden kon ik goede projectvoorstellen uitwerken, die dan voor externe subsidie in aanmerking konden komen. Ik had daarbij de empirie aan mijn zijde. Het was me namelijk al verschillende malen gelukt, en het VU-gezag zwichtte bij herhaling voor deze empirisch gesteunde argumentatie. Dat betekende dat ik aan het begin van de 70er jaren over een vrij grote onderzoeksstaf van medewerkers en assistenten kon beschikken, en het LPBR een stimulerend en productief onderzoekslab was geworden.

Ik was inmiddels een 'echte empiricus' geworden. Vlak na mijn terugkeer uit Amerika heeft Waterink nog het plan gehad samen met mij een boek over theoretische pedagogiek (sic!) te schrijven. Hij had het eerste hoofdstuk in concept geschreven en mij voorgelegd ter discussie bij hem thuis aan de Vossiusstraat. Dat werd een fiasco. We bleken zoveel wetenschappelijke verschillen van mening te hebben dat hij aan het eind van de avond de wat sneue conclusie trok dat het project geen levensvatbaarheid had. Ik heb dat moeten beamen. Hij heeft het overigens sportief opgevat en het heeft op onze persoonlijke verhoudingen geen negatieve invloed gehad.

Een aantal gebeurtenissen of omstandigheden die zich in die tijd voordeden heeft op mijn verdere vorming een grote invloed gehad.

- Ten eerste de periodieke (vrijwillige) methodologische colloquia op de Paulus Potterstraat. Hieraan namen ook medewerkers van andere afdelingen (die heetten toen nog niet vakgroepen), zoals theoretische psychologie en klinische psychologie deel. Belangrijke publicaties waren daarbij onderwerp van bestudering en discussie. In de eerste plaats het indrukwekkende, in 1962 uitgekomen, boek van A.D. de Groot *Methodologie*. Maar ook publicaties uit de Amerikaanse tak van de 'Wiener Kreis', zoals artikelen van Carnap, en Reichenbach's *Experience and Prediction* en vooral Paul Meehl's *Clinical versus Statistical Prediction* waren onderwerp van levendige en leerrijke discussies.

¹⁹ Nico Bleichrodt was aanvankelijk als studentenassistent voor het project aangetrokken, maar zou al spoedig als volwaardige partner meedraaien.

²⁰ O.a. een bespreking Kohnstamm in NTvP, en in de Testdocumentatie van het NIP.

- In de tweede plaats een uitnodiging van John van de Geer, de toenmalige Nederlands vertegenwoordiger in de Human Factors Panel van de NATO Science Committee om tijdens een grote NATO-conferentie in Brussel de keynote speech te houden over onderzoek en ontwikkelingen op het terrein van selectie en plaatsing. Het was mijn eerste echt belangrijke internationale voordracht, en ik heb er veel werk van gemaakt. Niet alleen bezorgde deze lezing mij de nodige internationale bekendheid, ook kreeg ik enige tijd later het verzoek van John van de Geer hem op te volgen in dit Human Factors Panel, waardoor ik jaren lang betrokken bleef bij een belangrijke financieringsbron voor internationaal onderzoek en wetenschappelijke communicatie.

- In de derde plaats werd ik al snel na mijn terugkeer uit Amerika gevraagd lid te worden van de Testresearch Commissie van het NIP, een van de belangrijkste adviesorganen van het NIP, en primair gericht op empirisch verantwoord testgebruik in Nederland. Alle belangrijke psychologen die iets op het terrein van testpsychologie betekenden waren lid, waaronder De Groot, Snijders, Wiegersma, Willems, Barendregt, Fokkema, maar ook de Belgen L.Coetsier²¹ en J.Nuttin²². Ik werd al na enige tijd secretaris onder het voorzitterschap van Johan Barendregt. Na het verschijnen in 1966 van de bekende *Technical Recommendations* van de APA voor verantwoord testgebruik, geschreven door Lee Cronbach en Paul Meehl (de TRC had al eerdere concepten onder ogen gekregen), ontstond er in de TRC een discussie over de vraag of we deze 'recommendations' niet zouden moeten vertalen en ter beschikking moesten stellen van de Nederlandse psychologen. Mijn standpunt was anders. Ik vond dat al een brug te ver en was van mening dat Nederland eerder behoefte had aan een goed, gedegen handboek over empirisch wetenschappelijke testleer, waarin werd afgerekend met de toen in de Nederlandse praktijk nog steeds gangbare subjectieve, intuïtieve en kwalitatieve diagnostiek. De TRC gaf dat plan haar zegen en daagde mij uit dit te realiseren. Dit is de belangrijkste stimulans geweest om mijn boek *De Psychologische Test; een inleiding in de theorie van de psychologische test en zijn toepassingen* te schrijven, dat in 1966 bij Van Loghum Slaterus verscheen in de reeks 'Psychologische Monografieën'²³. Dit boek werd goed ontvangen. Vroeger of later werd het aan bijna alle Nederlandse en Vlaamse universiteiten gebruikt of aanbevolen. In 1968 verscheen een (uitstekende) Duitse vertaling bij Barth Verlag, verzorgd door de goed Nederlands sprekende rector van een Hamburgs Gymnasium Walther Vontin. De eerste editie zou verscheidene drukken beleven voordat het in 1980 vervangen werd door een geheel herziene editie, nu onder de titel *Inleiding in de Testtheorie*. Deze editie was veel minder polemisch van toon dan de eerste, met name omdat intussen het klimaat van het testgebruik in Nederland en Vlaanderen al redelijk in de empirisch wetenschappelijke richting was opgeschoven. Ook deze editie kende een groot aantal drukken en werd in 1990 vervangen door het door mij samen met mijn toenmalige medewerker Klaas Sijtsma geschreven *Testtheorie*, waarin ook nieuwere onderwerpen, zoals item-response modellen, aan bod kwamen. In 2006 verscheen wederom een volledig herschreven en bijgewerkte editie onder dezelfde titel.

- Ten vierde raakte ik betrokken bij een discussie over een in Nederland binnen en buiten de psychologie populaire diagnostische methode, de grafologie. Als reactie op een nogal verheerlijkend artikel van Mevr. Elizabeth Wolters in het Algemeen Handelsblad²⁴ had ik, ook in het AH, ter weerlegging een sterk kritische reactie geschreven²⁵. De discussie heeft

²¹ De vader van mijn latere collega en erepromotor Pol Coetsier.

²² De oom van de latere Leuvense hoogleraar sociale psychologie Joseph Nuttin.

²³ Onder redactie van H.C.J.Duijker, H.M.M.Fortmann, J.P.Van de Geer, J.Th.Snijders en H.R.Wijngaarden.

²⁴ AH 19-01-63.

²⁵ AH 09-03-63.

zich vervolgens voortgezet in het AH²⁶, maar ook, o.a. met de Voorzitter van de Nederlandse Vereniging van de Grafologie, de heer Wittenberg, in Intermediair en een aantal bedrijfsbladen. Ook ben ik uitgenodigd tijdens de jaarvergadering van de genoemde vereniging met de heer Wittenberg te debatteren²⁷. Ik had intussen de tijd genomen grondig kennis te nemen van de Nederlandse en internationale grafologische literatuur, en dan vooral van het onderzoek naar grafologische predicties. Daarin was vrijwel geen empirische steun te vinden voor de claims van de grafologie; integendeel, de betrouwbaarheid van grafologische uitspraken bleken steeds ernstig te kort te schieten, en de validiteit bleek te variëren van verwaarloosbaar laag tot nul. Ik dacht dat ik het voornoemde debat dik op punten had gewonnen, maar mijn vrouw Mieke en ik waren de enigen in de zaal die dat vonden. Nog vrij lang heb ik mij in kritische zin uitgelaten over de grafologie, ook gesteund door het latere promotieonderzoek op dit onderwerp van Bram Jansen²⁸. Zonder daar te veel credits voor te claimen kan ik toch met tevredenheid constateren dat de grafologie in de bona fide selectie aan het eind 20ste eeuw in Nederland geen rol meer speelt. Intussen had de studie van de grafologie mij wel op een interessant spoor van de validiteit van projectieve technieken in het algemeen gezet. Dit onderwerp lag ook in het verlengde van mijn reeds bij de Marine ontwikkelde en ook bij het SO project in Amerika gestimuleerde interesse in het thema van Paul Meehl's publicatie: de intuïtieve versus de statistische voorspelling. Ik werd gevraagd hierover een studium generale voordracht te houden aan de universiteit Leiden, en een seminar te leiden in Gent ter gelegenheid van het 25 jarig jubileum van het instituut van L.Coetsier. De voordracht vormde tevens een belangrijke input voor de behandeling van de 'brede band' technieken in *De Psychologische Test*.

- Dan wil ik niet onvermeld laten de jaarlijkse bijeenkomsten van alle hoogleraren en lectoren in de psychologie in Nederland in de beginjaren '60, afwisselend bij een van de universiteiten. Meestal namen de oudere 'godfathers' van de faculteiten met enkele jongere hoogleraren of lectoren deel aan deze bijeenkomsten. De gastuniversiteit vertelde iets over haar onderzoek (dat was meestal nog niet veel) en er werd uitvoerig van gedachten gewisseld over opleiding en curriculum. Zo heb ik de oudere generatie (naast Waterink de hoogleraren Rutten, Carp, Buitendijk, Snijders, Duijker en de Groot), alsmede de jongere 'coming' generatie (naast Fokkema o.a. Linschoten, Kouwer, Van der Geer, Dijkhuis, Verhagen, Kremers) al vroegtijdig leren kennen. Het viel me bij één van deze bijeenkomsten op dat Linschoten en Kouwer samen voortdurend cynische grappen zaten te maken over wat de 'oude' generatie ten berde bracht. Ik herinner me dat ik dat nogal respectloos vond. Dat waren wij aan de Calvinistische VU niet gewend.

- In de laatste plaats noem ik mijn steeds sterker wordende aarzelingen om geloof en wetenschap inhoudelijk te verbinden. Ik noemde al het falen van een poging van Waterink om met mij over zaken als normatieve and christelijke wetenschap op één lijn te komen. In het blad van de psychologiestudenten aan de VU had ik al eens vragen gesteld bij de combinatie Christelijk en wetenschap. In een studentenblad voor pedagogiek studenten schreef ik dat pedagogiek een empirisch vak moest worden en dat het stellen van een opvoedingsdoel niet tot de taak van de wetenschap behoorde. Mijn eerste echte 'coming out' vond plaats op een avond in 1966, belegd door een landelijk initiatief van progressieve gereformeerden onder de naam 'gemeentetoerusting', waarop ik het standpunt naar voren bracht dat 'christelijke psychologie' niet bestond; er was alleen goede en slechte psychologie. Wetenschap is, zo betoogde ik, wel normatief, maar dan in die zin dat deze alleen is onderworpen aan

²⁶ AH 23-03-63, AH 06-04-63.

²⁷ Zie bv. het verslag in Algemeen Handelsblad, 10-06-63.

²⁸ A.Jansen (1963), De toetsing van grafologische uitspraken. Diss. UvA, Amsterdam.

analytische normen²⁹. In de discussie ging ik nog een stap verder en stelde dat deze stelling waarschijnlijk ook voor de hele wetenschap gold. De bekende dogmaticus aan de VU, de hoogleraar Berkouwer, belde mij een dag later op. Hij had via het verslag in Trouw³⁰ en de Leidse Courant³¹ van mijn rede gehoord, en wilde graag een kopie. Helaas had ik die rede nog niet durven printen en verspreiden. Ik zou me later nog veel met dit vraagstuk bezig houden, zeker toen ik Rector Magnificus van de VU was geworden, en dit een belangrijk beleidspunt zou worden, bijvoorbeeld in het onderzoeks- en benoemingsbeleid.

Intussen was in 1967 benoemd tot hoogleraar. Deze benoeming had nog een speciaal tintje, waaraan ook door Van Deursen in zijn boek over de VU³² is gerefereerd. Ik was benaderd voor een hoogleraarschap in Utrecht (het ging om de opvolging van D.J. van Lennep), en ik schreef, nog een beetje in Amerikaanse stijl, aan het College van Curatoren dat ik liever hoogleraar was aan de VU dan in Utrecht, maar wel weer liever hoogleraar in Utrecht dan lector aan de VU, en legde het College de vraag voor of het hem mogelijk was mij uit dit dilemma te helpen. Volgens de toenmalige secretaris Dr. Dengerink ontstond er alom verontwaardiging in het College over wat gezien werd als een impertinent verzoek, totdat Voorzitter Donner vroeg of het misschien de moeite waard was mij aan de VU te houden. Toen daar toch wel een positieve reactie op kwam concludeerde Donner vervolgens: “Dan moesten we het maar doen”. Mijn inaugurele oratie op 10 November 1967 ging over een zaak die mij al enige tijd had beziggehouden, namelijk de, vooral in Amerika geleverde, maar ook naar Nederland overwaaiende, maatschappelijke kritiek op het testen, voor een deel niet zonder grond, maar voor een belangrijk deel ook gebaseerd op misverstanden, onbegrip of zelfs kwaadwilligheid. De oratie was getiteld *Protesten contra testen*, en heeft nogal wat herdrukken beleefd. Ook is het in het Frans vertaald³³ en uitgegeven.

7. Hoogleraarschap VU

De periode na mijn oratie in 1967 tot het begin van mijn rectoraat in 1983 kenmerkt zich door verdere uitbouw. Onderwijs en onderzoek werden gestaag uitgebreid en de afdeling groeide in de loop van de tijd uit tot een vakgroep met gemiddeld zo'n tien medewerkers en tien tot vijftien deeltijdse assistenten. De oorspronkelijke aanduiding van het instituut LPBR werd na de invoering van de wet Veringa genoemd 'vakgroep', en de term 'bedrijfspsychologie' werd, ook landelijk, om meer dan één reden al spoedig vervangen door 'arbeids- en organisatiepsychologie'. 'Bedrijfspsychologie' had een te enge managementoriëntatie, en verder richtte de subdiscipline zich op heel wat meer organisaties dan industriële bedrijven. Binnen onze vakgroep bleef echter de traditionele combinatie van psychometrie en individuele verschillen enerzijds en arbeids- en organisatiepsychologie anderzijds gehandhaafd, zowel in het onderwijs als in het onderzoek. In het navolgende wordt een aantal specifieke lijnen in deze expansie gedurende de periode van mijn hoogleraarschap nader belicht.

²⁹ Een term uit de Wijsbegeerte der Wetsidee, met haar wetskringen waaronder de analytische.

³⁰ 18-05-66.

³¹ 18-05-66.

³² A.Th. van Deursen, *Een hoeksteen in het verzuild bestel*. Amsterdam: Bert Bakker, p.259.

³³ La contestation des tests. *Revue Internationale de Psychologie Appliquée*, 25, 17-35

7.1. Democratisering.

Bestuurlijk veranderde er wel het een en ander. De wet Veringa, die tot stand kwam na de democratiseringsgolf aan het einde van de 60er jaren had de macht binnen de vakgroep verlegd van de hoogleraar-directeur naar het vakgroepbestuur (met de hoogleraar als voorzitter), waarin alle geledingen vertegenwoordigd waren. Een dagelijks bestuur had beperkte macht en diende te rapporteren aan het vakgroepsbestuur. In principe had ik geen problemen met een meer democratisch bestuur. Ik ben zelfs in het democratiseringsproces aan de VU actief betrokken geweest, onder anderen door met nog drie andere hoogleraren³⁴ lid te worden van het Comité Democratisering³⁵, omdat ik de machtsverhoudingen en besluitvorming ook aan de VU archaisch en achterhaald vond. Het werd ons overigens door de Senaat en de Rector niet in dank afgenomen. Niet daarom, maar omdat wij als hoogleraren door het Comité werden misbruikt, en omdat binnen het Comité zelf verre van democratische overlegregels werden gevolgd, heb ik overigens na een paar weken in een open brief in Ad Valvas³⁶ bekend gemaakt voor het Comité bedankt te hebben. Ook ben ik niet gezwicht voor de aandrang colleges te gaan verzorgen aan de verse 'Karl Marx Universiteit', zoals bezettende studenten de Universiteit van Tilburg hadden gedoopt.

Wat er na de democratisering aan de universiteiten en faculteiten, en ook binnen vakgroepen gebeurde, stemde mij niet altijd vrolijk. Collega's in de faculteit (Boekestijn, Fokkema, Wijngaarden) hadden het zwaarder dan ik. Hun bureaus werden bezet en hun werk werd onmogelijk gemaakt. Ik had minder en minder lastige studenten (ze werden er zelfs van beschuldigd te studeren voor het 'industriële militair complex'), maar sommige studentassistenten en ook medewerkers gingen ver in het eisen van medezeggenschap en verantwoording. Ik moest mij erg veel moeite getroosten ogenschijnlijk 'veilige' projecten, zoals 'Industrial Democracy in Europe (IDE)', en 'Intelligence and Development Tests in East Africa (IDEA)', projecten waarvoor ik nota bene ruime subsidie uit onverdachte bron (Resp. ZWO en Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking/NUFFIC) had weten te verwerven, door de vakgroep aanvaard te krijgen. In diverse discussieronden moesten garanties tegen misbruik van de resultaten worden gegeven, en moest worden aangetoond dat de resultaten ten goede zouden komen aan de 'zwakken' (arbeiders, minder begaafde kinderen). Zoals gezegd, was ik wel een voorstander van meespreken en soms ook meebeslissen (afhankelijk van het onderwerp en de expertise), maar het werd mij soms wel eens wat te bar. Soms zijn 100% garanties niet te geven en moet men de onderzoeker vertrouwen geven. Vaak ook eiste men inspraak over zaken waar men geen verstand van had. Ook speelden kennelijk wel eens eigenbelang, macht en middelenverdeling een rol. Later, in een rede ter gelegenheid van de opening van het academisch jaar aan de Rijksuniversiteit te Limburg in 1990, heb ik terugblikkend een evaluatie gegeven van deze woelige jaren, onder de titel *Universitaire democratie, toen en nu*. Ik heb daarin geprobeerd aan te tonen dat de wet universitaire bestuurshervorming, als vrucht van de democratiseringsbeweging van de 60er jaren, te veel uitging van het ideaal van 'structurele democratie', en niet van het later wel meer gangbare model van 'functionele democratie', en dat deze inadequate bestuursstructuur vaak eerder als een rem dan als een stimulans heeft gewerkt³⁷. Zoals gezegd, heb ik mij wel eens geërgerd en werd een besluitvorming wel eens erg tijdrovend, maar het is in mijn vakgroep eigenlijk nooit uit de hand gelopen, zoals bij sommigen van mijn collega's aan de VU (vooral bij de sociologie en politieke wetenschappen) of in den lande.

³⁴ Van Zuthem, Van Putten en Linneman

³⁵ Onder voorzitterschap van de student sociologie aan de VU Pim Fortuyn.

³⁶ Het universiteitsblad van de Vrije Universiteit.

³⁷ Hoofdstuk 15 in mijn boek *Tuinieren in de wetenschap* (1996). Amsterdam: KNAW.

Extern heb ik nog wel eens last ondervonden. Reeds eerder werd vermeld dat we (Hoolwerf, Thierry en Drenth) begin 70er jaren een groot COP-gesubsidieerd ploegendienstonderzoek uitvoerden. Een deel van dat onderzoek bestond uit een ondervraging van respondenten werkzaam in verschillende soorten ploegendienst (twee ploegen overdag tot volcontinu) en dagdienst alsmede hun partners. In onze steekproef viel ook een strokarton fabriek in Groningen. Aan de RU te Groningen functioneerde in de vakgroep van collega Piet van Strien een lastige en, meen ik, niet altijd met zijn instemming opererende, subgroep onder de naam 'Themagroep Noord Groningen'. Studenten uit deze groep, geleid door Van Striens medewerker Ton Regtien³⁸, gingen uit van de premisse dat ploegendienst slecht was voor de werknemer, en dat wij met ons 'quasi-objectief' onderzoek slechts de werkgevers een dienst bewezen³⁹. Zij waren ons daarom al vóór geweest, en hadden in deze fabriek een zeer vooringenomen enquête afgenomen, verspreid door EVC⁴⁰-leden en hun kennissen. Hieruit 'bleek' volgens hen onomstotelijk dat ploegendienst slecht was voor de gezondheid, en het sociaal en echtelijk leven. Wij hebben dit bedrijf uit onze steekproef moeten verwijderen. Ook bij latere presentaties (NIP, Nederlandse Vereniging voor Bedrijfspsychologie) over dit onderzoek hebben leden van deze themagroep ons nog lang achtervolgd met hun obsessie.

Inmiddels kwam het begeleiden van dissertatieonderzoek, een taak die ik tijdens mijn loopbaan als hoogleraar als een van de meest bevredigende heb leren waarderen, op gang. Dit leidde in 1974 tot de promotie van drie latere collega's, te weten Erik Andriessen in April op een proefschrift over veiligheid in de werkplaats, Ger Boerlijst in Mei over de ontwikkeling van instrumenten voor functie- en loopbaanstudies, en Lo Tigchelaar in Augustus over potentieelbeoordeling en loopbaansucces⁴¹. Erik was als medewerker in onze vakgroep werkzaam en promoveerde op een project dat ook in vakgroepsverband was uitgevoerd. De andere twee waren externe promovendi. Deze mix van interne en externe promovendi is ook verder aardig in evenwicht gebleven. Van de 40 promoties die ik als eerste promotor heb mogen begeleiden waren een 20tal extern en een 20tal intern van karakter.

7.2. Externe contacten en conferenties.

Eerder werd reeds opgemerkt dat ik vrij snel na mijn terugkeer uit de VS lid en later, onder de voorzitter Johan Barendregt, secretaris werd van de Testresearch Commissie van het NIP. Na de periode Barendregt werd ik gekozen tot voorzitter. Een van de belangrijke taken van de TRC was het periodiek uitbrengen van evaluaties van in Nederland in gebruik zijnde tests. De eerste substantiële beoordeling die onder mijn voorzitterschap werd uitgebracht was die in 1969⁴². Aan de hand van de categorisering, die ik in mijn *De Psychologische Test* had voorgesteld, werden alle in Nederland in gebruik zijnde tests kritisch gerubriceerd en geëvalueerd en voorzien van een letterkwalificatie A (objectief scorebaar, normen beschikbaar, betrouwbaar en valide) tot E (geen research bekend) of F (researchgegevens wijzen op een zeer gebrekkige testconstructie of onderliggende theorie). Ook de beschikbare research zelf werd kortelings samengevat. Het vele beoordelingswerk voor de 1969 uitgave werd verzorgd door een kleine commissie uit de TRC (Boerlijst, Boon van Ostade, Drenth, Willems). De overige leden van de TRC (Elshout, Van den Broek, Hofstee, Tellegen, de

³⁸ Een van de oprichters van de Studenten Vakbond, de SVB.

³⁹ Het lidmaatschap van de doorgewinterde vakbondsman J. Varkevisser in de begeleidingscommissie was voor hen geen enkele garantie.

⁴⁰ Eenheid Vak Centrale, een communistische vakbond.

⁴¹ Zie voor de exacte titels mijn CV, waarin een lijst met promovendi en de titels van hun proefschriften is opgenomen.

⁴² Nederlands Instituut van Psychologen (1969). Documentatie van Tests en Testresearch in Nederland.

Wolff en Zonneveld) fungeerden als kritisch klankbord. Tot op de huidige dag heeft de TRC (inmiddels Commissie Test Aangelegenheden van het NIP (COTAN) genoemd) periodiek een dergelijke Documentatie uitgegeven. Deze testdocumentaties hebben telkens een belangrijk extern referentiekader voor de publicatie, verkoop en gebruik van tests in Nederland gevormd. Het hoeft geen betoog dat deze functie mij een aardig inzicht verschafte in de aard en kwaliteit van het testgebruik en testresearch in Nederland.

Een tweede commissielidmaatschap dat de nodige inzicht en informatie opleverde, maar dan meer in het psychologisch onderzoek in het algemeen zowel in Europa als in Amerika, was dat van de reeds genoemde Human Factors Advisory Panel van de NATO Science Committee. In 1969 volgde ik John van de Geer op als lid van deze Commissie en ik bleef met een korte onderbreking lid tot 1983 (waarbij in 1974 – 1975 en 1982- 1983 als Chairman). Twee maal per jaar vergaderde de Commissie (eenmaal in Brussel en eenmaal in een andere Europese universiteitsstad) over de toekenning van subsidieaanvragen voor conferenties, workshops, study institutes, lecture tours en research projects. Verder werd telkens een van de panelleden verzocht de conferenties zelf te openen en eventueel bij te wonen. Zodoende heb ik vele conferentieoorden in Europa bezocht en van de daar plaatsvindende conferenties een of meer dagen bijgewoond. Ook dit leverde zowel vele contacten op als een goed inzicht in lopend, vaak grensverleggend en vernieuwend, onderzoek in Europa en de VS. Ook de samenwerking met leden van de Commissie, die vrijwel altijd een goede onderzoeksreputatie hadden (bijvoorbeeld naast de ambtelijk secretaris Bulent Bayraktar: Richard Trumbull⁴³, Harry Kay⁴⁴, Rusty Wendt, Joseph Nuttin Jr., Vike-Freiberga⁴⁵, Mario Cesa-Bianchi, Nigel Moray, Hans Schmidtke en anderen) was interessant en leerzaam. Het is overigens wel een misverstand te denken dat het ging om steun aan conferenties of projecten die (ook) een defensiedoel hadden. Het civiele programma van de NATO stond geheel los van de militaire doelstelling. Zelf heb ik ook nog gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een stipendium te krijgen voor een ‘visiting lecture tour’. April 1969 heb ik een dergelijke tour gemaakt en colleges gegeven in Ankara (de Middle East Technical University (Hasan Tan) en Hacettepe University (Husnu Arici) en de universiteit van Napels (Iacono).

In de loop der tijd raakte ook het fenomeen van buitenlandse gastsprekers in zwang. Velen (op doorreis of voor kortere of langere tijd in Europa verblijvend) hebben Amsterdam aangedaan en een bezoek aan onze vakgroep gebracht en voordrachten gegeven. Vaak heeft dat geleid tot een wederkerig bezoek of tot blijvende contacten. Van deze bezoekers noemen we hier (min of meer in temporele volgorde) Leonard Gordon, Jack Adams, Bernard Bass, Frank Landy, Fred Fiedler, Ed Hollander, Bob House, Stanley Seashore, Frank Heller, Peter Abell, Vejko Rus, Bernhard Wilpert, Claude Levy-Leboyer, Peter Smith, Lyman Porter, Mark Peterson en John Berry.

Eerder werd al opgemerkt dat ik tijdens mijn verblijf in de VS de smaak van het conferentiebezoek te pakken had gekregen. Dit is mijn verdere leven zo gebleven. Ik heb zelf zeer actief aan het Nederlandse (NIP-algemeen en sectie A&O Psychologie, WAOP) en internationale congrescircuit deelgenomen, en heb ook mijn stafleden gestimuleerd ditzelfde

⁴³ Voorzitter toen ik lid werd. Tijdens mijn verblijf in de VS had ik hem al eerder ontmoet bij het ONR.

⁴⁴ De latere Vice Chancellor van de University of Exeter.

⁴⁵ Vertegenwoordigster van Canada, hoogleraar aan de Universiteit van Montreal, thans President van de Letland. In 2005 bracht zij een staatsbezoek aan Nederland, en heb ik haar op de KNAW als President van All European Academies ontvangen; zij zorgde voor een uitnodiging voor Mieke en mij bij het staatsdiner gegeven door HM Koningin Beatrix.

te doen. Het is een uitstekend middel om de laatste ontwikkelingen in het vak te achterhalen, om kennissen en collega's te ontmoeten, en om jezelf te stimuleren presentaties voor te bereiden, die dan weer in publicaties uitmonden. Met uitzondering van een enkele conferentie, die ik vanwege andere verplichtingen echt niet kon bijwonen, heb ik sinds de 1964 conferentie in Ljubljana aan alle IAAP⁴⁶ conferenties, en de meeste IUPsyS⁴⁷ conferenties, die beide afwisselend om de vier jaar plaats vinden, deelgenomen. Mijn streven om niet naar een congres te gaan zonder een bijdrage te leveren in de vorm van een invited address, een paper, de organisatie van of bijdrage aan een symposium, is me merendeels gelukt. Binnen de IAAP hebben Bernard Bass en ik de 'Division of Organizational Psychology' opgericht, met statuten, een newsletter etc. Bernard Bass was de eerste voorzitter en ik de secretaris, en in 1982 ben ik hem als voorzitter opgevolgd; als zodanig zat ik ook in de 'Board' van de IAAP. Ter stimulering van deze divisie hebben Bass en ik in 1987 een boek gepubliceerd met een overzicht van de stand van zaken in de diverse deelgebieden van de organisatiepsychologie⁴⁸. Organisatiepsychologie was de grootste divisie van IAAP, en ons model heeft ook zo'n beetje als voorbeeld gediend bij de opzet en formalisering van de andere divisies. Als waardering heeft de Division Organizational Psychology mij (met een aantal anderen) in 2006 benoemd tot haar 'Fellow'. In 1990 ben ik voorts als 'regular member' van de Board IAAP verkozen. Ik heb deze functie vervuld tot 2006 (de conferentie in Athene). Tijdens de openingszitting van de Athene Conferentie werd aan mij en Ed Hollander de (voor het eerst verleende) *Award for distinguished scientific contributions to the international advancement of applied psychology* uitgereikt.

Voorts bezocht ik nog enkele malen een conferentie van de APA⁴⁹ en van de later onder de naam SIOPS⁵⁰ zelfstandig geworden Divisie 14 van de APA. Ook nam ik geregeld deel aan de wereld- of regionale conferenties van de IACCP⁵¹. In 1989 hebben Nico Bleichrodt en ik een dergelijk congres in Amsterdam georganiseerd, resulterend in een gezamenlijke publicatie⁵². Onder 7.4 volgt meer over het cross cultureel onderzoek.

Tijdens de Board meeting van de IAAP in 1984 in Acapulco heb ik een 'bid' gedaan voor het organiseren van de 1990 IAAP conferentie in Amsterdam. In een spannende finale verloor ik van Tokyo. Wij (de Amsterdamse organisatoren, het NIP, en de RAI) vonden het zonde van al het werk dat we in de pre-organisatie en het bidboek hadden gestoken en dat daarmee iets moest gebeuren. Met velen waren we ook van oordeel dat het ongewenst is slechts om de twee jaar een wereldcongres in een ook nog vaak ver buiten Europa liggende stad te organiseren, terwijl er in ieder geval in Europa behoefte leek te bestaan aan meer regionale conferenties. Wij hebben toen het plan opgevat in de 'oneven' jaren (de even jaren waren voor de IAAP- en IUPsyS-conferenties) Europese psychologie-conferenties te organiseren, te beginnen in Amsterdam in 1989. Onder mijn voorzitterschap en met Roelf Jan Takens als enthousiaste en administratief creatieve secretaris is toen een organisatiecomité⁵³ gevormd voor de 'First European Congress of Psychology'. We hebben een conferentiestructuur

⁴⁶ International Association of Applied Psychology.

⁴⁷ International Union of Psychological Societies, een onderdeel van ICSU (International Council of Scientific Unions).

⁴⁸ B.M.Bass & P.J.D.Drenth (1987), *Advances in Organizational Psychology*. Newbury Park: Sage.

⁴⁹ American Psychological Association.

⁵⁰ Society for Industrial and Organisational Psychology.

⁵¹ International Association of Cross Cultural Psychology.

⁵² N.Bleichrodt & P.J.D.Drenth (1991), *Contemporary issues in cross cultural psychology*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

⁵³ Verdere leden: W.K.B.Hofstee, F.J.Mönks, J.A.Sargeant, A.J.W.M.Thomassen, H.A.M.Wilke, en Ch.J. de Wolff.

ontwikkeld waarbij de verschillende Europese Associaties in de subdisciplines van de psychologie werd gevraagd twee vooraanstaande keynote sprekers te leveren die een voordracht zouden moeten houden over respectievelijk de vraag ‘Hoe Europees is de...psychologie’, en de vraag ‘Wat zijn de verwachte ontwikkelingen in de Europese ...psychologie in de 90er jaren’, en waarbij vervolgens de Associaties ook een belangrijke rol is toebedeeld in de organisaties van paper-sessies en symposia. Dat heeft goed gewerkt, en inhoudelijk en qua niveau was de conferentie een groot succes.⁵⁴ Financieel heeft de plotselinge ‘Wende’ in Oost Europa in datzelfde voorjaar ons wel parten gespeeld. Talloze Oost Europeanen hadden zich opgegeven als deelnemer of als spreker, en waren met hun vijven of zessen opgepropt in hun Lada’s en Trabanten naar Amsterdam gekomen, vrijwel zonder een cent op zak. Organisatorisch en ook vanuit collegiaal oogpunt was het geen optie hen terug te sturen of niet toe te laten, maar we zaten bijgevolg wel met een financieel tekort.. Met wat steun en een aantal schikkingen heeft Takens ernstig onheil kunnen afwenden, maar het was even onprettig als onontkoombaar. De tweejarige Europese psychologie conferenties zijn inmiddels een succesrijke traditie geworden en niet meer weg te denken van de Europese congresagenda. Mede vanwege dit initiatief is mij tijdens het vierde Europese congres (na Amsterdam – Budapest – Tampere) in 1995 in Athene de ‘Aristotle Prize for distinguished contribution to European Psychology’ toegekend door de congresvoorzitter Jim Georgas, en uitgereikt op de Pnyx Hill (tegenover de Akropolis) door de Griekse Minister van Onderwijs George Papandreou. Ik heb tijdens het congres een acceptatierede gehouden over het onderwerp *Psychology: useful or truthful?*⁵⁵. Met groot genoegen denken Mieke en ik terug aan de receptie in verband hiermee gegeven door de Nederlandse Ambassadeur in Griekenland, de oude vriend en dispuutsgeenoot Bob Wagenmakers.

Een speciale plaats in mijn internationale contacten werd ingenomen door het ‘European Network of Professors in Organizational Psychology (ENOP)’, waarvan ik tussen 1981 en 2000 bijna 20 jaar lid ben geweest. ENOP ontstond uit een eerdere samenwerking tussen Charles de Wolff, Enzo Spaltro (Univ. van Bologna), Sylvia Shimmin (Univ. of Lancaster) en Maurice de Montmoulin (Univ. de Paris Nord). ENOP had als doelstelling het bevorderen en harmoniseren van de opleiding in de A&O psychologie en het stimuleren van onderzoek op dit terrein in Europa. Uit alle (West-) Europese landen werden (max. drie) hoogleraren A&O psychologie uitgenodigd om toe te treden en deel te nemen aan de jaarlijkse tweedaagse conferenties. Gastvrouw en plaats van samenkomst daarbij was Maison des Sciences de l’Homme aan de Boulevard Raspail in Parijs, en de overnachtingen werden altijd geregeld in het bescheiden Regent Hotel aan de Rue Madame. Soms vergaderden we elders, zoals bijvoorbeeld in Edinburgh tijdens een IAAP Conferentie, of in Sofolk aan het Balatonmeer in Hongarije. Namens Nederland waren Charles de Wolff, Henk Thierry en ik, en later Rob Roe lid. Behalve de genoemde vier van het eerste uur traden bijvoorbeeld ook goede vrienden en collega’s als Peter Warr (Univ. Sheffield), Bernhard Wilpert (Techn. Univ. Berlijn), Gaston de Cock (Univ. Leuven), Gert Graversen (Univ. Copenhagen) en Pol Coetsier (Univ. Gent) toe tot ENOP. We hielden ons bezig met een ‘Europees curriculum’, het creëren van samenwerkingsnetwerken, de problematiek van stages, doctoraal scripties, graduate programmes, en dergelijke. De bijeenkomsten hebben zeer bevruchtend gewerkt, ook met het oog op de vormgeving van de eigen opleiding in Nederland. De resultaten werden bijvoorbeeld steeds ‘meegenomen’ bij het jaarlijkse overleg tussen alle Nederlandse hoogleraren A&O psychologie, dat sinds de eerste bijeenkomst in 1970 op uitnodiging van Charles de Wolff bij de Hoogovens in Beverwijk de ‘Beverwijkclub ’is genoemd. Ik heb ook

⁵⁴ Zie de drie delen *European Perspectives in Psychology*, redactie P.J.D.Drenth, J.A.Sargeant & R.J.Takens (Chichester, Wiley, 1990).

⁵⁵ *The European Psychologist*, 1996, 1, 3-13.

nog een aantal jaren in het Steering Committee gezeten van een ‘offspring’ van ENOP, te weten NETWORK, New Technologies and Work. NETWORK organiseerde eens per jaar meestal in het conferentieoord van de Reimer Stiftung in Dortmund een workshop over een innovatief onderwerp binnen de arbeidpsychologie, vooral gericht op de toepassing van nieuwe technologieën.

7.3. *Visiting professorships.*

Tweemaal ben ik uitgenodigd voor een kort ‘visiting professorship’ in de USA, telkens voor een zomercursus van twee maanden. De eerste maal in 1966 aan de Washington University in St. Louis. Mijn gastheer daar was Phil DuBois, een hoogleraar statistiek en psychometrie, die ik tijdens een NATO-conferentie had ontmoet. Hij zelf zou afwezig zijn en stelde ons zijn huis en zijn auto ter beschikking. Ik heb een 3-punts⁵⁶ cursus ‘tests and measurements’ en een graduate course ‘personnel psychology’ gegeven. Het was een interessante (hernieuwde) kennismaking met het Amerikaanse universitaire onderwijssysteem, en met Amerikaanse studenten en hun studiegewoonten. Gedurende ons verblijf (onze oudste zoon Gerard was twee jaar) hebben we intensief kennis gemaakt met Jane Loevinger⁵⁷, die ik uit haar publicaties kende en waarvoor ik groot respect had. Zij bleek tot onze verrassing de echtgenote van de bekende chemicus Sam Weisman, waarbij Mieke’s oudste broer Bert een jaar had gestudeerd. Vanuit St.Louis hebben we bezoeken gebracht aan collega’s aan de Universiteit van Illinois (Jack Adams, Fred Fiedler en Harry Triandis), en in de New York regio oude vrienden van SO, N.J. opgezocht.

Een tweede uitnodiging kwam van de University of Washington in Seattle in 1977, waar ik eenzelfde arrangement had als in St. Louis, met dien verstande dat we nu een huis huurden van een hoogleraar in de kindergeneeskunde, die de zomer in Hawaï verbleef. Onze contactpersoon was Irvin Sarason (‘personality measurement’), die ik kende vanuit zijn verblijf van een jaar in NIAS in Wassenaar. Ik gaf in Seattle twee ‘graduate courses’ (op Masters niveau): een op het terrein van personeel en organisatie, en een ander over cross cultureel onderzoek in de psychologie. Primair contact had ik met Irvin Sarason, Fred Fiedler, die inmiddels uit Illinois naar Seattle was verhuisd en nog volop met zijn leiderschapsstudies bezig was, en Terence Mitchel, die het verwante vak sociale organisatiepsychologie doceerde. Voor ons gezin (inmiddels waren onze zonen Gerard, Hans en Martin respectievelijk 13, 10 en 8) was het een heerlijke zomer, met veel interessante ervaringen. Op de terugweg hebben we nog professionele bezoeken gebracht aan de University of Michigan in Ann Arbor (Arny Tannenbaum, Stan Seashore, John Atkinson) en Detroit (Ross Stagner).

Gedurende een aantal jaren (van 1975 tot 1979) ben op voordracht van een IDE-collega (zie onder) Malcom Warner visiting professor geweest aan de MBA opleiding bij het Henley Administrative College in Henley on Thames, Engeland. Zo’n tweemaal per jaar kwam ik over om colleges te geven over organisatie- en personeelpsychologische onderwerpen. Het interessante was dat nogal wat buitenlanders (studenten uit India, de Filipijnen, Australië) aan de cursussen deelnamen, en dat gaf die workshops altijd een interessante cross-culturele tint.

Veel later heb ik nog een tijd een ‘visiting professorship’ bekleed, en wel van 1992 tot 2006 aan de Hangzhou University in Hangzhou, China. De contacten met China zijn eigenlijk

⁵⁶ Daar konden de studenten 3 credits mee verdienen.

⁵⁷ Ze was hoogleraar in de faculty of education and doceerde personality theory and research methods.

geresulteerd uit mijn verantwoordelijkheid voor het China Programma van de KNAW (zie hieronder). Als President van de KNAW moest ik geregeld overleg voeren met de Chinese ‘counterparts’, De Chinese Academy of Sciences (CAS), de Chinese Academy of Social Sciences (CASS), de Chinese Science and Technology Council (CSTC) en het Chinese Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Vaak koppelde ik hieraan een bezoek aan de Hangzhou University, waar een Chinese A&O-psycholoog Zhong Ming Wang werkte, die ik tijdens een IUPsyS conferentie in Sydney in 1988 had ontmoet en die een goede indruk op me gemaakt had. Ook collega Frank Heller van het Tavistock Institute in Londen, waarmee ik veel samenwerkte, kende hem en had hem een tijdje in Londen ontvangen. Ik gaf tijdens die bezoeken gastcolleges en deed consulting gesprekken met promovendi aan de Hangzhou University⁵⁸. Later kregen we uit speciale fondsen van het Ministerie van O. C.& W. in Nederland ter stimulering van samenwerking met China op het terrein van economie, management en recht, subsidie voor een vijfjarig programma van onderzoek en onderwijs, waaronder uitwisseling van senior studenten en staf. Een aantal interessante activiteiten heeft binnen dit programma plaats gehad. Ten eerste het onderzoeksproject Human Resources in Chinese Enterprises (HUMCHE), waarop onze medewerker Robert Verburg bij Paul Koopman en mij is gepromoveerd⁵⁹. Vervolgens een tweetal bezoeken van een Chinese groep senior studenten en junior stafleden aan onze afdeling. Het programma bestond uit diverse seminars en voordrachten, en een aantal bezoeken aan psychologische of personeelsdiensten van bedrijven en adviesbureaus. Het geheel diende om een indruk te krijgen van ‘human resource management’ in Nederland. Met grote dank en tevredenheid vertrokken telkens de Chinese gasten. Voor velen van hen was het het eerste bezoek aan een land buiten China en dus een bijzondere ervaring. Ten derde een aantal seminars en conferenties in Hangzhou zelf, georganiseerd voor studenten en staf, maar ook voor geïnteresseerden uit het bedrijfsleven en overheid. Ook een aantal Nederlandse, Amerikaanse en Britse collega’s (Thierry, Den Hartog, Smith, Early, Heller) konden voor deze seminars worden uitgenodigd, en dat gaf een interessante verrijking aan het programma. Samen met Wang Zhong Ming schreef ik een hoofdstuk ‘Work and Organizational Psychology’ in het *International Handbook of Psychology*, geredigeerd door Kurt Pavlik en Mark Rosenzweig⁶⁰, waarin een sterk accent werd gelegd op de cross culturele verschillen in organisaties en in het gedrag van mensen in organisaties. In verband met al deze activiteiten werd ik in 1992 in een kleine ceremonie benoemd tot ‘visiting professor’ aan de Hangzhou University.

Tenslotte vermeld ik een visiting professorship aan het Istituto Superiore per Imprenditori e Dirogenti di Azienda (ISIDA), een aan de Universiteit van Palermo gelieerde business school, in 1956 gesticht en sindsdien geleid door Gabriele Morello, die een tijd hoogleraar marketing is geweest aan de Vrije Universiteit. Ik ken hem nog uit die tijd die met mijn rectoraat samenviel. Tot op de dag van vandaag zijn we goede vrienden gebleven. Tussen 1984 en 2004 ging ik in de maand Mei geregeld naar Palermo om aan het ISIDA een aantal dagen een workshop te geven. Tweemaal heb ik ook onze jongste zoon Martin⁶¹ gevraagd een gedeelte van de workshop over organisatieveranderingen voor zijn rekening te nemen, met name waar het ging om ICT processen en –ontwikkelingen die op deze veranderingen van invloed zijn. Verrassend was het niet dat de Italiaanse studenten in Martin’s presentatie, gelardeerd met

⁵⁸ Thans genoemd Zhejiang University, sinds de fusie in 1999 met de landbouw universiteit en de technische universiteit van Hangzhou.

⁵⁹ R.M.Verburg (1998), Human Resource Management: Optimale praktijken en configuraties. Vrije Universiteit (diss).

⁶⁰ London: Sage, 2000, p. 479-496.

⁶¹ Destijds werkzaam voor Origin, thans directeur mede-eigenaar van een bedrijf (Flores Automatisering) op het terrein van data-architectuur en -management.

veel praktische voorbeelden en oefeningen, meer geïnteresseerd waren dan in mijn toch meer empirisch-wetenschappelijke voordrachten. Een aantal malen namen we (met Mieke en Martin's vrouw) nog een paar dagen extra om van het schitterende eiland Sicilië in Mei te genieten.

7.4. *Onderzoek in ontwikkelingslanden.*

Een van de NATO-conferenties met voor mij zeer verstrekkende en koersbepalende gevolgen was die welke van 19 tot 23 Juli, 1971, plaatsvond in Tarabya, Turkije, over het probleem van cross culturele vergelijkbaarheid van intelligentie- en persoonlijkheidseigenschappen, zoals gemeten door psychologische tests. Namens het Human Factors Panel zat ik in de voorbereidingscommissie, die geleid werd door Lee Cronbach (een van mijn bewonderde 'idolen' in de psychometrie) samen met de eerder genoemde Husnu Arici en de Franse psychologe Claude Levy-Leboyer⁶². De 'dagelijkse leiding' berustte bij Lee Cronbach en mij, en wij hebben samen ook het boek uitgegeven dat als resultaat van deze conferentie werd uitgebracht onder de titel '*Mental Tests and Cultural Adaptation*'. Voor de voorbereiding van deze uitgave verbleef Lee nog een week bij ons in Amsterdam, en we hebben die week full time aan de uitgave gewerkt. Nooit heb ik daarvoor of daarna met iemand samengewerkt die zo snel, efficiënt, intelligent, maar ook rigoureuus te werk ging als Lee. Na die week waren de papers beoordeeld, bediscussieerd, gescreend, bekort, verbeterd en soms opnieuw geschreven. Het waren leerzame dagen. Voor de verdere afwerking heb ik zorg gedragen. Er is wel eens opgemerkt dat deze conferentie en dit boek het eigenlijke startschot betekenden voor een systematische wereldwijde interesse in cross cultureel vergelijkend onderzoek in de psychologie, gesubstantiveerd in de spoedig daarna opgerichte en snel tot bloei gekomen International Association of Cross Cultural Psychology (IACCP). Vrijwel alle latere spraakmakers op dit terrein waren in Tarabya aanwezig en leverden een bijdrage⁶³. Zelf ben ik ook jaren actief geweest binnen de IACCP, en heb ik aan de nodige conferenties deelgenomen. Zoals eerder vermeld heb ik samen met Nico Bleichrodt in 1989 een regionale conferentie van de IACCP georganiseerd.

Mijn betrokkenheid bij cross cultural psychology was meer dan bestuurlijk. Reeds vanaf 1968 had ik interesse in dit onderwerp. In dat jaar werd ik door een oud-student, de psycholoog Humphrey Liong a Kong uit Paramaribo, benaderd of ik hem kon assisteren met het ontwikkelen van psychologische tests voor Suriname, omdat hij de indruk had dat de gebruikelijke Nederlandse of direct uit het Amerikaans vertaalde tests in Suriname niet goed werkten. In 1968 bracht ik een bezoek aan Paramaribo, gevolgd door een tweede bezoek in 1969. Met hulp van gelden van Ontwikkelingssamenwerking (NUFFIC) hebben we toen een ambitieus project opgezet *Ontwikkeling van Psychologische Tests voor Suriname (OPTES)*. Het lag in de bedoeling zowel een Surinaamse versie van de AKIT (de SUKIT) voor het niveau begin lager onderwijs, als een intelligentietestserie voor het niveau eind middelbare school te ontwikkelen. Het project, met de assistenten Henk van der Flier in Nederland en (later) Edwin Marshal in Suriname verliep voorspoedig (er zijn de nodige tests ontwikkeld, die ook later nog veel gebruikt zijn in Suriname, maar er dienden nog de nodige

⁶² De latere professor in de psychologie aan de Sorbonne, President van de International Association of Applied Psychology, en mijn erepromotor in 1996.

⁶³ Behalve de organisatoren noem ik Simon Biesheuvel, Pierre Dague, John Berry, Lutz Eckensberger, Gina Ortar, Helmut Reuning, Jim Georgas, Cigdem Kagitcibasi, Fred Wickert, Reuven Feuerstein, William Lambert, Ype Poortinga, Henk van der Flier, Chris Bakare, Sidney Irvine, Wallace Lambert, Fred Wickert.

normgegevens verzameld te worden alvorens de tests konden worden uitgegeven), totdat de subsidie vrij plotseling werd beëindigd door de toenmalige Minister van Onderwijs in Suriname Venetiaan⁶⁴, die vond dat er andere prioriteiten moesten worden gelegd in het onderwijs in Suriname, en dat testontwikkeling alleen dienstbaar zou zijn voor de elite en niet voor de kinderen uit een eenvoudiger milieu. Ik was het daar beslist niet mee eens, maar de prioritering van NUFFIC-gelden werd in die tijd in belangrijke mate door het ontvangende land bepaald.

De grondgedachte bij de projecten testontwikkeling voor ontwikkelingslanden was als volgt: In een land waar het niveau van het basis- en voortgezet onderwijs weinig variatie vertoont (zoals bijvoorbeeld in ons land) geven examenprestaties een goede indicatie van het intelligentieniveau en leervermogen van de leerlingen, en kunnen deze eventueel terecht gebruikt worden bij toelating tot vervolgonderwijs. In een land echter waar grote verschillen in de kwaliteit van het onderwijs bestaan (en dat is het geval in de meeste ontwikkelingslanden), geven deze examencijfers veelal een sterkere indicatie van het niveau van het onderwijs dan van het leervermogen van de leerlingen. Voor een eerlijker toelating en een betere benutting van de (vaak schaarse) onderwijsmiddelen en –faciliteiten is het daarom zaak naast een objectieve schatting van het kennis en vaardigheidsniveau van de leerlingen ook te kunnen beschikken over kennis van het leerpotentieel van de leerlingen. Daarvoor zijn instrumenten nodig die meer onafhankelijk zijn van het niveau van het onderwijs en meer gericht zijn op het intelligentiepotentieel. De tests zullen dus minder onderwijsafhankelijk moeten zijn (meer moeten gaan in de richting van cultuuronafhankelijkheid) zonder hun relevantie voor het onderwijs te verliezen. Wel moeten de items qua vorm, inhoud en context (taal, voorbeelden, instructie, inhoud van items) zo veel mogelijk passen in de cultuur waarin ze zullen worden gebruikt. Deze grondgedachte was de leidraad en doelstelling van ons werk op het terrein van testontwikkeling in ontwikkelingslanden.

Inmiddels was ik ook benaderd door de psychologische faculteit van de Padjadjaran universiteit in Bandung om een soortgelijk testontwikkelingsprogramma voor Indonesië (althans voor het eiland Java) op te zetten. Wederom werd NUFFIC-subsidie verkregen, en dit was het begin van een jarenlange relatie met Indonesië en de Indonesische psychologie. Een uitvoerig testontwikkelingsproject is opgezet voor Indonesië, waarvoor mijn medewerker Nico Bleichrodt kon worden vrijgemaakt. Ten eerste zou een Indonesische versie van de AKIT worden ontwikkeld (*Test Intelligensie Anak Anak*). Vervolgens een schriftelijke intelligentietestserie op het niveau eind lagere school (*Test Intelligensie Kolektip Indonesia (TIKI) Dasar*), op het niveau eind eerste (menengah) middelbare school (*TIKI Menengah*) en op het niveau eind geavanceerde (atas) middelbare school (*TIKI TINGGI*). Als kwartiermaker ging Bleichrodt in het voorjaar 1971 naar Bandung, en ik volgde in april. Plannen werden gemaakt en doorgesproken. Het zou een longitudinaal testonderzoek worden, waarbij enerzijds testtechnische kwaliteiten en betrouwbaarheden zouden worden bepaald en normen zouden worden verzameld (voor Javaanse populaties), en anderzijds validatiestudies zouden worden verricht met latere schoolprestaties als criteria. Wij prijzen ons gelukkig dat we besloten hadden de gegevens te coderen, hoewel dat extra tijd en geld kostte, want toen we twee jaar later de testformulieren weer uit een van de kasten in de Padjadjaran-gebouwen te voorschijn haalden, bleek een groot gedeelte door termieten te zijn verorberd. Herhaalde malen zijn we daarna nog naar Bandung afgereisd. Het is een in vele opzichten succesvol project geworden. Niet alleen zijn er inderdaad een viertal goede en genormeerde testseries

⁶⁴ De huidige Minister President van Suriname. Bij een ontvangst op het paleis Noordeinde door HM de Koningin een paar jaar geleden heb ik hem daaraan nog eens met een grap en vriendelijke bewoordingen herinnerd. Hij glimlachte excuserend.

ontwikkeld voor de Indonesische populaties, ook is ons inzicht in praktische en theoretische problemen van het cross cultureel onderzoek verdiept, resulterend in een aantal papers en artikelen en een dissertatie van Nico Bleichrodt.

Met Indonesië heb ik een langdurige band behouden. Ik heb gastcolleges en workshops gegeven over testtheorie, A&O-psychologie en methoden en technieken in psychologisch onderzoek, en een vijftal dissertaties begeleid (Utami Munandar (Universitas Indonesia, Jakarta, 1977), Bill Raksadjaja (Universitas Padjadjaran, Bandung, 1982), Sukarti (Universitas Gadjia Mada, Yogyakarta, 1986) en Engeline Bonang (Universitas Indonesia, Jakarta, 1986) en Nitya Wismaningsih (Padjadjaran, 1993). Die promotiestudies hadden plaats volgens het sandwichmodel. De promovendi verbleven twee maal een maand of drie vier bij onze vakgroep. De dissertatie werd geschreven of vertaald in het Engels. De promotie vond plaats in Indonesië, volgens de Indonesische normen en procedures. Ik werd telkens tijdelijk als gastprofessor aan de universiteit in kwestie benoemd. Altijd werd een Indonesische copromotor aangewezen, die in elk geval de verantwoordelijkheid voor de in het Bahasa Indonesia gestelde teksten droeg.

Een interessant vervolgonderzoek in Indonesië, waarbij deze tests werden ingeschakeld, werd ingegeven door de vraag of jodiumgebrek, dat voorkomt in vele hooggelegen gebieden in de wereld, en dat leidt tot schildklierafwijkingen ('kropziekte') en in ernstige vorm tot 'kretinisme' (verstandelijke en motorische handicaps), ook effecten heeft op perceptie, motoriek en intelligentie als het niet tot zichtbare fysieke gevolgen leidt. Dit onderzoek werd door Nico Bleichrodt en mij in samenwerking met Prof. Andries Querido⁶⁵ uitgevoerd in de hoogvlakten van midden-Java⁶⁶.

Later heb ik als Rector Magnificus van de Vrije Universiteit de (bestuurlijke) verantwoordelijkheid gehad voor samenwerkingsprojecten met Gadjia Mada, en, vooral, Universitas Kristen Satya Wacana in Salatiga, en een aantal bezoeken gebracht aan deze universiteiten. Nog weer later was ik als President van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen verantwoordelijk voor het 'Indonesië Programma', en heb ik in die hoedanigheid aan een aantal strategische en beleidsvergaderingen deelgenomen en werkbezoeken afgelegd in Jakarta, Surabaya en Bandung. Van 1995 tot 2002 was ik voorzitter van de sectie 'Education and Science' van Forum Nederland – Indonesië (een particulier initiatief van universiteiten en bedrijfsleven voor de bevordering van de betrekkingen tussen Nederland en Indonesië) en in die functie heb ik deelgenomen aan een conferentie in het kader van de herdenking van de onafhankelijkheid van Indonesië in 1995.

Toen begin 1972 Michael Durojaye, een Nigeriaanse (UNESCO) professor in 'educational psychology' aan de Makerere University in Kampala, Uganda, zich tot de NUFFIC richtte met het verzoek met een groep uit Nederland samen te werken met het oog op testontwikkeling in Oost Afrika (er bestond toen nog een vergaande vorm van samenwerking op onderwijskundig gebied tussen de landen Kenya, Tanzania en Uganda), werd hij onmiddellijk doorverwezen naar mij voor verdere uitwerking van de plannen. Dit leidde tot het project *Intelligence and Development Tests in East Africa (IDEA)*, dat in grote lijnen zou verlopen zoals het Indonesiëproject, met dien verstande dat er voor de drie landen drie aparte projectlijnen zouden worden ontwikkeld, met drie aparte lokale projectteams als partner.

⁶⁵ Hoogleraar endocrinology Universiteit Leiden en KNAW-lid. We zijn later met hem en zijn vrouw, de actrice Pimmetel, goed bevriend geraakt.

⁶⁶ Bleichrodt, N., Drenth, P.J.D. & Querido, A. (1980), Effects of iodine deficiency on mental and motor abilities. *American Journal of Physical Anthropology*, 53, 55-67.

Henk van der Flier, die zich als assistent reeds met het cross cultureel testonderzoek had bezig gehouden, werd als medewerker voor dit project benoemd. In September 1972 ben ik voor het eerst naar Kampala afgereisd om het project verder voor te bereiden. Op dat moment was Idi Amin juist aan de macht gekomen, en dat bleek een gevaarlijk en paranoïde heerschappij. Ik ben vroegtijdig teruggereisd, en een deel van de lokale staf die aan het project zou meewerken is gevlucht, gevangen gezet (of nog erger) of ondergedoken. Het East Africa project is uiteindelijk in de twee andere landen, Kenya en Tanzania tot een goed einde gebracht, in Kenya een jaar eerder dan in Tanzania. Naast een Afrikaanse aanpassing van de AKIT (African Child Intelligence Test, ACIT) zijn er twee series schriftelijke tests ontwikkeld (in het Engels in Kenya, in het Swahili in Tanzania), een op het niveau einde 'primary school' (P7) en een op het einde 'secondary school' (S4). Ook hierbij zijn eindexamen of universitaire examens resultaten in de vervolgschool gebruikt als valideringscriteria. Vandaar dat de publicaties over deze projecten⁶⁷ een flink aantal jaren later viel dan de start van het programma. In beide landen zijn substantiële multiële correlaties vastgesteld. Een drietal modellen voor het gebruik van zowel de 'schoolrecords' als de testcores bij de selectie van leerlingen is uitgewerkt en aan de Ministeries van Onderwijs en de onderwijsinstellingen zelf aangeboden. Dat het door ons ontwikkelde (eerlijker en effectiever) selectiesysteem in Kenya niet en in Tanzania (gedeeltelijk) wel is overgenomen heeft alles te maken met het type regering in die landen. De machthebbers in Kenya rond Arap Moi waren niet bereid de geprivilegeerde positie van hun kinderen op te geven en hen aan een eerlijker selectiemethode te onderwerpen, terwijl dat in het meer socialistische systeem van Nyerere's Tanzania wel geaccepteerd werd. De gedachtegang met betrekking tot selectie in het onderwijs in ontwikkelingslanden is nog eens door mij samengevat in de rede die ik hield naar aanleiding van de Heymans-onderscheiding voor bijzondere bijdrage tot de psychologie, die mij in 1986 door het NIP werd verleend⁶⁸. Zowel Henk van der Flier (VU) als Sashi Bali (Kenyatta University) zijn op (gegevens uit) dit onderzoek gepromoveerd, en het onderzoek heeft weer eens stof opgeleverd voor een aantal artikelen over 'cross cultural testing'.

In dezelfde geest zijn later ook in een aantal Zuidelijk Afrikaanse landen (Botswana, Swaziland en Lesotho) tests ontwikkeld die een geringer 'schoolkennis'-gehalte hadden en zich meer richtten op het leerpotentieel van de kandidaten, ditmaal op het niveau van de entree van de universiteit. De Vrije Universiteit had namelijk voor de 'colleges' in deze drie landen (verenigd in het zogenaamde Boleswa-college) een 'pre-entry science' programma ontwikkeld voor de toekomstige studenten natuurwetenschappen, gericht op extra bijscholing in de exacte vakken. Die extra scholing was nodig omdat het niveau van het highschool-onderwijs in die landen ontoereikend was om meteen met een volwaardig universitair programma te kunnen beginnen. Als Rector van de VU had ik de eindverantwoordelijkheid voor deze hulpprogramma's (die niet alleen in de Boleswa-landen, maar ook in Mozambique en later in Zimbabwe werden uitgevoerd), maar tegelijkertijd werd op mij als testdeskundige een beroep gedaan te assisteren met het selecteren van de geschikte kandidaten voor deze pre-entry science (en dus in feite ook voor de science) programma's aan de universiteiten. Met behulp van mijn medewerkers Nico Bleichrodt en Wieby Alting-van den Berg heb ik ook in deze Zuidelijk Afrikaanse landen een dergelijk project geëntameerd (*Educational Measurement in Higher Education*). Wieby Alting is in 1988 op dit project gepromoveerd.

⁶⁷ P.J.D.Drenth, H.van der Flier, I.M.Omari, Educational Selection in Tanzania, 1984: Pergamon Press, en S.K.Bali, P.J.D.Drenth, H.van der Flier & W.C.E.Young, Contribution of aptitude tests to the prediction of schoolperformance in Kenya: a longitudinal study. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1984.

⁶⁸ Selectie in het onderwijs in ontwikkelingslanden. *De Psycholoog*, 22, 143-147.

Nog één aspect van deze testontwikkelingsprojecten moet genoemd worden, en dat is hun maatschappelijke/politieke kant. Niet zozeer denk ik aan het feit dat selectie de schijn in zich draagt vooral gericht te zijn op het rendement van het instituut waarvoor geselecteerd wordt (in dit geval dus de scholen). Gemakkelijk kan worden verdedigd dat een land met een grote schaarste aan onderwijsvoorzieningen gebaat is bij een optimale selectie van leerlingen. Ook is duidelijk dat bij onze benadering, waarin naast kennis toch ook op leerpotentieel wordt gelet, de selectie eerlijker en minder discriminerend (tegen leerlingen van het platteland, en tegen leerlingen van scholen uit de armere wijken in de steden) plaatsvindt. Een belangrijk probleem met tests in ontwikkelingslanden is echter dat er ter plaatse een (nog) niet sterke psychologische code is ontwikkeld voor een verantwoord testgebruik en –beheer, zoals in de meeste Westerse landen, en dat misbruik, kopiëren of het in onbevoegde handen raken van tests niet kan worden uitgesloten. In Indonesië kwam daar nog het probleem bij van het repressieve anticommunistische regime van President Suharto. Linkse kringen (Abrahamse en Regtien in het Gronings Universiteitsblad) hebben mij wel beschuldigd van het produceren van instrumenten om op het eiland Buru de echte communisten van de meelopers te kunnen onderscheiden, en de Indonesische regering zo te helpen de eerste categorie definitief vast te zetten. Krachtig heb ik mij tegen dergelijke absurde aantijgingen verzet⁶⁹. Uiteraard zijn (andere) vormen van misbruik, ook in Indonesië, niet uitgesloten, en hebben we ons best gedaan tegelijkertijd met het ontwikkelen van tests te werken aan de ontwikkeling van een ethische gedragscode voor psychologen. Zolang die er nog niet is, hebben we een serie praktische maatregelen en garanties uitgewerkt, waardoor misbruik wordt geminimaliseerd. Als men echter een garantie wil dat nooit verkeerd gebruik wordt gemaakt van te ontwikkelen producten of instrumenten, zit er niets anders op dan deze in het geheel niet te ontwikkelen en helemaal geen onderzoek te doen. Dan houdt men schone handen, zo betoogde ik in een artikel in *Ad Valvas* (12 Mei 1958)⁷⁰, maar van een mogelijkheid tot constructieve hulp is dan ook geen sprake.

7.5. *Internationale A&O researchprojecten.*

Sinds 1973 heeft onze vakgroep, en daarbinnen behalve ikzelf met name Erik Andriessen en Paul Koopman en Rob van der Kooij, deelgenomen aan een aantal internationale onderzoeksprojecten op het terrein van arbeid en organisatie, die niet alleen wetenschappelijk invloedrijk zijn geweest, maar die ook de vakgroep de kans hebben geboden zich internationaal te profileren. Ik doel dan met name op de projecten ‘Industrial Democracy in Europe’ (IDE), ‘Decision making in Organisations’ (DIO), en ‘Meaning of Working’ (MOW).

Eerst iets over IDE. In 1972 werd in Dubrovnik een conferentie gehouden ter evaluatie van het ‘self management system’ dat in het toenmalige Joegoslavië van Tito als een alternatief voor het verwerpelijke geachte centralistisch communistische en het even verwerpelijke gevonden kapitalistische systeem was geïntroduceerd: de uiteindelijke beslissingsmacht in bedrijven berust bij de verkozen ondernemingsraad. Een van de zittingen tijdens die conferentie had als onderwerp de verschillende vormen van industriële democratie in de West-Europese landen, en ik was uitgenodigd de Nederlandse ervaringen met de ondernemingsraad, die we immers in ons onderzoek *De Ondernemingsraad in Nederland*

⁶⁹ Een Televisie-interview met mij door Abrahamse en Catherine Keijl waarin deze aanval onverhoeds werd gelanceerd en door mij à l'improviste moest worden gepareerd is nooit uitgezonden; de vermeende beschuldiging hield kennelijk geen water.

⁷⁰ Met als titel de vuile handen van de psycholoog.

hadden geanalyseerd, in te brengen. Behalve de Nederlandse ondernemingsraad kwamen de Noorse semi-autonome groepen, het Britse shop steward systeem, de Duitse medebeslissingsrecht in de Montan industrie, het 'joint management system' in Israël, en 'labour rights' in Italië en Frankrijk aan bod. Aan de lunch na de sessie zaten een paar van de inleiders, Bernhard Wilpert (Duitsland), Frank Heller en Peter Abel (Engeland) en Cor Lammers⁷¹ en ik (Nederland) bij elkaar, ons verwonderend over het feit dat we als Europese landen eigenlijk nog nooit eens systematisch hadden onderzocht wat de verschillen in participatie en invloed van de verschillende groepen werknemers in een onderneming waren als gevolg van de in Europa toch zeer uiteenlopende systemen van arbeidsverhoudingen en medezeggenschapsregelingen. We besloten daar wat aan te gaan doen en een voorstel voor te bereiden voor een systematisch vergelijkend onderzoek in West Europa. Dit voorstel is in een drietal voorbereidende werkconferenties in het 'International Institute of Management' van het 'Science Centre' in Berlijn, waar Bernhard Wilpert een 'sabbatical year' doorbracht, uitgewerkt. Het project was erop gericht in alle deelnemende landen binnen eenzelfde steekproef bedrijven (groot, middel, klein) eenzelfde steekproef respondenten (uitvoerenden, bazen, middenkader, directeuren, ondernemingsraadsleden en leden van de Raad van Commissarissen) een identieke, of in ieder geval cultureel-equivalente, serie vragen voor te leggen betreffende participatie bij en, zowel feitelijke als gewenste, invloed op een aantal zorgvuldig gekozen beslissingen. Deze reacties zijn vervolgens afgezet tegen de *de jure* participatie en invloedsverdelingen. De beslissingen waren geclassificeerd in drie groepen: lange termijn strategische beslissingen, middellange termijn tactische beslissingen, en korte termijn operationele beslissingen. De participatie- en invloedsindicaties zijn dan weer vergeleken met uitkomsten, zoals bedrijfsresultaten, tevredenheidsindicaties, verzuimgegevens etc. Ieder land diende voor eigen financiering te zorgen, inclusief de 'overhead' voor de internationale coördinatie. In 1974 ging het project van start in de landen Noorwegen, Zweden, Denemarken, Finland, Engeland, Duitsland, Nederland, België, Frankrijk, Italië, Joegoslavië en Israël. Ieder land was met een onderzoeksteam met een of meer onderzoekers vertegenwoordigd in het internationale IDE team⁷². Voor Nederland waren dat naast mijzelf Erik Andriessen (VU Amsterdam) en Cor Lammers (RU Leiden). Wij hadden voor de duur van het project een goede subsidie van ZWO gekregen. Het IDE project is een zeer succesvol onderzoek geworden. Bijna 8000 werknemers in 12 landen van Europa zijn in het onderzoek ondervraagd, en het onderzoek heeft een schat aan gegevens opgeleverd. Gedurende de zes jaar dat het onderzoek duurde hield het IDE-team minstens twee maal per jaar een werkconferentie, hetzij in een van de participerende landen, hetzij in Dubrovnik in het International Research Centre⁷³. Er zijn subgroepen⁷⁴ en schrijfgroepen gevormd. Het onderzoek heeft geresulteerd in twee hoofdpublicaties *Industrial Democracy in Europe* en *European Industrial Relations*⁷⁵, alsmede een groot aantal verdere internationale en nationale publicaties en papers. Ook heeft ieder land een publicatie verzorgd over het nationale deel van het onderzoek in vergelijking tot de internationale benchmark gegevens⁷⁶.

⁷¹ Toen hoogleraar arbeids- en organisatiesociologie aan de universiteit van Leiden.

⁷² Voor wat betreft de niet-Nederlandse landen: België: Pol Coetsier en Rita Claes, Denemarken: Flemming Agersnap, Finland: Oiva Laaksonen, Frankrijk: Janine Goetschy en Dominique Martin, Duitsland: Bernhard Wilpert en Jörg Rayley, Italië: Riccardo Peccei en Francesco Consoli, Israël: Eliezer Rosenstein, Noorwegen: Thoralf Qvale, Zweden: Thomas Sandberg en Bengt Stymne, Engeland: Peter Abell, Frank Heller en Malcom Warner, Joegoslavië: Veljko Rus en Vesna Pusic.

⁷³ Dit gebouw is in de Servisch-Kroatische oorlog verwoest en inmiddels opnieuw opgebouwd.

⁷⁴ Ik zat in de ANAL-groep, die ging over de analyses van de gegevens.

⁷⁵ Beide onder auteurschap van IDE International Research Group, en uitgebracht door Oxford University Press in 1981.

⁷⁶ Voor Nederland: Andriessen J.H.T.H., Drenth, P.J.D & Lammers C.J, (1984), *Medezeggenschap in Nederlandse bedrijven*. Amsterdam: Noord Hollandsche Uitg. Mij.

Eén belangrijke omstandigheid hebben we gelukkig tijdig onderkend: mogelijke problemen bij publicatie, zoals kopierechten, volgorde van auteurs, volgorde van publicatie van nationale en internationale rapportage, mogelijke overlap tussen beide, verwijzingen. Juist in cross cultural research, met per land variërende tradities, praktijken en wettelijke regelingen is een tijdige regeling van groot belang. Toen deze zaken gingen spelen, hebben we een uitvoerig 'social contract' opgesteld, waarin een en ander minutieus is geregeld en geformuleerd. In een artikel in *International Review of Applied Psychology* hebben Bernhard Wilpert en ik het belang van een dergelijk contract nog eens gestipuleerd, en ons contract als een voorbeeld-model aangeboden⁷⁷.

Wel hebben we achteraf gezien één ding verkeerd gedaan. In een sterke neiging tot democratisering en 'equalization' binnen onze eigen groep hebben we alle internationale publicaties uit dit onderzoek onder de auteursnaam 'IDE International Research Group' doen verschijnen. Dit geldt ook voor de veel geciteerde hoofdpublikatie *Industrial Democracy in Europe*, ondanks het feit dat de verschillende hoofdstukken door een selectie uit de IDE-groep zijn geschreven (hoofdstuk 2 Peter Abell, 3 Bernhard Wilpert, 4 Pieter Drenth⁷⁸, 5 Bengt Stymne, 6 Bernhard Wilpert, 7 Veljko Rus, 8 Erik Andriessen, 9 Frank Heller, 10 Peter Abell, 11 Thoralf Quale). Bij een met name genoemd gezamenlijk auteurschap zou dat later, toen dit belangrijk werd, sterk hebben bijgedragen tot de citatie-index van de respectievelijke auteurs, terwijl nu de talloze citaties op de credit van IDE-International Research Group terecht kwamen, een anonieme, door niemand gekende 'auteur'.

Eind 80er jaren heeft dezelfde IDE-groep voorts een replicatiestudie uitgevoerd, waarbij zoveel mogelijk dezelfde bedrijven als in de eerste studie zijn opgespoord, en waarin vergelijkbare steeproeven werknemers met in principe dezelfde vragenlijsten zijn ondervraagd. De wetenschappelijk interessante vraag was of de politieke veranderingen, de technologische ontwikkelingen en de veranderende arbeidsmarkt sinds de eerste studie ook tot belangrijke verschuivingen in de uitkomsten en het patroon van samenhangen zouden leiden. De stabiele en veranderende patronen zijn gepubliceerd in het boek (weer onder de 'auteurschap' van IDE International Research Group) *Industrial Democracy in Europe revisited*⁷⁹. In 2005 heeft de IDE groep nog een laatste jamboree gehouden in het International Research Centre in Dubrovnik, met een miniconferentie over nieuwe arbeidsverhoudingen en participatie, maar toch vooral gevuld met nostalgie en happy-to-see-you-again's.

Het tweede onderzoek dat min of meer langs dezelfde lijnen verliep was 'Meaning of Working' (MOW). Ook dit was een internationaal vergelijkend onderzoek, ditmaal niet beperkt tot Europa, maar met inbegrip van ook landen buiten Europa. Aan het onderzoek deden uiteindelijk 8 landen mee: België (Pol Coetsier, Rie Claes en Marnix Holvoet), Duitsland (Bernhard Wilpert en Antonio Ruiz Quintanilla), Engeland (Frank Heller), Israël (Itzak Harpaz), Japan (Jyuji Misumi), Joegoslavië (Vojko Antoncic), Nederland (Pieter Drenth, Erik Andriessen en Rob van der Kooij) en de Verenigde Staten (George England en William Whitely). Het onderzoek startte (weer) in het International Institute of Management (IIM) in Berlijn, waar Bill England een jaar verbleef. Hij was eerder betrokken geweest bij een vergelijkend onderzoek naar de centraliteit van werken, en vatte het plan op dit meer

⁷⁷ P.J.D.Drenth & B.Wilpert (1980). The role of 'social contracts' in cross cultural research. *International Review of Applied Psychology*, 1980, 29, 293-305.

⁷⁸ Het methodologische hoofdstuk 'Design of the research: methods and instruments', alsmede de omvangrijke appendices A t.m. E.

⁷⁹ Oxford University Press, 1993.

systematisch en op grotere schaal te doen. Hij vond verschillende leden van het IDE team bereid om in te stappen, alsmede ook een paar nieuwe collega's. Tijdens de IAAP Conferentie in München in 1978 is het definitieve grondwerk verricht, het onderzoeksmodel uitgewerkt, de financiering besproken en zijn de deelnemende landen (afhankelijk van de financiering) en personen vastgesteld. Wij kregen weer subsidie van ZWO en konden ook meedoen. Erik Andriessen nam een functie aan bij het Instituut voor Arbeidsvraagstukken in Tilburg, maar bleef ook in die functie bij het project betrokken. Rob van der Kooij werd voor het project aangetrokken en later werd voorts van de assistentie van Frank van Luijk gebruik gemaakt. Een tiental specifiek gedefinieerde steekproeven uit de arbeidsmarkt (inclusief werklozen, studenten en gepensioneerden) alsmede een willekeurige steekproef van 1000 personen dienden te worden ondervraagd met (te ontwerpen) gestandaardiseerde vragenlijsten en attitudeschalen, waarin aan de orde zouden komen: werkcentraliteit, sociale normen omtrent werken (plichtoriëntatie of rectoriëntatie), geprefereerde doelen van het werken, en identificatie met werkrol (taak, product, bedrijf, beroep). De grootte van de uiteindelijke totale steekproeven bedroeg voor de doelgroepen 5898 en voor de representatieve steekproeven 8734. Op de gegevens van deze respectabele aantallen respondenten zijn een groot aantal globale en deelanalyses uitgevoerd en zijn talloze artikelen, papers en presentaties gebaseerd. Ook het MOW team vergaderde regelmatig in een van de deelnemende landen om de coördinatie en de voortgang te bewaken. Een van de hoogtepunten daarbij was wel de (door Japan betaalde) deelname aan het congres dat onze Japanse collega's Misumi en Sugiman rondom het thema van ons onderzoek hadden georganiseerd in het World Congress Centre in Kyoto, Japan. Onze bijdragen waren alle in het Japans vertaald! De eerste internationale publicatie was het omvattende boek *The Meaning of Working*⁸⁰, met wederom als 'auteur' MOW International Research Team. Net als voor het IDE boek had ik het hoofdstuk 3 'Meaning of working: Design and Methods' geschreven. De Nederlandse gegevens zijn nog wel in een rapport gepubliceerd⁸¹, maar ik vind het nog steeds jammer dat zowel Rob van der Kooij als Frank van Luijk van hun voornemen om op deze data te promoveren om uiteenlopende redenen hebben moeten afzien⁸².

In de derde plaats noem ik het project 'Decision Making in Organizations (DIO)'. Ook dit is een 'offspring' van het IDE-project. Het project werd uitgevoerd in de drie landen Engeland, Joegoslavië en Nederland onder leiding van het DIO team Frank Heller, Pieter Drenth en Paul Koopman (Paul was al eens zijdelings bij het IDE-project betrokken geweest en had ik als snel enthousiast gekregen voor dit internationale vervolgonderzoek) en Veljko Rus. We hadden ook hiervoor ZWO-subsidie verkregen, en in 1974 ging dit project tijdens een bijeenkomst in het Tavistock Institute in Londen van start. Het lag in de bedoeling om in een longitudinaal onderzoek, met ook een uitbreiding van het onderzoeksinstrumentarium (participerende observatie, documentenanalyse, 'in depth' interviews, naast de vragenlijsten, en schalen) te analyseren hoe belangrijke besluitvormingsprocessen in organisaties verlopen. De aandacht richtte zich met name op de vraag hoe de machtsverhoudingen liggen en welke invloed werknemers en vertegenwoordigende organen hebben in verschillende fasen van het besluitvormingsproces (initiatie, zoeken van alternatieve opties, finalisatie, implementatie). Verder werd de vraag gesteld hoe verschillende soorten conflicten effect kunnen hebben, en onder welke condities meer invloed van deelnemers aan het besluitvormingsproces een

⁸⁰ London: Academic Press, 1987.

⁸¹ P.J.D.Drenth, R.N.van der Kooij & F.van Luijk(1983). The meaning of working: Results of a survey on a national sample and ten specific target groups in the Netherlands: a source book. Amsterdam: Free Univ. Press.

⁸² Het stemt tot vreugde dat Frank van Luijk in 2011 alsnog promoveerde op een deel van de MOW gegevens uit dit onderzoek (F. van Luijk, *Waarom werken wij?* Vrije Universiteit Amsterdam, 2011)

positief dan wel negatief effect zou hebben op zowel de effectiviteit van de besluitvorming als de tevredenheid van de deelnemers met het proces zelf of de uitkomst. Tevens werd verwacht dat uiteenlopende culturen en politieke systemen een belangrijke contextvariabele zouden vormen; vandaar de cross culturele vergelijking in de drie landen. Men zou kunnen zeggen dat het DIO onderzoek, na de breedte van het IDE onderzoek, meer de diepte inging en een aantal vragen oppakte die in een 'cross sectional' grootschalig onderzoek blijven liggen of worden opgeworpen. In vele werkvergaderingen in Bled, Londen of Amsterdam, met z'n vieren of uitgebreid met medewerkers van de lokale teams (in ons geval speelde ook André Wierdsma⁸³ een belangrijke rol) is het project gestuurd en bediscussieerd. Ook dit project heeft overvloedig materiaal geleverd voor publicaties en voordrachten, en vooral voor de hoofdpublicatie *Decisions in Organizations: A Three-Country Comparative Study*⁸⁴. Ditmaal met de verstandige keuze van de vier auteurs Frank Heller, Pieter Drenth, Paul Koopman en Veljko Rus in plaats van DIO International Research Team. Op het Nederlandse deel van het onderzoek is Paul Koopman in 1980 gepromoveerd⁸⁵.

Zijdelings noem ik nog twee andere vergelijkbare cross cultural studies in de A&O psychologie waarbij onze vakgroep was betrokken. Bij de eerste daarvan, het project FOCUS (First Organizational Culture/Climate Unified Survey), uitgevoerd in zes landen, deed ikzelf aanvankelijk bij de start in 1989 nog mee, maar dat project heb ik na de beginfase moeten overlaten aan de medewerkers Paul Koopman⁸⁶, Jaap van Muijen⁸⁷ en Deanne den Hartog⁸⁸, omdat ik President van de KNAW was geworden en geen tijd meer had voor dit soort tijdsintensief onderzoek. Dat gold al helemaal voor het project GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavioural Effectiveness), waarvan ik ook de start met Bob House in 1990 heb meegemaakt. Ook dit project moest ik al snel overlaten aan Paul Koopman en Deanne den Hartog.

Een laatste cross national research project waarbij ik, in elk geval bestuurlijk, betrokken ben geweest, is de European Value Study (EVS), een longitudinaal Europees waardenonderzoek. In de jaren 1982 en 1990 zijn in de meeste en in 1998 in vrijwel alle Europese landen met een cultureel equivalente vragenlijst door burgers gekoesterde waarden gemeten op het terrein van kerk en religie, politiek, arbeid, en levensstijl. In 1998-2000 vond de derde meting plaats. In het jaar 2008 is een vierde meting gepland. Het project was oorspronkelijk gestart door Ruud de Moor (U.van Tilburg) en Jan Kerkhof (U. van Leuven), en het administratieve centrum van het EVS-project was nog steeds gevestigd aan de Universiteit van Tilburg (Leo Halman, Wil Aarts en Jacques Hagenaars). In 1996 ben ik, na het overlijden van Ruud de Moor, gevraagd hem als Voorzitter van het Steering Committee van EVS op te volgen. Dat ben ik gebleven tot 2004, en ik heb dus een belangrijke derde 'wave' meegemaakt. Het was een zeer interessant project met veel wetenschappelijk/meettechnische problemen, maar tevens met veel politiek/publicitaire kanten⁸⁹. Ik heb er veel genoeg aan beleefd.

⁸³ Thans hoogleraar in Nijenrode.

⁸⁴ London: Sage, 1987.

⁸⁵ P.L.Koopman (1980), *Besluitvorming in Organisaties*. Assen: Van Gorcum.

⁸⁶ Inmiddels bijzonder hoogleraar aan de VU vanwege het Laboratorium voor Toegepaste Psychologie (LTP) in Amsterdam.

⁸⁷ Thans hoogleraar in Nijenrode.

⁸⁸ Thans hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

⁸⁹ Zie de serie *European Values Studies*, uitgebracht door Brill Publishers, waaronder het interessante *Atlas of European Values*, door L.Halman, R.Luijkx & M.van Zundert.

7.6. *Readers en handboeken.*

Als publicaties zijn uiteraard de monografieën het meest persoonlijk. Zo beschouw ik bijvoorbeeld *De Psychologische test* (1966), in latere edities genoemd *Inleiding in de testtheorie* (1980) en *Testtheorie* (samen met Klaas Sijtsma, 1990 en 2006), en het wat meer populaire boek *Intelligentie* (samen met Wilma Resing, 2001 en 2007) dan ook als echte geesteskinderen. Aan dit soort publicaties heb ik ook te danken dat ik in kranten en tijdschriften wel eens als de Nederlandse goeroe op het terrein van testen en intelligentie werd aangeduid⁹⁰. Hoewel aan dat laatste image misschien nog wel het meest heeft bijgedragen de rol als ‘deskundige’ die ik tweemaal speelde bij een populair avondvullend televisieprogramma ‘De Nationale IQ-test’, onder leiding van Jeroen Pauw en Birgit Maaskant: de eerste maal alleen, en de tweede maal in een wat andere setting samen met de fysicus en Nobelprijs-winnaar Gerard ’t Hooft. Tussen de opgaven door moest ik allerlei populaire noties en vragen over intelligentie door de presentatoren naar voren gebracht bevestigen, ontkennen of becommentariëren. Ik heb geprobeerd daarbij het wat wild varende schip toch een beetje op wetenschappelijk verantwoorde koers te houden. Het was een wel spannende, maar aardige ervaring.

Terug naar het publiceren: op een eigen wijze heeft ook het ‘editorial’ werk met betrekking tot handboeken en ‘readers’ zijn charme. En daarin is ook nogal wat energie gaan steken. Aanvankelijk heb ik tussen 1968 en 1998 samen met Paul Willems en Charles de Wolff (onder de codenaam PIPACH) later met toevoeging van Henk Thierry (PIHEPACH) en nog weer later, na het betreurde overlijden van Paul Willems, samen met Henk en Charles (PIHECH) de redactie gevoerd van een aantal Readers en Handboeken in de Arbeids- en Organisationspsychologie, waaraan telkens vrijwel alle toonaangevende A&O-psychologen in Nederland hebben bijgedragen. Zodoende heeft de Nederlandse A&O-psychologie zich een groot aantal jaren als een empirische onderzoeksdiscipline gemanifesteerd, en zich, dank zij de Engelse vertalingen van de handboeken, tevens internationaal geprofileerd.

Het begon in 1968 toen Paul Willems en ik naast elkaar zaten bij een promotie in Nijmegen, en wij met enige zorg constateerden dat veel resultaten van Nederlands onderzoek in de bedrijfspsychologie niet waren vastgelegd in publicaties. Wij hebben toen het plan opgevat een Nederlands boek samen te stellen, waarin dat onderzoek zou worden beschreven in bijdragen van de onderzoekers zelf. Beseffend dat het een grote organisatorische en redactionele klus zou worden, en omdat het hele terrein van de bedrijfspsychologie in de redactie min of meer dienden worden bestreken, hebben we voorts ook Charles de Wolff uitgenodigd samen met ons de redactie te vormen. Binnen twee jaar hebben we kans gezien 43 artikelen ingezonden te krijgen, redactioneel te becommentariëren en persklaar te maken, ingedeeld in een zestal secties: Selectie en plaatsing, Opleiding en ontwikkeling, Mens en taak, Mens en organisatie, Houding ten opzichte van het werk en Evaluatie van functie en werk. Het boek droeg de titel *Bedrijfspsychologie; Onderzoek en Evaluatie*. Het bevatte 764 pagina’s en is in 1970 door Kluwer uitgegeven in een fraaie uitgave en met een door collega Arend van Dam geestig geïllustreerd stofomslag.

Drie jaar later verscheen een tweede bundel, thans niet primair gevuld met verslagen van overwegend toegepast onderzoek, maar ook met bijdragen die een ‘review’-karakter hadden, en een kritisch overzicht gaven van de stand van zaken op het betreffende deelgebied. Wederom is in een 32-tal hoofdstukken het brede terrein van de, inmiddels zo genoemde,

⁹⁰ In de Volkskrant van 12-04-03, waar weer eens een controverse over de WAIS wordt besproken, werd ik zelfs als de *éminence grise* van de Nederlandse intelligentietesten ten tonele gevoerd.

arbeids- en organisatiepsychologie in kaart gebracht, en wederom hebben de meeste vooraanstaande collega's in Nederland in deze sub-discipline een bijdrage geleverd. Vrijwel dezelfde secties zijn aangehouden als in de eerste bundel, met uitzondering van de laatste, die is vervangen door een sectie 'Consumentenpsychologie'. Dit tweede boek is getiteld *Arbeids en Organisationspsychologie*, opnieuw door Kluwer uitgebracht (in 1973) en door Arend van Dam met artistieke vindingrijkheid geïllustreerd.

Eind 70er jaren begon het 'echte werk'. Met dezelfde redactie zijn we toen begonnen aan een *Handboek Arbeids- en Organisationspsychologie*, waarbij weer een beroep gedaan zou worden op de Nederlandse arbeids- en organisatiepsychologen. De eerste redactievergadering vond plaats in 1976. De opzet was nu geheel anders: geen bijdragen over bepaalde researchprojecten, eventueel afgewisseld met enkele 'review-artikelen', maar een poging met nieuwe bijdragen een systematisch overzicht te geven van het hele terrein van de A&O-psychologie. Auteurs werd gevraagd de probleemstellingen en het onderzoek op een specifieke terrein in kaart te brengen, maar ook aandacht te schenken aan verwachte ontwikkelingen, en, waar mogelijk, een eigen benadering van de Nederlandse, eventueel Europese, benadering te schetsen. Het conceptuele kader diende door de redactie geschapen te worden, en daaraan is relatief veel tijd besteed. Het boek bevatte vijf delen met totaal 45 hoofdstukken: eerst de definitorische en methodische grondslagen, en daarna de inhoudelijke delen: interactie persoon en arbeid, interactie persoon en groep, interactie persoon/groep en organisatie en tenslotte interactie organisatie en omgeving. Er is naar gestreefd per deel eerst de meer fundamentele en daarna de meer toegepaste onderwerpen aan bod te laten komen. De redactie verzorgde de opzet, de definitie van het veld, en de inleidingen op de verschillende delen. Ook inhoudelijk schreef de redactie een flink aantal artikelen. Ikzelf nam 'Onderzoek in de arbeids- en organisatiepsychologie', 'Personeelsbeoordeling', 'Leiderschap: theorieën en modellen' (samen met Erik Andriessen), en 'Organisationspsychologie in cross-cultural perspectief' (samen met Ben Groenendijk) voor mijn rekening. We hadden besloten het boek in een losbladige vorm te doen verschijnen, met twee maal per jaar een aflevering met een beperkt aantal hoofdstukken. Deze afleveringen zijn tussen 1980 en 1984 verschenen, en in 1984 werd de eerste (tweedelige, ingenaaide) studenteneditie van het complete werk beschikbaar gesteld. Een droevige omstandigheid was dat Paul Willems op 15 Januari 1984, vlak voor het verschijnen van de laatste aflevering, overleed. We verloren in hem een zeer goede vriend en een uiterst waardvol redactielid. Het handboek is aan zijn nagedachtenis opgedragen. Het boek was een goed succes, met name omdat Wiley (London) in 1984 in twee delen een Engelse vertaling uitbracht, waarmee het handboek een veel wijder Europees 'impact' kreeg. In een positief review door Peter Herriot⁹¹ werd het handboek de 'Europese Dunnette' genoemd (Marvin Dunnette was de redacteur van een invloedrijk Amerikaan handboek); voorwaar een groot compliment!

In de negentiger jaren is dit 'kunstje' is nog eens herhaald. Het vakgebied ontwikkelde zich snel. Er dienden nieuwe hoofdstukken te worden toegevoegd en ook de hoofdstukken over de standaardonderwerpen waren aan een vernieuwing toe. Een aantal auteurs werd vervangen, maar ook hebben vele auteurs uit het eerste handboek een 'update' van hun hoofdstuk voor het *Nieuw Handboek Arbeids en Organisationspsychologie* verzorgd. Ook deze nieuwe uitgave is in eerste instantie in een losbladige vorm uitgebracht in de jaren 1993 – 1997, gevolgd door een studenteneditie van het hele werk (in twee delen) in 1997. Ook van dit nieuwe handboek is een zeer fraai uitgevoerde Engelse versie (in een box met vier delen) uitgebracht door Psychology Press (Hove, Sussex UK) in het jaar 1998. Uit feedback is gebleken dat dit

⁹¹ Hoogleraar Dept. of Occupational Psychology, Birbeck College, University of London.

nieuwe handboek - of in ieder geval delen daaruit - bij verscheiden A&O-opleidingen in Europa dienst heeft gedaan als 'textbook' of als 'supplementary reading'. In beide gevallen heeft de Engelse vertaling de redactie erg veel tijd en energie gekost. Wel is waar werd van de auteurs verwacht dat ze zelf een goede Engelse vertaling van hun hoofdstuk aanleverden, maar de kwaliteit van die vertalingen liep nogal uiteen, en door eigen inspanning van de redactie en in een aantal gevallen met hulp van professionele vertalers is voor een goede Engelse tekst gezorgd.

Aparte vermelding verdient wellicht ook het, eveneens losbladige, door uitgeverij Samson⁹² uitgebrachte 'Onderwijskundig Lexicon'. Samen met de redacteuren H.P.M. Creemers, P. Span, R. Vandenbergh, D.B.P. Kallen en F.W.J. Wielemans heb ik vanaf 1979 tot 1995 de redactie gevormd van dit in een continue reeks van afleveringen verschenen Lexicon. Het schrijven van eigen bijdragen (over onderwijsmeetkundige en testtheoretische onderwerpen), was minder tijdrovend dan het redactionele werk (lezen, beoordelen, verbeteren), maar zowel de samenwerking binnen de redactie als het product zelf (in Nederland en Vlaanderen samen zo'n 6000 abonnees) gaven de nodige voldoening.

7.7. *Bestuur en externe relaties*

Een hoogleraar organisatiepsychologie, die niet wegloupt voor bestuurlijke verantwoordelijkheden is uiteraard een gewillige prooi voor commissies en besturen. Dat ik hieraan moest geloven was ook in mijn geval onvermijdelijk zowel binnen de kleine kring van de VU als voor besturen en redacties op het nationale en internationale vlak. Niet al die bestuursfuncties gaven evenveel voldoening, maar vele waren wel min of meer verplichte of moeilijk te vermijden nummers.

In de eerste plaats vloeiden veel bestuursfuncties voort uit het voorzitterschap van de *vakgroep*. Met uitzondering van de periode van het rectoraat ben ik vanaf 1961 tot 2000 directeur van het Lab/ Voorzitter van de vakgroep geweest, met alle bestuurlijke consequenties van dien: voorzitter van reorganisatiecommissies, onderzoekscommissies, onderwijscommissies, lange termijn planningscommissies en dergelijke. Binnen de vakgroep heeft ook een aantal initiatieven weer tot nieuwe bestuurlijke verantwoordelijkheden geleid. In de 80er jaren werd het duidelijk dat interuniversitaire samenwerking op het gebied van onderzoek en doctoraatsopleidingen gewenst was en extra OCW-financiering zou kunnen opleveren. Het zou dan gaan om 'centres of excellence', die in onderlinge competitie zouden worden geselecteerd. Ik heb contact opgenomen met twee collega's, met wie onze vakgroep goed in een complementaire relatie zou kunnen samenwerken, te weten Henk Thierry van de Universiteit van Amsterdam en Rob Roe van de Universiteit van Tilburg. In eerste instantie hebben we in 1984 een zwaartepuntaanvraag ingediend onder de titel 'Arbeidsgedrag en arbeidsprestatie tegen de achtergrond van automatisering'. Dit voorstel was door een interdisciplinaire beoordelingscommissie op plaats 8 binnen een totaal van 33 aanvragen geplaatst. Door landelijk bestuurlijk gekrakeel ging deze hele financiering niet door. Maar het bracht ons er wel toe eind 1985 een uitwerking hiervan als zwaartepunt dan wel 'centre of excellence' bij de Minister in te dienen. Het uit deze plannen geboren Centrum voor Arbeids- en Organisiatiepsychologisch Onderzoek is in 1988 door OC&W als Interuniversitair Instituut voor AIO-opleidingen erkend. Door het Ministerie werd subsidie verleend voor een zestal structurele AIO-plaatsen (gelijk te verdelen over de drie universiteiten). Tevens is een aantal AIO's uit interne fondsen ingebracht. Op 1 Januari

⁹² Binnen Samson was het vooral de directeur Albert Struik, die onder dit project zijn schouders heeft gezet.

1989 is het Centrum van start gegaan. Na een inwerkperiode is het op 29 Mei 1990 officieel aan de VU geopend met voordrachten van Claude Levy Leboyer (Université de Paris V) en Pim Fenger (namens de Minister). Dit Centrum heeft een aantal jaren goed en stimulerend gewerkt en de nodige doctoraten opgeleverd, totdat in de loop van de 90er jaren een nieuw systeem van interuniversitaire samenwerking ontstond, de onderzoekscholen. Dit zijn 'graduate schools' waarin onderzoek en Aio-opleidingen op het terrein van een bepaalde (deel)discipline vanuit verschillende universiteiten zijn gecombineerd in één instituutsverband. Het arbeids- en organisatie deel van de vakgroep (in feite het hele Centrum voor A&O psychologisch onderzoek) ging toen op in een groter sociaal- en organisatiepsychologisch instituut, genaamd het Kurt Lewin Instituut, in 1995 erkend door de Erkennings Commissie Onderzoekscholen (ECOS) van de KNAW. Deelnemers waren VU, UvA, RUG, UT, KUN. Van 1993 tot 1996 heb ik deel uitgemaakt van het bestuur van de KLI (De VU was penvoerder en Gun Semin, de opvolger van Cees Boekestijn was de eerste directeur). Het deel 'psychodiagnostiek' (testleer en psychometrie) werd niet ondergebracht in het KLI, maar in een andere onderzoekschool, het IOPS (Interuniversity Graduate School of Psychometrics and Sociometrics, een samenwerkingsverband tussen UL, UvA, RUG, VU, UT, KUB en UU). Zo werd een deel van mijn persoonlijke formatie en dat van Henk Kelderman⁹³ (de opvolger van de als hoogleraar naar Tilburg vertrokken Klaas Sijtsma) en dat van een aantal AIO's als IOPS-formatie geregistreerd.

Vanaf 1997 tot nu heb ik voorts deel uitgemaakt van het bestuur van de aan de vakgroep A&O psychologie gelieerde Stichting, het Nederlands Instituut voor Onderzoek van Allochtonen (NOA)⁹⁴. Dit instituut is een 'offspring' van de Stichting PION, die gericht was op de omscholing van werkloze academici voor een functie in de automatisering. Binnen die groep werkloze academici was het aantal allochtonen relatief hoog. Stichting NOA richt zich met name op deze groep die het moeilijk heeft op de Nederlandse arbeidsmarkt. Activiteiten zijn selectie, training, testontwikkeling (multiculturele tests) en research.

Op *facultair* niveau heb ik de bestuurlijke verantwoordelijkheden niet kunnen en ook niet willen ontlopen. Per definitie was ik jarenlang lid van de Faculteitsraad. Van 1971 tot 1982 was ik voorzitter van de facultaire Kommissie Onderzoek (KOZ), met als secretaris Albert Kok⁹⁵. Deze in de faculteit vrij machtige commissie had de belangrijke verantwoordelijkheid voor de evaluatie van projecten en programma's; een evaluatie die meestal doorslaggevend was bij de toekenning van facultaire subsidie. Ook mijn lidmaatschap van facultaire reorganisatiecommissies was meestal geen pretje, maar wel van strategisch belang voor de vakgroep. Tweemaal was ik Dekaan van de faculteit. De eerste maal in 1976-1977, en de tweede maal van 1998 tot 2000, met de bijkomende verplichtingen, waaronder het lidmaatschap van de Psychologiekamer van de Akademische Raad en het College van Dekanen.

Ook binnen het bredere verband van de *universiteit* heb ik de nodige commissielidmaatschappen en bestuursfuncties bekleed. Vanaf de oprichting was ik lange tijd voorzitter van het Raad van Toezicht van het Bureau Onderwijsresearch, dat, net zoals dat het geval was bij de meeste universiteiten, een belangrijke evaluatieve en kwaliteitsbevorderende functie had ten behoeve van het onderwijs in de faculteiten. In die functie heb ik ook deelgenomen en bijdragen geleverd aan de Nationale Onderwijscongressen voor het Hoger Onderwijs. Een van de latere directeuren van het bureau was mijn jongste zuster Florence

⁹³ Thans hoogleraar psychometrie aan de VU

⁹⁴ De Boelelaan 7, Amsterdam. Directeur: Dr. Remko van den Berg.

⁹⁵ Thans hoogleraar fysiologische psychologie aan de Universiteit van Amsterdam.

Pijpers-Drenth, die als experimenteel psycholoog was afgestudeerd bij collega Fokkema. Een van de medewerkers van dat bureau, Wim van Os, is bij mij gepromoveerd op een interessante studie over de bijdrage van studentenevaluaties van het onderwijs⁹⁶. Ook was ik lid, later voorzitter, van de universitaire commissie onderzoek; een commissie die een belangrijke adviesfunctie had voor het onderzoeksbeleid van de VU. Uiteraard is mijn rectoraat (1983-1987) wel de meest veeleisende functie binnen de VU geweest, waarover hieronder meer.

Door mijn onderzoek in ontwikkelingslanden ben ik tevens nauw betrokken geraakt bij het buitenlandbeleid van de VU, gericht op ontwikkelingslanden. De VU heeft aan dit beleid altijd hoge prioriteit gegeven, zoals onlangs uitvoerig is beschreven door Gerard Thijs⁹⁷. Aanvankelijk werden de ontwikkelingsprojecten onder supervisie van de Commissie Internationale Samenwerking, waarvan ik lid was, aangestuurd door drie Stuurgroepen: Zuidelijk Afrika, Indonesië en Latijns Amerika. Van de Stuurgroep Zuidelijk Afrika was ik voorzitter. Later, in 1984, is het hele beleid en de dienstverlening gebundeld onder het nieuw opgerichte Centrum Dienstverlening Ontwikkelingssamenwerking (DOS), het bestuur waarvan ik als Rector q.q. voorzat.

Dan de *externe relaties* in Nederland, voor zover ze niet voortvloeiden uit mijn rectoraat VU of uit mijn presidentschap KNAW (hierover hieronder meer). Ook buiten de VU ben ik nogal eens gestrikt voor besturen en commissies, voornamelijk omdat ik de gave miste om 'nee' te zeggen. Laat ik volstaan met een opsomming en korte aanduiding van de belangrijkste activiteiten.

- Van 1988 – 2006 was ik lid van het Curatorium van het *Koninklijk Instituut voor de Marine*, het opleidingsinstituut voor officieren bij de KM. Later, vanaf 2000 tot 2006, was ik tevens lid van het curatorium van de *Hogere Defensie Opleidingen*, een opleidingsstructuur waarin KIM, KMA en Hogere Defensie Leergangen waren gefuseerd in één organisatorische eenheid.

- Van 1988 -2000 was ik lid van het bestuur en van 1996 – 2000 lid van het dagelijks bestuur van de stichting *Praemium Erasmianum*, die ieder jaar een prijs verleent aan een persoon of instelling die voor cultureel Europa veel (heeft) betekent(d). De uitreiking zelf vond steeds, in aanwezigheid van HM de Koningin plaats in het Paleis op de Dam en werd verricht door ZKH Prins Bernhard, en later door ZKH Prins Willem Alexander⁹⁸.

- Van 1968 – 1978 was ik lid van het bestuur van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) in Arhem, het geesteskind van A.D. de Groot, onder voorzitter Tsjeng Kremers, en later Sies Wiegersma; directeur van het CITO was in die tijd J. Solberg.

- Van 1997 – 2001 was ik lid van het bestuur van het *Aeromedisch Instituut* in Soesterberg, het instituut waarin medische keuringen voor het vliegbrevet werden verricht.

- Van 1988 – 2000 was ik voorzitter van het *University Assistance Fund* (UAF, het voorheen geheten Universitair Asyl Fonds), een vrijwilligersfonds dat gelden beschikbaar stelt voor de bekostiging van de studie van vluchteling-studenten die vanwege persoonlijk gevaar of politieke pressie hun land hebben moeten verlaten⁹⁹.

⁹⁶ W.van Os (1999), *Bruikbaarheid en effectiviteit van studentenoordelen over het onderwijs*. Amsterdam: diss. VU

⁹⁷ G.Thijs (2005), *Kleine luyden in ontwikkeling; de Vrije Universiteit en de derde wereld 1955 – 2005*. Zoetermeer: Meinema.

⁹⁸ Voorzitters in mijn periode waren de heren Wagner, Duisenberg en Rinnoy Kan.

⁹⁹ In 2000 werd ik opgevolgd door de hoogleraar Peter Bähr, die op zijn beurt in 2006 weer is opgevolgd door Ruud Lubbers.

- Van 1974 – 1981 hebben Nico Frijda (als voorzitter) en ik (als secretaris) de *Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek in de Psychologie* in Nederland (RWOP) geleid. Aanvankelijk was er niet veel enthousiasme voor een landelijke coördinatie en (vooral) beoordeling van researchprogramma's, en trokken wij de kar eigenlijk met z'n tweeën, totdat de Raad instrumenteel werd voor de ZWO-financiering. Toen wilde iedereen aanschuiven en actief meedoen. De RWOP is uiteindelijk overgegaan in een van de gebiedsraden van NWO.
- Van 1974 – 1981 ben ik voorzitter geweest van het bestuur van het 'Center for Educational Research in Developing Countries' (CESO), een aan het NUFFIC gelieerd researchinstituut. - Van 1996 – 2004 was ik lid, en van 1999 – 2001 voorzitter van de *Sociaal Wetenschappelijke Raad* (SWR), het primaire adviesorgaan van de KNAW op het terrein van de sociale en gedragswetenschappen.
- In 1982 was ik voorzitter van het jaarlijkse *NIP-congres*, en in 1989, zoals eerder vermeld, voorzitter van het eerste *Europese Psychologie Congres*.
- Van 1985 – 2002 was ik lid van de Adviesraad van de *Stichting Wetenschap en Techniek*.
- Van 1996 – 2000 lid van de selectiecommissie van 'Top Talent' van NWO (topstudenten die in aanmerking kwamen voor een buitenlandse NWO-beurs van één jaar).
- Vanaf 1986 tot heden ben ik lid geweest van wat vroeger heette de *Netherlands-America Committee for Educational Exchange* (NACEE), en wat inmiddels in Board of the Fulbright Center, in de wandeling Fulbright Committee geheten. Deze commissie is verantwoordelijk voor de selectie van Fulbright studenten, en het bevorderen van de overige hoger onderwijs contacten (visiting professors, teacher exchange, etc.) tussen Amerika en Nederland¹⁰⁰.
- Tenslotte was ik tot dit jaar het lid met de hoogste anciënniteit binnen de *Commissie Aantrekken Leden van de Rechterlijke Macht* (CALRM), de commissie die ongeveer de helft van de leden van de rechterlijke macht selecteert die niet via de rechtstreekse RAIO-route maar via een omweg (eerst zes tot acht jaar ervaring in een andere juridische of maatschappelijke functie) toetreedt¹⁰¹. In 1973 werd ik adviserend lid, maar toen mij door Dr. F. Hogewind, de toenmalige directeur van de RPD (die de psychologische selectie verzorgde), waarover ik een (zeer) kritisch rapport aan het samenstellen was, informatie werd geweigerd omdat ik slechts adviserend lid was, heeft de toenmalige Minister van Justitie van Agt mij overnacht gewoon lid gemaakt. Ik was het wakend oog voor wat betreft de psychologische selectie (aanvankelijk RPD, en sinds een vijftiental jaren het LTP in Amsterdam). In Mei 2007 is dit lidmaatschap beëindigd.

Een van de leukste Commissies, die ik van 1994 tot 2003 heb mogen voorzitten, was de European Committee on Preservation and Access (ECPA), een commissie die zich op Europees vlak richtte op het probleem van het verdwijnen van de dragers van ons intellectueel en cultureel erfgoed. Het ging in eerste instantie om het papier, dat sinds het begin van de 19^e eeuw werd gefabriceerd uit houtpulp en niet langer uit vossen en textiel, hetgeen leidde tot verbrossing en op den duur zelfs volledig vergaan van dit papier, voornamelijk vanwege oxidatie- en verzuringsprocessen. In tweede instantie richtte de ECPA zich ook op elektronische dragers van informatie, waarvan de levensduur zelfs nog veel korter is dan dat van papier. De bedoeling van de ECPA was bewustwording van het probleem, en

¹⁰⁰ Formele leiding is in de handen van de Nederlandse Minister van Onderwijs en Wetenschappen, en de Amerikaanse Ambassadeur. Voorzitter van het Bestuur is afwisselend een Amerikaans en Nederlands lid van de Commissie. Voor wat betreft dat laatste: Nederlandse voorzitters in mijn periode waren achtereenvolgens: Jan Veldhuis (Voorzitter CvB UU), Yvonne van Rooy (idem) en (thans) René Smit (Voorzitter CvB VU).

¹⁰¹ Deze commissie is in 2006 gefuseerd met de RAIO-selectiecommissie tot de 'Selectiecommissie Rechterlijke Macht', en ondergebracht bij de Raad voor de Rechtspraak.

samenwerking van de bewakers (bibliotheken en archieven) en gebruikers (universiteiten, academies) en de politiek verantwoordelijken (op nationaal en Europees niveau) om dit probleem het hoofd te bieden. Het gaat inderdaad om een serieus probleem: Tenzij op grote schaal conserveringsactiviteiten plaatsvinden (ontzuring, zuurvrij papier gebruiken, converteren naar andere media (foto, digitaal)), is een groot deel van ons cultureel erfgoed gedoemd te verdwijnen. De ECPA was opgericht tijdens een bijeenkomst in het Rockefeller Instituut in Bellagio, Italië, belegd door de Amerikaanse CPA. Hiervoor waren een aantal directeuren van nationale en wetenschappelijke bibliotheken en archieven, rectoren van universiteiten en presidenten van academies van wetenschappen uitgenodigd. Ik had me laten voorlichten over het nogal omvangrijke conserveringsprogramma dat Nederland op touw had gezet, en tevens in een paper wat organisatorische suggesties gedaan hoe academies, universiteiten, bibliotheken en archieven op Europees vlak zouden kunnen samenwerken. De laatste middag van de conferentie kon ik niet bijwonen wegens verplichtingen in Amsterdam, met als gevolg dat ik door de Conferentie prompt werd gekozen tot voorzitter van deze ECPA. Ik heb dat gedaan en heb er geen spijt van gehad. Aanvankelijk was Alison Browning, die ik nog kende van het bureau van de CRE (Conference des Recteurs Européens) enige tijd secretaris, maar al spoedig hebben we een full time secretaris kunnen benoemen (de organisatorisch en literair zeer bekwame Yolanda de Lusenet), die bij de KNAW op het Trippenhuis haar werkplek kreeg, en later tevens directeur van Edita, de uitgeverij van de KNAW, werd. Met subsidies, steun uit Europese fondsen, en gefinancierde projecten heeft de ECPA haar betrekkelijk zegenrijk werk kunnen doen. We hebben vergaderd bij Europese nationale bibliotheken, conferenties gehouden in vele Europese landen, trainingen gegeven, een website en informatiecentrum opgezet. Ik heb zelf bewust makende voordrachten gehouden (o.a. voor de Europese Rectoren in Thessaloniki in 1994, voor de Europese Presidenten van Academies in Parijs ook in 1994, voor de Directeuren van wetenschappelijke bibliotheken in Heraklion in 1998, en voor die van de Nationale Bibliotheken in Lissabon in 2000)¹⁰².

7.8. *Advies en Evaluatie*

Een vak als arbeids- en organisatiepsychologie heeft een duidelijk toegepaste component. Het is daarom, ook voor de opleiding, gewenst dat docenten voeling houden met de praktijk. Ik heb getracht dat te realiseren o.a. door middel van adviseurschappen en commissariaten, en ik meen dat daardoor ook in mijn geval de gewenste wisselwerking tussen theorie en praktijk is bevorderd. Ik noem in onderstaande de verschillende adviseurschappen bij bedrijven of adviesbureaus, en het voorzitterschap van enkele ministeriële adviescommissies.

In de eerste plaats was ik lid van de Raad van Commissarissen van de *Koninklijke Shell Nederland* van 1991 – 2001. Dit was een mooi commissariaat omdat het inzicht in en betrokkenheid bij management en strategie van een wereldconcern met zich meebracht. Shell kende geen werknemerscommissarissen, maar door mijn goede interactie met de Ondernemingsraad van Shell werd ik de facto wel een beetje als zodanig gezien. Voorzitters van de RvC in mijn periode waren respectievelijk Cor Herkströter, Maarten van den Bergh, en Jeroen van der Veer; alle drie topmensen, maar wel met zeer uiteenlopende karakters en wijzen van doen. Dat geldt ook voor de president-directeuren van Shell Nederland die ik heb meegemaakt: Peter van Duuren, Jan Slegte, Jacques Schraven en Henk Dijkgraaf. Eerder was ik tien jaar (van 1983 – 1993) Commissaris bij *Smits' Reform* in Putten, een bedrijf in 'gezond en biologisch verantwoord voedsel'. Ik was hierin gerold doordat ik

¹⁰² Voor wat betreft deze en andere publicaties in verband met de ECPA, zie mijn CV.

bemiddelend ben opgetreden bij een conflict tussen directie en OR van dat bedrijf (op verzoek van een externe marketing adviseur Gijs te Veer, die zag dat het misging, zonder er veel aan te kunnen doen). Toen het conflict bevredigend was opgelost, ben ik gevraagd lid van de Raad van Commissarissen te worden, onder voorzitterschap van Jan Eppink¹⁰³.

Daarnaast heb ik een aantal adviseurschappen vervuld, o.a. bij de *Algemene Werkgevers Vereniging* (AWV) in Haarlem van 1966 – 1980, bij de afdeling Management Development van *Unilever* in Rotterdam van 1970 – 1980, waar de medewerker van onze vakgroep Gerlof Hoolwerf deeltijds werkzaam was, bij de afdeling training en opleiding van de *RABO Bank* in Utrecht, van 1989 – 1992, bij het *Laboratorium voor Toegepaste Psychologie* (LTP) in Amsterdam van 1970 – 1985, als voorzitter van de Onderzoeksadviesraad van het *Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie* (GITP) van 1996 – 2005, en als algemeen adviseur van *Mandev Europe BV*, een consultingbureau voor training en organisatieontwikkeling, van 1988 tot heden. Voor Mandev ben ik uitgenodigd door de toenmalige directeur Herman Coster, een vriend en mede-Rotarian. Adviseur ben ik gebleven toen het bedrijf overging in de handen van de huidige directeur Wouter van der Woerd. Voor Mandev heb ik bovendien steeds een vaste column geschreven voor het blad Mandev Review, de belangrijkste 25 waarvan bij het 25-jarig jubileum van Mandev in een zeer fraaie uitvoering en voorzien van geestige cartoons van Arend van Dam zijn gebundeld en als boekwerk uitgegeven¹⁰⁴.

Van een aantal Ministeriële adviescommissies ben ik lid geweest. De twee belangrijkste daarvan, die ik ook heb voorgezeten, zijn de volgende: Ten eerste de Begeleidingscommissie Onderzoek ‘Geweld in de Krijgsmacht’, ingesteld in 1987 en door de Minister Van Beek na ontvangst van het rapport met waardering gedechargeerd in 1990. De Commissie heeft het onderzoek naar het vóórkomen van ongeoorloofd geweld in de Krijgsmacht, uitgevoerd door het Instituut voor Arbeidsvraagstukken in Tilburg, begeleid en is met aanbevelingen terzake gekomen. Behalve een aantal functionarissen uit de krijgsmacht zelf zaten in de commissie tevens de collega’s W.K.B. Hofstee, A. Heijder en J. Gierveld. De bevindingen waren dat zich wel is waar veel lichtere vormen van agressie in de krijgsmacht voordoen, maar dat geen aanwijzingen werden gevonden dat ernstige vormen van agressief gedrag (fysiek geweld, seksuele handtastelijkheden) in de krijgsmacht meer voorkomen dan bij vergelijkbare groepen in de samenleving als geheel. Wat naar buiten komt is wel is waar het topje van een ijsberg, maar het is, zoals collega Hofstee het geestig uitdrukte, met name soft ijs.

Een tweede commissie, die aanzienlijk meer publiciteit verkreeg, is de Commissie Toelating Numerus Fixusopleidingen¹⁰⁵, die in 1996 door Minister Ritzen werd ingesteld, en die in maart 1997 haar taak afsloot met het rapport *Gewogen loting gewogen*¹⁰⁶. Sinds 1975 bestond in Nederland het systeem van gewogen loting voor fixusopleidingen, waaronder in het bijzonder de geneeskundeopleiding. Voor deze laatste opleiding waren er door de bank genomen drie maal zoveel gegadigden als er plaatsen beschikbaar waren. De gewogen loting bestond uit een systeem van loting waarbij de kans op succes volgens een bepaalde formule toenam met het gemiddelde eindexamencijfer. Het systeem was een fraai compromis tussen twee op zich zelf gerechtvaardigde overwegingen: (1) ieder die de juiste vooropleiding heeft

¹⁰³ Hoogleraar strategisch management aan de Vrije Universiteit.

¹⁰⁴ P.J.D.Drenth (2005). Observaties en speldenprikken; 25 overdenkingen rondom mensen in veranderende organisaties. Zeist: Mandev.

¹⁰⁵ Leden: Prof. P.J.D.Drenth, voorzitter, Mr O.G.Brouwer, Drs J.W.M Buys, J.Franssen, Prof. H.J.Huisjes, Dr. U. de Jong, Dr. A.M.J.J.Verweij, en de studenten L.A.Hanekamp en C.J.P.Vermeulen.

¹⁰⁶ Sdu Servicecentrum, ISBN 90 346 34108.

mag de studierichting van zijn/haar voorkeur kiezen, en als er te veel zijn dient er geloot te worden, en (2) bij een surplus aan gegadigden voor een dure opleiding als geneeskunde, tandheelkunde of diergeneeskunde dienen diegenen de voorkeur te krijgen die de beste kans van slagen in de opleiding hebben, dus selectie. De eerste opvatting werd gehuldigd door politiek ‘links’, en de tweede opvatting door politiek ‘rechts’. In de loop van de tijd werden steeds meer geluiden gehoord pro selectie, en de rapen waren helemaal gaar toen de casus Meike Vernooij (gemiddeld meer dan een 9 en uitgeloot voor geneeskunde) in de publiciteit kwam. De Minister vroeg de commissie nog eens kritisch naar het systeem van gewogen loting en selectie te kijken, en verzocht mij deze commissie voor te zitten. Ik heb hem erop gewezen dat ik me al eens eerder kritisch had uitgelaten over de mogelijkheid in Nederland effectief aan de poort te selecteren¹⁰⁷, maar dat was hem bekend, en hij had voldoende vertrouwen in een onafhankelijke kritische aanpak van mijn kant. Dat kritisch evalueren heeft de Commissie gedaan en op grond van empirische analyses en uitvoerig gewogen beleidsoverwegingen de Minister geadviseerd om, onder voorwaarde van een aantal concessies (boven gemiddeld 8 direct toelaten, decentraal experimenteren, bij de kansvaststelling het gemiddeld eindexamencijfer wat zwaarder te laten wegen) toch een vorm van gewogen loting te handhaven. Met een aantal wijzigingen hebben de Minister en de kamer dit weer overgenomen. De discussie in de universitaire pers en dagbladen is echter nog lang doorgegaan, en ik heb nog vele voordrachten, discussies, ingezonden mededelingen moeten verzorgen ook na de dechargering van de commissie. Ook in Ierland heb ik kans gezien aanvankelijk ongeloof en scepsis om te turnen in waardering en voorzichtige instemming.¹⁰⁸

Een interessante ervaring was ook de deelname aan ad hoc evaluatiecommissies van nationale organisaties voor onderzoek of van een van hun innovatieve programma's. Meestal betekende dat een of enkele malen voor een paar dagen vergaderen plus wat voorbereiding. Ik noem de evaluatiecommissie van de Focal Initiatives in Research in Science and Technology (FIRST) in Israël (2001), die van de 'Priorities in Research and Technology (PRTL) in Ierland (2001 en 2002), en die van het vijfjarenprogramma van de National Research Council in Luxemburg (2004). Wat meer tijd en een viertal 'site visits' kostte de grondige evaluatie van de Research Council van Noorwegen (RCN) in de jaren 2000 – 2002, een evaluatie uitgevoerd onder auspiciën van het Britse consultingburo Technopolis, die mij als 'foreign expert' had uitgenodigd.

8. *Rectoraat.*

De laatste fase van mijn carrière kreeg een hoog bestuurlijk gehalte. Van 1983 tot 1987 was ik Rector Magnificus van de Vrije Universiteit, van 1977 tot 1990 Algemeen Secretaris/Penningmeester van het Bestuur van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, van 1990 tot 1996 President van deze Akademie, en van 2000 tot 2006 President van de Europese Federatie van nationale Akademies van Wetenschappen, All European Academies (ALLEA).

Eerste nog dit: Ik heb toch getracht telkens nog één been in de wetenschap te houden. Ik bleef (enkele) colleges geven (algemene inleiding A&O psychologie, personeelspsychologie,

¹⁰⁷ In de Duykerlezing 'In Nederland is selectie onmogelijk', gevolgd door een debat met F. Bolkestijn en P. Eykhoff, zie NRC Handelsblad, 30-03-95.

¹⁰⁸ Zie P.J.D. Drenth (1999), The selection of medical students in the Netherlands – reconciling the incompatibilities. Dublin: Stationery Office.

methoden van onderzoek, ethiek van het psychologisch onderzoek), publicaties verzorgen¹⁰⁹ en dissertaties begeleiden. Voor wat betreft het laatste: na het begin van mijn rectoraat in 1983 heb ik nog 27 promoties als eerste promotor begeleid, terwijl er op dit moment nog twee in de afrondingsfase verkeren. Wel heb ik daarbij in veel gevallen veel steun ondervonden van co-promotoren, die veelal direct met de promovendi samenwerkten. Ik noem daarbij met name Jan Feij (promoties van Jan Blok, 1989, Peter van de Berg, 1992, José Heesink, 1992, Mandy van de Velde, 1994, Ruben Taris, 1994, Caroline Dusschooten, 2004, en Inge Bok, 2007), Jen Algera (promotie Marise Born, 1995), Onno Van der Flier (promotie Wybie Altink, 1988), Paul Koopman (promotie Jeroen Pool, 1990), Nico Bleichrodt (promotie Paul van Leest, 1997), Riet Dekker (promotie Jacqueline Mulder, 1997), Anton Cozijnse (promotie Erwin Metselaar, 1997), Jac Zaal (promotie Riet Dekker, 1987, en Caroline Dusschooten, 2004) en Hans Schroots (promotie Marian Assink, 2007). Het is echter duidelijk dat bij het tijdsbeslag vereist voor het serieus nemen van de genoemde bestuurlijke verantwoordelijkheden voor het echte, actieve onderzoekswerk toch nauwelijks tijd beschikbaar is. Dan nu iets over de rectoraatsperiode.

Begin 1982 richtte de Commissie Benoeming Rector Magnificus zich tot mij met het verzoek te overwegen of ik RM van de VU zou willen worden als opvolger van Henk Verheul. Ik had grote aarzelingen: het internationale onderzoek waarin ik participeerde had een nogal grote vlucht genomen en we hadden nog vele nieuwe plannen, ik had een flink aantal dissertatieprojecten lopen, en ook ons werk voor de publicatie van de eerder genoemde handboeken was in volle gang. Toch had een bestuurlijke/representatieve functie als Rector toch ook attractieve kanten, en het zelf beslissen en uitvoeren in plaats van daarover onderzoek te doen en te adviseren betekende een interessante uitdaging. Ik heb uiteindelijk ingestemd op de voordracht geplaatst te worden. Tegenkandidaat was mijn goede vriend (nog uit de Marine) en collega Lisa Sillevius Smit, toen dekaan van de faculteit tandheelkunde. Wat precies de doorslag heeft gegeven is mij niet bekend, maar ik weet wel dat de Universiteitsraad mijn voordracht prefereerde. Formeel startte mijn rectoraat in 1983, maar Henk Verheul was ernstig ziek geworden en de facto nam ik al veel van het rectoraatswerk over tegen het einde van 1982.

In de eerste plaats omvat de taak van de Rector de q.q. deelname aan vergaderingen en adviserende of besluitvormende commissies, en de voorbereidingen daartoe. Eens per week (Donderdag) een vergadering van het *College van Bestuur*, in mijn tijd bekwaam voorgezeten door Harry Brinkman. Verdere leden behalve de Rector waren Ate de Jager, Cees de Niet en Frits Schutte. De laatste twee zijn tijdens mijn rectoraat vervangen door Sybold Noorda en Jan van Overhagen. Voorts nam aan de beraadslagingen deel: Hans Hoogenkamp (secretaris van de Universiteit) en Bert Vlijm (hoogleraar biologie, en voorzitter Universiteitsraad). Op het moment van mijn aantreden was juist de TVC (taakverdeling en concentratie)-operatie achter de rug, en begon de implementatie daarvan, hetgeen inhield bezuinigingen (vrijwel alle faculteiten), sluiten van afdelingen en studierichtingen (bijvoorbeeld sociologie en planologie, andragologie, sociale en fysieke geografie, Fries) en het opnemen van nieuwe afdelingen dan wel het fuseren daarvan met bestaande afdelingen/faculteiten (tandheelkunde, geologie). Het was wat dit betreft geen vrolijke start, zeker niet gezien de vaak persoonlijke tragedie die deze bezuinigingen met zich mee bracht.

Vervolgens noem ik de maandelijkse vergaderingen van het *College van Dekanen*, dat ik weigerde de gedegreerde titel 'College voor de Promoties' te geven, zoals aan sommige

¹⁰⁹ Zie de publicaties na 1983 in mijn CV.

universiteiten het geval was. Het College van Dekanen had en heeft aan de VU een belangrijke adviserende rol en wordt door het CvB voor iedere belangrijke beleidsbeslissing serieus geconsulteerd. Wekelijks vergaderde het *Rectorium*, bestaande uit de Rector en de twee con-rectoren (in mijn geval aanvankelijk Jan Kuiper (geneeskunde) en Gus Somsen (scheikunde), later Gus Somsen en Cees Datema (klassieke letteren; mijn opvolger als Rector)), alsmede de secretaris van het College van Dekanen Maarten Maurice (wiskunde). Het College van Dekanen en het Rectorium, kundig bijgestaan door de secretaris Peter Brasik, behartigden primair de universitaire problemen op het terrein van onderzoek en onderwijs, het mandaatgebied van de Rector. Leiderschap was sterk participatief en de verhoudingen waren harmonieus, al kan niet ontkennd worden dat soms tegenstrijdige belangen (bijvoorbeeld tussen faculteiten, meestal over budget) op het spel stonden. Voorts nam de Rector deel aan de beraadslagingen van de Universitaire Commissie *Onderzoek en Onderwijs*. Ook zat hij het jaarlijks overleg met de *faculteiten* over hun onderwijsbeleid voor; dit aan de hand van de rapportage volgens het door het Bureau Onderwijsresearch aan de VU (ORVU) ontworpen Analyse Model voor het Onderwijs op Studierichtingsniveau (AMOS), waarin de studievoortgang van de verschillende lichten studenten per faculteit wordt geanalyseerd en in kaart gebracht.¹¹⁰

Een bijzondere plaats namen de afscheidscolleges in. Aan de VU is het de gewoonte dat de Rector de vertrekkende hoogleraar toespreekt, met verwijzing naar zijn docerend en publicistisch werk en met dank aan zijn of haar bijdrage aan de universiteit. In de beginperiode van mijn rectoraat nam een aantal bekende hoogleraren afscheid (Kuiper, Diepenhorst, Lever, Den Otter), en ik had daarbij telkens nogal wat werk gemaakt van de afscheidsspeech. Maar toen eenmaal toon was gezet kon ik niet meer terug bij het afscheid van andere, minder bekende collega's. Menig oude inaugurele oratie en kernpublicatie heb ik in de loop van de ruim vier jaar rectoraat moeten doorwerken. Eens per twee maanden ontvingen Mieke en ik de in de voorafgaande perioden benoemde hoogleraren met hun partners voor een ontvangst bij ons thuis. Wij houden daaraan prettige herinneringen. Ik hoop zij ook.

De vergaderingen van de *Universiteitsraad*, waaraan het CvB (in elk geval de Voorzitter en de Rector) steeds moest deelnemen, deden denken aan de regering die verantwoording aflegt aan het parlement. De Wet Veringa zat in zoverre ingewikkeld in elkaar dat er eigenlijk sprake was van wat de Engelsen noemen 'two tier system of responsibility'. Het CvB ontwikkelde het beleid, maar behoefde voor vele aspecten daarvan de instemming van de UR, die het budgetrecht bezat. Na de roerige 70er jaren kwam het overleg met de UR in mijn tijd toch in een wat rustiger vaarwater, en was er aan de VU een redelijke verstandhouding. Gezegd moet worden dat de CvB-voorzitter Harry Brinkman het spel steeds uitstekend speelde. Zijn kennisoverzicht was evident. Toch leidde dit bij de UR niet tot het gevoel voor spek en bonen aan het overleg deel te nemen of, als reactie, tot de neiging om om de haverklap de hakken in het zand te zetten. Overleg met studentendekanen, studentenpastores, ORVU, bureau studentenzaken, en de verschillende studentenverenigingen behoorde verder tot de routine. Met het studentencorps aan de VU had ik intensief contact, niet in de laatste plaats vanwege mijn eigen oude affiniteit met het corps. Ik sprak op zijn dies, schreef in de almanakken, nam deel aan discussies op zijn sociëteit, bevorderde goede relaties met de universiteit, met de roeivereniging OKEANOS, en met de faculteitsverenigingen, etc. Dat het VU-corps mij in 1990 tot erelid benoemde vond ik met recht een bijzondere eer.

¹¹⁰ Met dit model hebben we ook internationaal aandacht gekregen, zie onder andere W. van Os, P.J.D. Drenth & G.F. Bernaert (1987), AMOS: an evaluation model for institutions of higher education, *European Journal of Education*, 22, 171-181.

Bij een dies of opening der lessen houdt de rector veelal een rede, waarin hij een actueel onderwerp uit het onderwijs- of onderzoeksbeleid bespreekt. Zo sprak ik over slaagpercentages in de propedeuse, over kwaliteitszorg in het onderwijs, over de doelstellingen van het hoger onderwijs (afscheidsrede: *Scholae aut vitae*). Mijn ervaringen als rector, vanuit arbeids- en organisatiepsychologisch perspectief bekeken, heb ik weergegeven in een voordracht voor de Divisie Organisationspsychologie van de IAAP *The university and its leadership: a view from the Rectors's office*. Voor deze voordracht had de hieronder te noemen CRE belangstelling, die haar publiceerde in het huis-orgaan.¹¹¹

Dan zit er natuurlijk ook een sterk representatieve kant aan het rectoraat. Voornamelijk gasten en sprekers van buiten worden gewoonlijk van te voren of na afloop door de Rector ontvangen. Daarbij zitten interessante ontmoetingen. Zo mocht ik onder anderen Jesse Jackson (13-9-83), Francois Mitterrand (7-2-84), Dalai Lama (15-5-86), Perez Esquivel¹¹² (8-5-85), Beyers Naudé (12-6-85) ontvangen, alsmede de leden van het Koninklijk huis, als zij een bezoek aan de VU brachten. De Rector vertegenwoordigt de universiteit ook naar buiten. Ik zat in de Akademische Raad¹¹³, in het Nederlands Rectorencollege, dat iedere zes weken een Zaterdagochtend in de senaatszaal van de Universiteit van Utrecht vergaderde, in de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU)¹¹⁴ en haar sub-commissie Onderwijs en Onderzoek, en in het bestuur van ZWO, later genoemd NWO (onder voorzitterschap van Van Unnik, en later de Gaay Fortman). De representatie had ook aardige kanten. Wij (vaak samen met Mieke) vertegenwoordigden de VU bij allerlei manifestaties in Amsterdam (Sail, Nieuwjaarsconcerten, opening WTC, finales Nederlands Studentenorkest, Amsterdamsche Kring, jubilea bedrijven, musea, en vele andere). Een enkele keer werden Mieke en ik uitgenodigd door HM de Koningin voor een diner ter gelegenheid van het staatsbezoek van een bevriend staatshoofd (President van Duitsland Von Weizäcker) en kregen we uitnodigingen voor de Nieuwjaarsontvangst van HM de Koningin in het paleis op de Dam. Ook vertegenwoordigden wij de VU bij de vaak uitbundig gevierde lustra van de andere Nederlandse Universiteiten. In 1985 hebben we een eigen lustrumviering georganiseerd en waren wij gastheer voor collega-rectoren, officiële genodigden, eredoctoren (R.Girard, J.P.Horder, Oe.H.Kapita) en een ruime vertegenwoordiging van de VU gemeenschap. Het feestdiner in het VU-gebouw werd opgeluisterd door een optreden van Hans Liberg.

De Nederlandse rectoren waren lid van de *Europese Rectors Conferentie* (CRE), een organisatie waarbij de meeste universiteiten in Europa, via hun Rector, waren aangesloten. De CRE organiseerde eens per jaar een 'general assembly' en in het voorjaar een kleinere werkconferentie. Voorzitterschap van het Bestuur was een gewilde, maar politiek zwaar bevochten positie. In mijn tijd waren dat de beminnelijke, maar weinig efficiënte Rector Romanzi (Genua) en de meer effectieve Rector Seidel (Hannover). Het bureau was gevestigd in Genève. Algemeen secretaris was Andris Barblan, en zijn rechterhand was Alison Browning (later de Puymège). Aan die general assembly vergaderingen, die in één van de Europese universiteitssteden plaatsvond, namen wij geregeld deel. Meestal gingen de echtgenoten ook mee (er was altijd een uitstekend partnersprogramma georganiseerd), en zodoende ontstond er een vrij hechte band tussen de Nederlandse rectoren en hun echtgenoten. Wij hebben bijeenkomsten in Athene, Passau, Wenen, Kopenhagen en Madrid bijgewoond. In 1983 was de assembly, zoals eerder vermeld, in Amsterdam. Dick Bresters

¹¹¹ CRE-Information, 1987, 78, 61-73.

¹¹² Nobelprijs winnaar voor de vrede.

¹¹³ Voorzitter mijn collega hoogleraar Arbeids- en Organisationspsychologie Gerard Brenninkmeijer

¹¹⁴ In Januari 1985 opgericht.

(UvA) en ik (VU) waren gastheren. Hoogtepunt was altijd een lustrumconferentie. Voor onze periode was dat de bijeenkomst in Athene in 1984, waaraan we de beste herinneringen bewaren. Nederland was vertegenwoordigd met een zeer grote delegatie, waarin ook de toenmalige DG Hoger Onderwijs Roel in 't Veld was opgenomen. In feite is die goede band blijven bestaan voor de rectoren (en hun echtgenoten), die in het jaar 1985/1986 in functie waren. Mieke heeft bij ons afscheid als rector het plan opgevat eens per jaar voor deze groep ergens in een hotel in Nederland een weekend te organiseren, hetgeen ze heeft volgehouden tot op de huidige dag. Van de deelnemende rectoren (Stan Ackermans (TUE), Jan Beenakker (UL), Ries van Hof (EUR), Harry van den Kroonenberg, (UT), Erik Bleumink (RUG), Vic Bonke (UM), Dick Bresters (UvA), Hans Dirken (TUD), Jan Giesbers (KUN), Otto de Jong (UU), Tony Wattel (OU), Frits Hooge (TUE), Ruud de Moor (KUB) en ikzelf (VU)), zijn ons intussen al vijf collega's ontvallen (Ackermans, Beenakker, van Hof, van den Kroonenberg, De Moor), maar hun echtgenoten blijven voor het merendeel nog trouw komen. De onderlinge band in deze groep is hecht en vriendschappelijk, en de bijeenkomst telkenmale vrolijk en geanimeerd.

De CRE organiseerde tevens driedaagse cursussen voor nieuw benoemde rectoren. Aan de orde kwamen zaken als leiderschap, overleg, organisatie, omgaan met protesten, onderwijs en onderwijsevaluatie, kwaliteitscontrole, financiering, relatie universiteit met omgeving, achterban en alumni en dergelijke; zaken waar menig rector, die tot zijn benoeming meestal een erkend onderzoeker en docent was maar niet overdreven veel bestuurlijke functies had bekleed, niet veel mee in aanraking is geweest. Ik heb zelf in 1983 een dergelijke cursus gevolgd in Graz. Daar deed zich een komische ontwikkeling voor. De cursusleiders (de staf uit Genève, een bestuurslid van CRE en een paar oud-rectoren en een externe deskundige (John Davis, hoogleraar universiteitsmanagement aan de universiteit van Sussex)) oordeelden op een bepaald moment in de cursus dat ik als 'leerling' eigenlijk van een groot aantal onderwerpen minstens zoveel wist als zij die de cursus gaven (het was uiteindelijk mijn vak), en ze verzochten mij van rol te wisselen. Dat heb ik toen maar gedaan. Voorts ben ik vervolgens tijdens mijn eigen rectoraat en nog een paar jaar daarna gevraagd deel uit te maken van deze cursusleiding voor de nieuw benoemde rectoren, hetgeen ik met groot genoegen heb gedaan. Zo heb ik bijvoorbeeld Hans van Ginkel (UU), Jan de Smit (UT), Thoden van Velzen (UvA) en Alexander Rinnoy Kan (EUR) nog als 'leerling' in deze cursus gehad. Een tweede activiteit van de CRE waarbij ik ben betrokken geweest is het contact met Universiteiten in Latijns Amerika. Ik maakte deel uit van een Europese rectorsdelegatie die in het voorjaar 1987 een bezoek bracht aan een aantal universiteiten in Argentinië, en in 1988 organiseerde de CRE een aantal workshops voor alle rectoren uit Zuid Amerika in Brazilië (Campinas en Sao Paulo) , waaraan ik eveneens een bijdrage leverde.

Tenslotte noem ik het *bijzonder karakter van de VU* en de veranderende opvattingen over de verhouding geloof en wetenschap, ook binnen de VU-gemeenschap. Een rector heeft daar veelal zeer direct mee te maken. Het beleid van de VU met betrekking tot haar 'achterban', de verhouding wetenschap en maatschappij, de relatie met studenten, de relatie met verwante instellingen, het benoemingsbeleid aan de VU, in al deze beleidszaken speelt het bijzonder karakter van de VU een rol. Het is hier niet de plaats uitvoerig toe te lichten hoe dit in de geschiedenis van de VU heeft gespeeld; daarvoor verwijzen we bijvoorbeeld naar Van Deursen's eerder genoemde boek *Een hoeksteen in het verzuild bestel*. In verschillende geschriften heb ik mijn eigen opvattingen terzake uiteengezet. Ik maakte daarbij onderscheid tussen onafhankelijkheid en autonomie van de wetenschap. Wetenschap moet onafhankelijk zijn. In het wetenschappelijk analyseproces mogen geen ideologische, religieuze, politieke of economische overwegingen een rol spelen, evenmin als wishful thinking, vooroordelen of

bittertafel filosofieën. Dus geen ruimte voor christelijke wetenschap of een dwingende rol van Bijbelse en theologische visies in de wetenschap. In die zin is wetenschap waardevrij. Maar dat betekent niet dat de wetenschap ook volstrekt autonoom is en zich niets hoeft aan te trekken van maatschappelijke, ethische of religieuze normen. Wetenschap is ingebed in een bredere maatschappelijke context, waarvan ze zich niet mag loszigen. De vraag naar de rechtvaardiging van het wetenschappelijk onderzoek, de vraag of ik verantwoord omspring met het object van onderzoek (mens, dier, cultureel erfgoed, natuur), de vraag wat er gebeurt met de resultaten van mijn onderzoek, de vraag naar de directe ethische problemen rondom het geavanceerd wetenschappelijk onderzoek zelf (stamcelonderzoek, pre-implantatiediagnostiek, GM-voedsel, xenotransplantatie) zijn niet wetenschappelijk van aard, maar duiden wel op problemen waar de beoefenaar van de wetenschap zich wel degelijk rekenschap van moet geven. Dat probeert de VU te doen in haar activiteiten in eigen land en in ontwikkelingslanden, in haar discussies over wetenschap en samenleving en in de (her)formulering van haar doelstelling. Natuurlijk zijn er ook andere (meer behoudende of meer liberale) opvattingen over de verhouding van geloof en wetenschap mogelijk, zoals in een aardige brochure van de VU-socioloog Verhoogt *Stromen van instemming* is uiteengezet, maar ik heb in de relatie met de Vereniging Vrije Universiteit (die de VU draagt) en haar Bestuur (die uiteindelijk het beleid moet goedkeuren) gesproken en gewerkt vanuit de zojuist omschreven visie. En, hoewel in de Vereniging en het Bestuur verschillend over dit probleem werd gedacht, heb ik toch veel begrip en sympathie voor mijn visie ondervonden. Een beleidspunt waarin zich deze discussie concreet toespitste was uiteraard het benoemingsbeleid. Voor assistenten en stafleden was de eis van instemming met de doelstelling al lang minder streng geworden, hoewel tot in de 80er jaren nog wel voor medewerkers die in vaste dienst wensten te treden, in een serieus gesprek de loyaliteit met de doelstelling diende te worden afgetast. Overigens waren in 1968 de gereformeerde beginselen al losgelaten en vervangen door een veel meer oecumenische formulering, waarmee ook Rooms Katholieken en andere aanhangers van een christelijke leer konden instemmen. Maar voor hoogleraren gold de eis van instemming nog wel. In de 80er jaren ontstond bij de sterk toenemende differentiatie van de vakken het probleem dat soms de best gekwalificeerde kandidaat niet kon instemmen omdat hij geen affiniteit had met de in de doelstelling genoemde figuur van Jezus Christus (Joodse kandidaat) of überhaupt met de christelijke traditie (Moslim achtergrond). In het dilemma kwaliteit versus doelstelling heb ik toen toch gepleit voor het kwaliteitscriterium, onder voorwaarde dat men zich loyaal zou opstellen ten opzichte van het bijzondere karakter van de VU. De VU en de idealen van het christelijk hoger onderwijs zijn toch ook niet gebaat bij een benoeming van tweederangs hoogleraren.

Bij de verwante instellingen, die verenigd waren in de ICPCHE (International Council for the Promotion of Christian Higher Education) lagen de opvattingen meestal anders en conservatiever. De vergaderingen van deze Council vonden plaats afwisselend in Nederland (VU) en in de VS (Calvin College in Grand Rapids, Mich.) of Canada (Institute of Christian Studies (ICS) in Toronto). Zuid Afrika (Universiteit van Potchefstroom) zat oorspronkelijk ook in het overleg, maar werd vanwege de steun aan de apartheid geweerd. Bij onze Amerikaanse partners (Calvin College, Hope College, Dordt College, Redeemer College en ICS¹¹⁵) overheersten toch nog sterk de oude gereformeerde, Kuyperiaanse idealen, en de VU was daarbij een progressief buitenbeentje. Ik voelde me in dat overleg niet altijd thuis; het deed me teveel herinneren aan de sfeer vroeger in mijn kerk en JV, en 'we often agreed to disagree'. De sfeer aan de Indonesische Christelijke Universiteit Satya Wacana was ook wel vroom, maar toch minder principieel en meer praktisch gericht en toleranter voor andere

¹¹⁵ Met mijn opvolger Cees Datema heb ik in 1987 bezoek gebracht aan deze partners alsmede aan de RK Notre Dame University, om hem bij hen te introduceren.

opvattingen. Mijn voordracht over de VU-opvattingen over het christelijk karakter van de beoefening van de wetenschap tijdens de viering van het veertig jarig bestaan van die universiteit in 1987 in Salatiga¹¹⁶ ontmoette daar veel meer instemming en begrip dan bij onze Amerikaanse en Canadese zusterinstellingen. Van een nog heel andere orde waren de doelstellingen en ook problemen bij met de VU samenwerkende Latijns Amerikaanse partners, het theologisch seminarium ISEDET in Buenos Aires en de nationale universiteit van Nicaragua in Managua. Beide bezocht ik in Augustus 1985. De bevrijdingstheologie binnen ISEDET en het opbouwprogramma agrarische economie in Nicaragua waren direct gericht op de zowel geestelijke als economische weerbaarheid tegen uitbuiting en repressie. Het waren bescheiden, maar sympathieke, en in de Latijns Amerikaanse context relevante programma's.

9. *Bestuur Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*

9.1. *Secretaris Penningmeester.*

In 1980 werd ik verkozen tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, in zeker zin als opvolger van Adriaan de Groot, die vanwege zijn 65 jarige leeftijd overging tot de categorie der rustende leden. Het was een grote eer toe te treden tot het gezelschap van (toentertijd) 180 beoefenaars van de wetenschap, die louter op basis van wetenschappelijke kwaliteiten zijn geselecteerd. Aanvankelijk beperkte mijn KNAW-activiteit zich tot het (trouw) bijwonen van de maandelijks vergaderingen, deelname aan de beraadslagingen van mijn sectie Gedrags- en Maatschappijwetenschappen en van de subsectie Psychologie, en af en toe een wetenschappelijke voordracht¹¹⁷ of bijdrage in de discussie.

Dat veranderde in het voorjaar 1987. De nieuw gekozen President van de KNAW, de farmacoloog David de Wied benaderde mij met het verzoek mij beschikbaar te willen stellen om onder zijn voorzitterschap *Secretaris Penningmeester* van het Algemeen Bestuur te worden. Daartoe moest ik tot Secretaris van de afdeling Letterkunde worden gekozen, hetgeen dan automatisch het secretariaat van het Algemeen Bestuur zou impliceren. De bestuursstructuur van de KNAW is namelijk zodanig dat de beide afdelingen Letterkunde en Natuurkunde geleid worden door een Afdelingsbestuur, dat voor drie jaar zitting heeft. De beide afdelingsbesturen vormen tezamen het Algemeen Bestuur, en de President wordt sinds 1973 apart verkozen¹¹⁸. Algemeen Secretaris/Penningmeester is dan steeds de secretaris van het bestuur van de afdeling, waaruit de President niet afkomstig is. Het meeste bestuurlijke werk wordt voorts door het Dagelijks Bestuur gedaan: de President, de Secretaris en de Voorzitters van de beide afdelingen. Het was duidelijk dat het hier weer ging om een zowel verantwoordelijke als tijdrovende taak.

Ik heb over dat verzoek wel getwijfeld. Ik was nog Rector van de VU (tot de Dies op 21 October), en had ook nog recht op een sabbatsjaar. Met het oog op het laatste had ik goede contacten gelegd met het Advanced Study Institute in Palo Alto, USA. Twee overwegingen hebben de doorslag gegeven om voor de KNAW te kiezen: Ten eerste stond mijn vrouw Mieke niet te trappelen om weer een jaar naar de USA mee te gaan. Zij had uitgebreide sociale contacten opgebouwd, was actief met de kinderen, was enthousiast bezig in haar

¹¹⁶ Rector was toen Willy Toisuta

¹¹⁷ De eerste op 14 Maart 1983, onder de titel Cultuur en Intelligentie: een Psychometrische Optiek.

¹¹⁸ Vóór 1973 werd de functie van President alternerend door de Voorzitter van de afdeling Natuurkunde en die van de afdeling Letterkunde bekleed.

pottenbakkerij en gaf gewaardeerde ceramieklessen. Dat opgeven voor een jaar USA was wel een groot offer. Vervolgens was ik in de zeven jaar sinds mijn lidmaatschap toch wel enthousiast geworden voor de wetenschappelijke missie en taak van de KNAW. Om daarbinnen een bestuurlijke verantwoordelijkheid te dragen leek mij zeker uitdagend, en het was zeer de vraag of zich een dergelijke gelegenheid weer zou voordoen.

Op 30 Maart 1987 werd het nieuwe Dagelijks Bestuur van de KNAW benoemd, dat bestond uit David de Wied, President, Tiemen J. de Boer, Voorzitter afdeling Natuurkunde, Adam S. van der Woude, Voorzitter afdeling Letterkunde en Pieter J.D.Drenth, Algemeen Secretaris/Penningmeester. Daarmee begon een interessante fase in mijn loopbaan, gewijd aan de behartiging van de belangen van de Akademie in ons land, en later die van de Akademies in Europa. De rol van Secretaris vormt daarbij een prima introductie. Je bent gedwongen veel stukken (nauwkeurig) te lezen, veel vergaderingen bij te wonen en te verslaan en veel commissiewerk te verrichten. Iedere veertien dagen een lange bestuursvergadering met een uitgebreid dossier, en iedere maand een vergadering van het bestuur Letterkunde, met eveneens de nodige stukken. Je houdt je bezig met doelstellingen en taken van de Akademie, met haar verantwoordelijkheden en externe contacten, en met het beleid ten aanzien van de onderzoeksinstituten, die onder auspiciën van de KNAW vallen. Je neemt deel aan onderhandelingen en overleg (periodiek overleg met de Minister, regelmatig tripartiet overleg met de VSNU en NWO, halfjaarlijks bestuurlijk overleg met voorzitters en secretarissen van de AWT, NWO, VSNU, WRR en TNO), en aan vertegenwoordigingen in binnen en buitenland.

Bovendien werd ik meteen in het diepe geworpen, omdat net een reorganisatie van het bureau van de KNAW was gestart, en ik voorzitter van de reorganisatiecommissie diende te worden. Voorts was er een vacature Directeur KNAW, omdat de waarnemend directeur Dirk van der Meij directeur van een van de instituten, het Centraal Instituut voor Schimmelcultures (CBS) werd. Na een aantal wervings- en selectierondes is uiteindelijk de (zeer gelukkige) keuze op Chris Moen gevallen, een man met een sterk bestuurlijk inzicht en een scherpe, humoristische pen. Ook startte spoedig na ons aantreden Minister Deetman's operatie 'opruiming satellieten': vele zelfstandige onderzoeksinstituten dienden onder een bestaande koepel te worden ondergebracht: een universiteit, NWO of de KNAW. Bij de KNAW werden onder anderen gevoegd: het Interuniversitair Oogheelkundig Instituut (IOI), het Interuniversitair Cardiologisch Instituut (ICIN), het Roosevelt Study Center (RSC), het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS), de Fryske Akademy. Het aantal instituten binnen de Akademie werd zo groot (18 instituten met een totaal van meer dan 1000 medewerkers), dat voor het bestuurlijk beheer daarvan twee aparte clusterbesturen werden benoemd, waarvan de voorzitters (Joost Joosse voor Natuurkunde en Ruud de Moor voor Letterkunde) al spoedig werden uitgenodigd het beraad van het Dagelijks bestuur bij te wonen.

De Wied heeft een begin gemaakt met het doorbreken van de naar binnen gerichte cultuur van de KNAW, en heeft haar vensters opengezet ook naar het buitenland. Dat streven had mijn volle instemming, en heb ik ook later met kracht voortgezet (zie onder). Vele 'inter academy agreements' werden opgesteld en ondertekend, en in verband hiermee werden de nodige buitenlandse academies uitgenodigd naar Amsterdam of ter plaatste bezocht. Samen met de Wied, of alleen, heb ik in deze periode een bezoek gebracht aan de Franse academie in Parijs, de Royal Society en de British Academy in London, de Zweedse academie in Stockholm, de Russische academie in Moskou (tweemaal), de Poolse academie in Warsaw, de Australische academies (voor 'natural sciences', en voor 'social sciences') in Canberra, en diverse 'Länder

Akademien' in Duitsland. Ook namen De Wied en ik samen deel aan de (veelal rituele) vergaderingen van de general assembly van de European Science Foundation (ESF) in Straatsburg, waarvan de KNAW (evenals NWO) lid is.

9.2. *President*

In 1990 diende De Wied te worden opgevolgd, nu door een President uit Letterkunde. Daarvoor kwamen natuurlijk genoeg leden van de afdeling in aanmerking, maar de inmiddels gecumuleerde kennis en ervaringen in mijn functie als Secretaris hebben waarschijnlijk de doorslag gegeven bij het besluit van het Bestuur (zonder mij uiteraard) mij voor het Presidentschap te kandideren. De algemene vergadering stemde in en zodoende trad ik op 9 april 1990 aan als *President KNAW*, met verder in mijn bestuur de historicus Peter W. Klein (Voorzitter afdeling Letterkunde), de wiskundige Pieter J. Zandbergen (Voorzitter afdeling Natuurkunde) en de chemicus Kees Vrieze (Algemeen Secretaris/Penningmeester). Ter gelegenheid van het afscheid van De Wied en de presidentswisseling werd op 2 Maart 1999 het oude bestuur met echtgenoten uitgenodigd voor een diner bij de Koningin en Prins Claus ten paleize Huis ten Bosch; een memorabele avond!

Zo begon een zesjarige (ik werd in 1993 herkozen voor een tweede termijn) periode als President KNAW. Ik heb het als zeer eervol ervaren in de voetsporen te mogen treden van geleerden als H. B.G. Casimir, S. Dresden, A. M. Donner en D. de Wied, en heb aan deze eervolle functie veel voldoening beleefd. Het presidentschap is een zo goed als full time functie met een agenda vol bestuurs- en commissievergaderingen, representaties, voordrachten, overleg en beleidsbesprekingen, bezoeken aan buitenlandse academies en internationale bijeenkomsten. Als je van nationaal en internationaal wetenschapsbeleid houdt (en dat doe ik), dan zit je zeer goed op de stoel van de President KNAW. Ook het rectoraat van de Vrije Universiteit heb ik met genoeg bekleed, maar bij de keuze van strategie en beleid stond daarbij toch altijd het belang van één bepaalde instelling voorop. Bij het KNAW-beleid gaat het om de kwaliteit van de wetenschapsbeoefening in Nederland en de optimalisatie van condities daarvoor als zodanig, en prevaleren geen instituutbelangen en –strategieën. De KNAW heeft een belangrijke functie ter bevordering van de wetenschap, o.a. door het organiseren van wetenschappelijke bijeenkomsten, congressen, workshops en seminars en het uitwisselen van onderzoekers. Daarnaast heeft de KNAW heeft een belangrijke adviesfunctie (jegens regering en parlement, de wetenschappelijke wereld en de maatschappij in het algemeen) met betrekking tot wetenschapsbeleid, verkenningen, kwaliteit van de wetenschap en ethische en maatschappelijke vragen inzake wetenschap en technologie. Voorts is de KNAW verantwoordelijk voor hoogwaardig en veelal grensverleggend onderzoek in haar instituten. Als President ben je gedwongen van de belangrijke ontwikkelingen op het terrein van wetenschap en hoger onderwijs in Nederland en in ieder geval Europa op de hoogte te zijn. Je wordt bij tijd en wijle door radio en televisie, en zeer geregeld door de schrijvende pers benaderd om een opinie te geven over een of andere ontwikkeling, voorstel of gebeurtenis. Ook zijn langere interviews een nogal gewild artikel (o.a. Akademie Nieuws, juni 1990 en April 1996, NRC, 25-10-90, 7-9-96, Parool, 22-3-90, Ad Valvas, 5-4-90, Algemeen Dagblad, 5-5-90, Observant, 1-11-90, TGE, 5-2-95, Uitleg, April 96, De Psycholoog, Maart 95, de Telegraaf, 05-10-96) en heb ik zelf opiniërende artikelen geschreven in de populaire pers (NRC, 29-10-94, 30-03-95, 07-09-96, 04-01-96; enkele jaren een maandelijkse column in het Parool).

In 1991 werd ik benoemd tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. Na een sympathieke speech speldde burgemeester Ed van Thijn mij de versierselen op in een bijeenkomst op het stadhuis de dag voor Koninginnedag.

Enkele zaken uit deze Presidentsperiode wil ik meer specifiek noemen. Het eerder genoemde tripartiete overleg met NWO (Voorzitter Jan Borgman) en VSNU (Voorzitter Willy van Lieshout), alsmede het halfjaarlijkse informele overleg met de Voorzitters van NWO, VSNU, AWT (Piet Kramer), WRR (Frans Rutten en later Piet Hein Donner) en TNO (Jan Dekker) ervoer ik altijd als zinvol en informatief. Voorts dienden vele (KNAW- of KNAW gesponsorde) congressen en seminars te worden geopend. Om een enigszins zinnige toespraak te kunnen houden en om iets van de conferentie (waarvan ik dan meestal een dag of dagdeel bijwoonde) te kunnen begrijpen, diende ik me toch enigszins te verdiepen in het thema van de conferentie. Vaak bleek dat een interessante ervaring. Ook tijdens de recepties, aangeboden door de gemeente Amsterdam, diende gesproken te worden, samen met de gastheer¹¹⁹. Het lidmaatschap van belangrijke selectiecommissies (Spinozapremie, Praemium Erasmianum, NWO-Talentenbeurzen, Fulbright-beurzen) vervulde ik met genoeg; een confrontatie met topmensen en topprestaties geeft altijd voldoening. Het jaarlijks bestuurlijk overleg met de Minister (Deetman en Ritzen) en met de vaste Commissie Onderzoek en Onderwijs van de Tweede Kamer, alsmede het regelmatig (informele) overleg in het Haagse Des Indes (samen met de voorzitter NWO) met de voorzitters van de vier (destijds) grotere partijen (Wallage (PvdA), Heerma (CDA), Bolkestijn (VVD) en Wolfensberger (D66)) hielden mij goed bij de les in de Nederlandse politiek. Bij de openingen van de Staten-Generaal zat ik altijd naast de Voorzitter van de Hoge Raad en de Voorzitter van de VNO/NCW achterin de Ridderzaal. Ontmoetingen met H.M. de Koningin, waaronder een keer of zes een Staatsdiner of –lunch in Paleis Noordeinde ter gelegenheid van het bezoek van een staatshoofd, de jaarlijkse Nieuwjaarsrecepties, de jaarlijkse Praemium Erasmianum uitreikingen, een aantal Paleislezingen in het Paleis op de Dam, gastheerschap bij de viering van het 40jarig bestaan van het UAF (waarvan ik op dat moment Voorzitter was, en HM de beschermvrouwe) in het Vredenburg te Utrecht, en nog een aantal muziekkuitvoeringen, wetenschappelijke of culturele bijeenkomsten, waar zij acte de presence gaf, gaven de functie van President een extra jeuk. Sneu was het dat ik twee dagen voor de dag dat ik Koningin Beatrix in een plechtige algemene vergadering zou benoemen tot beschermvrouwe van de Akademie een ongeluk had met mijn racefiets, en de dag zelf met gebroken ledematen en een geperforeerde long in het VU-ziekenhuis lag. De Vice-President Piet Zandbergen heeft toen mijn geprepareerde speechjes voorgelezen. Ook de tweejaarlijkse uitreiking van de Heinekenprijzen¹²⁰ door Prins Claus - de eerste maal Oktober 1990 in de Ridderzaal te Den Haag (als troost door Premier Ruud Lubbers ter beschikking gesteld omdat het Paleis op de Dam was afgewezen¹²¹), en de volgende uitreikingen in '92 en '94 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam - was telkens een vreugdevolle gebeurtenis.

En dan het buitenland. Hierboven werd al gewezen op de trend naar externe openheid die door De Wied was in gang gezet. Ik heb geprobeerd dat met kracht door te zetten. Het begon wat dat betreft voorspoedig. Mijn eerste daad als President in 1990 was het voorzitten van een

¹¹⁹ Afhankelijk van de belangrijkheid van de conferentie was dat de burgemeester (Van Thijn), een wethouder (Heerma, Grave), de voorzitter of een vertegenwoordiger van de gemeenteraad (vaak Annemarie Grewel).

¹²⁰ Een voor biochemie, een voor geneeskunde, een voor milieuwetenschappen, een voor geschiedenis en een voor beeldende kunst.

¹²¹ Omdat Freddy Heineken zijn hand had overspeeld door zelf bij HM het verzoek aan te kaarten of het niet in het Paleis op de Dam mocht, hetgeen afgewezen werd met het koninklijk motief “die prijzen ruiken me te veel naar bier”.

conferentie van Presidenten van Europese Akademies van wetenschappen, een bijeenkomst belegd door de toenmalige secretaris buitenland van de KNAW, de Utrechtse astronoom Cees de Jager. De West Europese Akademies, inclusief die van Israel, waren vrijwel alle vertegenwoordigd, en we hadden op het laatste moment (de bijeenkomst viel na de 'Wende' in '90) tevens vertegenwoordigers van de Centraal Europese en Oost Europese Akademies als 'observer' uitgenodigd. Deze vergadering was de start van de Europese federatie van Akademies van wetenschappen (ALL European Academies, ALLEA), die later in mijn leven nog een belangrijke rol zou gaan spelen. De vergadering besloot twee jaar later nogmaals bijeen te komen en dan te zien of een streven tot het constitueren van dit Europese beraad tussen Akademies voldoende steun zou vinden. Chris Moen en ik hebben drie modellen voor een geformaliseerde structuur ontworpen, en in die volgende vergadering in 1992 in Stockholm in discussie gebracht. Zoals te verwachten bleek een 'middenoplossing', een lichte vorm van centralistisch bestuur, een 'clearing house functie (bij de Royal Society of London) en de centrale macht bij de 'assembly', het meest haalbare model. Een kleine commissie onder leiding van Paul Germain, de secretaris van de Franse academie, en mijzelf, moest dit model verder uitwerken, en weer twee jaar later, bij de bijeenkomst in Parijs in 1994, werd de 'Charter' geaccepteerd en was ALLEA een beginnende speler in de Europese arena van de wetenschap. Iedere twee jaar werd een general assembly gehouden (1996 in Budapest, in 1998 in München, in 2000 in Praag), waarna de President van de gastheer-akademie voor de volgende twee jaar President van ALLEA werd. Vanaf het begin tot 2006, toen ik aftrad als President van ALLEA, heb ik in het bestuur van ALLEA gezeten, aanvankelijk als President van de KNAW, en later omdat ik ALLEA vertegenwoordigde in een belangrijke Europees Adviesorgaan, ESTA¹²², en uit dien hoofde een gekwalificeerde zetel in het bestuur had, en vanaf 2000 als President.

De KNAW had en heeft vele internationale samenwerkingsovereenkomsten. Deze houden in grote lijnen in dat jaarlijks onderzoekers of geleerden worden uitgewisseld voor een kort werkbezoek of gastcolleges, waarbij de ontvangende partij de verblijfkosten, en de zendende partij de reiskosten voor haar rekening neemt. Deze overeenkomsten moeten geregeld worden geëvalueerd, gecontinueerd of bijgesteld. Soms brengt de partner een bezoek aan Amsterdam, soms ook vond een dergelijk gesprek plaats in de Akademie van de partner¹²³.

Natuurlijk gaat het er bij de vertegenwoordigingen in het buitenland ook om de Nederlandse wetenschap en met name de KNAW te profileren. Wat dat laatste betreft had ik mijn 'finest hour' toen ik op 22 Mei 1991 ter gelegenheid van de Sakharov herdenking in het Tsaikovsky Conservatorium in Moskou postuum aan Andrey Sackarov de KNAW medaille met de inscriptie *Ingenium salitu soli colatur* mocht uitreiken door deze met een speechje zijn weduwe Helena Bonner ter hand te stellen. Dat de meer dan 2000 gasten, waaronder Mikhael

¹²² European Science and Technology Assembly, een adviesorgaan met vertegenwoordigers van de wetenschap (voorgedragen door de universiteiten en de akademies) en van het bedrijfsleven, en voorgezeten door Jan Borgman, de oud-Voorzitter van het bestuur van NWO. De ESTA is in 1999 door Mme Cresson, de toenmalige Eurocommissaris voor Research, voortijdig en onnodig opgeheven en vervangen door EURAB (European Research Advisory Board), waarvan de samenstelling door de EC wordt bepaald, en die, overigens kundig, werd voorgezeten door Helga Nowotny, hoogleraar sociologie aan de Technische Universiteit van Zürich.

¹²³ Zo bezocht ik met dit doel in Centraal en Oost Europa de Poolse Akademie in Warschau, de Russische Akademie in Moskou, de Hongaarse Akademie in Budapest, verder in de 'verre landen' de Chinese Akademie in Beijing, de Indiase Akademie in New Delhi, de Australische Akademie in Canberra, de Japanse Akademie in Tokyo en de Indonesische Akademie in Jakarta, en voorts de Europese partners in Londen, Parijs, Stockholm, Düsseldorf en Brussel.

Gorbachov en Boris Jeltsin, natuurlijk primair kwamen om de voor het eerste sinds jaren weer in Rusland optredende cellist Rostropovich te horen, mocht mijn pret niet drukken.

Ieder jaar nam ik deel aan het Engelberg Forum in Engelberg Zwitserland. Dit internationale platform was een achtenswaardig initiatief van de Zwitserse filosoof Bernard Ecoffey en de Franse fysicus Herbert Curien¹²⁴. Telken jare werd een belangrijk en actueel onderwerp op de terrein van de interactie tussen ‘science, technology, economics and values’ met een internationaal, multidisciplinair gehoor besproken. In mijn tijd passeerden interessante thema’s als energie, biotechnologie, klimaat, verhouding Europa – Azië de revue.

De President KNAW was destijds ook q.q. voorzitter van de China-Commissie van de Akademie, die aanvragen voor samenwerkingsprojecten van Nederlandse onderzoekers met China moest beoordelen en subsidiëren. De commissie werd inhoudelijk uitstekend gesteund door de ambtelijk secretaris, de sinologe Bibian Ety. Geregeld dienden in die functie delegaties uit China te worden ontvangen, of werkbezoeken aan China te worden afgelegd voor overleg met de Chinese Academy of Sciences (CAS), the Academy of Social Sciences (CASS), het Ministerie van Onderwijs, en de Chinese Science and Technology Council (CSTC). Ook heb ik deze Chinese instanties in gezelschap van onze Minister Jo Ritzen en de DG Onderzoek Peter Tindemans een bezoek gebracht om de interesse voor een nieuw initiatief (een samenwerkingsprogramma economie, management en recht) te toetsen en dit verder voor te bereiden, gevolgd door een follow up bezoek een jaar later met een delegatie onder leiding van de vroegere Nederlandse Minister en Eurocommissaris Frans Andriessen. Het waren boeiende contacten met een land sterk in opkomst en met een ongelooflijke motivatie en inzet om, ook wetenschappelijk, aansluiting bij de rest van de wereld te krijgen.

Eveneens was ik als President q.q. voorzitter van de Indonesië Stuurgroep, die een omvangrijk en door OCW Nederland goed gefinancierd samenwerkingsprogramma met Indonesië moest sturen. Het probleem met Indonesië was niet de bereidheid en wil tot samenwerking op het uitvoerend niveau (daar werd ook wel degelijk goed werk verricht), maar de gecompliceerde en vaak door de politiek beheerste besluitvormingsprocedures m.b.t. de besteding en bestemming van gelden, alsmede de gevoeligheid aan Indonesische zijde voor een te dirigistische, ‘oud-koloniale’, houding van Nederland. Diverse malen ben ik met een delegatie, onder leiding van of mijzelf of van de DG Onderzoek van het Ministerie OC&W, Peter Tindemans, afgereisd naar Jarcarta, om diplomatieke onderhandelingen te voeren. In het complexe besluitvormingsweb spraken we dan met vertegenwoordigers van het LIPI (Indonesian Council of Science), BAPENAS (central planning bureau), het machtige DRN (national research council Indonesia, onder leiding van de Minister voor Research en Technology, Jusuf Habibie), het ook door Habibie aangestuurde BBT (planning council science and technology), de Rectoren van de belangrijkste universiteiten UI (Jacarta), ITB (Bandung) en Gadjia Mada (Djokjakarta), en de Ministers voor Onderwijs Fuad Hasan, en zijn opvolger Wardiman. Met het KNAW-lid en tevens lid van de Indonesië stuurgroep Piet van Dijk¹²⁵ heb ik getracht een lang voorbereide samenwerkingsovereenkomst tussen de KNAW en de op te richten Indonesische Akademie van Wetenschappen geaccepteerd en getekend te krijgen. Ter plaatse en op het allerlaatste laatste moment moest er toch weer ‘nader bezonnen’ worden (lees: op de goedkeuring van Suharto gewacht worden). In de onafhankelijkheid van die Akademie hadden wij toch al niet zo veel fiducie, toen we zagen dat de ledenlijst voor

¹²⁴ Oud Minister van Wetenschap en Technologie van Frankrijk, oud-President van de ESF, en oud-Voorzitter bestuur CERN in Geneve.

¹²⁵ Destijds hoogleraar rechtswetenschap in Utrecht, thans lid van de Raad van State.

minstens de helft uit politieke en oud-politieke figuren bestond. Wij voelden ons op het laatst kind aan huis op de Nederlandse Ambassade in Jakarta.

Binnen de KNAW staan uiteraard centraal de maandelijks afdelingsvergaderingen, met voordrachten van de leden. Als President heb ik vrijwel alle vergaderingen van beide afdelingen bijgewoond, en derhalve een veelheid van wetenschappelijke redevoeringen moeten aanhoren. Als een wiskundige of natuurkundige uiteenzetting mij te machtig werd, kon ik mij getroost voelen door het feit dat dit zichtbaar gold voor menig bioloog, geneeskundige of chemicus in het gehoor. Door mijn opleiding en studie (half alfa en half bèta) had ik toch het voordeel affiniteit te hebben met wetenschappelijke tradities en methoden in Snow's 'two worlds', en was ik ook wellicht voor beide afdelingen wat gemakkelijker aanvaardbaar als hun representant. Hoe dan ook, ik heb de KNAW in deze rol met groot genoegen gediend.

Bij mijn aftreden als President in 1996 heeft de Akademie een mooi gebaar gemaakt. Ze heeft een twintigtal voordrachten en artikelen die in ik mijn presidentsperiode heb uitgesproken of geschreven, inclusief een collage uit de jaarredes die ik in de zes jaar heb gehouden, gebundeld en via haar wetenschappelijke uitgeverij Edita uitgebracht als een fraai boekwerk, onder de titel *Tuinieren in de Wetenschap/ Gardening in Science*¹²⁶ (het bevat zowel Nederlandse als Engelse artikelen). Van heel andere orde was de eer die mij bij mijn afscheid werd verleend in de vorm van de benoeming tot Commandeur in de Orde van Oranje Nassau. De versierselen werden mij tijdens de overdrachts-jaarvergadering op 15 April, 1996 door Minister Jo Ritzen uitgereikt.

10. President All European Academies

Hierboven werd al gewezen op het engagement van de KNAW en ook van mijzelf in de Europese associatie van nationale Akademies van Wetenschappen. In 1999 constateerde een ALLEA-evaluatiecommissie onder leiding van de Britse bioloog Brian Heap o.a. dat de regel de President van de Akademie, die als gastvrouw fungeerde voor de General Assembly, te benoemen tot President van ALLEA een ongelukkige was. Iedere twee jaar een nieuwe President is niet goed voor de continuïteit en de bekendheid van ALLEA, zeker niet als ook het secretariaat meeverhuist. Bovendien lopen de overwegingen voor de keuze van de 'site' voor een algemene ALLEA-vergadering en die voor de keuze van de ALLEA-President niet altijd parallel. Vandaar dat toen gekozen is voor een model van een onafhankelijk President voor de periode van drie jaar met de mogelijkheid van een eenmalige herbenoeming, en, zo mogelijk, een vast secretariaat.

In het najaar van 1999 werd ik in een schriftelijke stemming onder de ALLEA-leden (de nationale Akademies) verkozen tot President van 2000 tot 2003. Tijdens de General Assembly in Praag in Maart 2000 trad ik als zodanig aan, als opvolger van Gerhard Gotschalk, de Duitse microbioloog aan de Universiteit van Göttingen, en Voorzitter van de Duitse 'Union der Akademien'. In samenspel met de toenmalige President van de KNAW Rob Reneman had ik bovendien subsidie van OC&W verkregen voor een (bescheiden) secretariaat en een vergoeding van eventuele reis- en verblijfkosten. Later heeft het Ministerie deze subsidie (met uitzondering van de vergoedingen van de President als deze geen Nederlander is) verlengd en tot 2008 structureel gemaakt. De KNAW was zo goed de

¹²⁶ Amsterdam: KNAW, 2006.

‘running costs’¹²⁷ van het secretariaat voor haar rekening te nemen. Met deze twee vormen van steun kon toch een goed ALLEA-bureau worden gevestigd, met een permanente locatie in het Trippenhuis bij de KNAW in Amsterdam. Als directeur kon ik aanstellen de fysicus/wijsgeer Dr. Willem B. Drees, een toenmalige medewerker aan het Bezinningscentrum van de Vrije Universiteit, en bijzonder hoogleraar wijsbegeerte aan de TU Twente. Samen hebben we gedurende het eerste jaar gewerkt aan de structurele vormgeving van ALLEA, haar bestuursstructuur, de relatie tussen General Assembly, Steering Committee, President en Bureau, de taken van de President en het Bureau, de relatie met leden, de criteria voor lidmaatschap, de opzet van zowel permanente ‘advisory committees’, als meer ad hoc ‘working groups’, en de relatie met andere Europese wetenschappelijke organisaties (o.a. Academia Europea, ESF, EuroScience, European University Association, en met name de Europese Commissie in Brussel). Aan Willem Drees heb ik veel steun gehad: hij had een goed organisatorisch en strategisch inzicht, en was een snelle werker. Erg jammer dat hij ons het volgende jaar om een overigens volstrekt respectabele reden al weer ging verlaten: een benoeming tot hoogleraar theologie en wijsbegeerte in Leiden is te attractief om te laten lopen. In zijn plaats heb ik mijn oud leerling Dr. Hans Schroots¹²⁸ kunnen benoemen: een psycholoog/gerontoloog, die deeltijds werkte (en bleef werken) bij de Vrije Universiteit. Ook Hans is een belangrijke steun geweest bij de verdere uitbouw van ALLEA en haar activiteiten. Willem Drees en Hans Schroots ondervonden efficiënte secretariële steun van Maarten Langemeijer, een historicus uit de staf van de KNAW, die aan het Bureau van ALLEA werd gedetacheerd.

ALLEA’s algemene doelstelling is het bevorderen van kwaliteit en het stimuleren van excellentie in de wetenschap in Europa. Zij tracht dat te realiseren door een tweetal meer specifieke doelen: (a) het bevorderen van de interactie en de uitwisseling van informatie binnen de associatie en met andere geïnteresseerde instanties, en (b) het (gevraagd of ongevraagd) adviseren van nationale en Europese bestuurlijke organen, wetenschappelijke instituties en het publiek in het algemeen.

ad (a): Ten aanzien van het eerste doel dienen ten eerste ALLEA’s publicistische activiteiten genoemd te worden: De oneven jaren verscheen een ‘annual report’, en de even jaren een ‘biennial report’, met substantiële en informatieve artikelen over Europees wetenschapsbeleid en de rol van de Akademies en ALLEA daarbinnen. Ook op conferenties en symposia heb ik ALLEA vertegenwoordigd en voordrachten uitgesproken, die in de meeste gevallen ook werden gepubliceerd. Het ging daarbij over onderwerpen als het belang van zuiver wetenschappelijk onderzoek, de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de beoefenaar van de wetenschap, het belang van wetenschap voor detente en vrede, internationale en regionale samenwerking, de European Research Area, mobiliteit van onderzoekers, ethische aspecten van ICT-ontwikkelingen, rol en onafhankelijkheid van Akademies, wetenschappelijke integriteit. De belangrijkste van deze voordrachten zijn bij mijn afscheid als President van ALLEA in 2006 gebundeld in een anthologie onder de titel *Walks in the garden of science*¹²⁹. Ook heb ik geprobeerd via directe contacten en bezoeken de communicatie te bevorderen. Het merendeel van de 54 leden-Akademies, meestal in de Europese hoofdsteden gevestigd, heb ik in mijn presidentsperiode bezocht. ‘Site visits’ aan de Akademies van Servië (Belgrado), Bosnië-Herzegovina (Sarajewo), Kosovo (Pristina),

¹²⁷ Huisvesting, post en telefoonkosten, computerondersteuning e.d.

¹²⁸ In 1979 bij mij gepromoveerd op het proefschrift met de titel *Cognitieve ontwikkeling, leervermogen en schoolprestaties*.

¹²⁹ Uitgegeven door Edita KNAW/ALLEA, Amsterdam. De titel is een knipoog naar de titel van mijn afscheidboek als President van de KNAW: *Gardening in Science*.

Montenegro (Podgorica) en Schotland (Edinburg) hingen samen met het verzoek van die Akademies om lid van ALLEA te worden. Bezoeken aan de Akademies van Georgië (Tbilisi) en Albanië (Tirana) en Macedonië (Skopje) hadden te maken met de dreiging van de regeringen van die landen de betreffende Akademies te ontdoen van hun onderzoeksinstituten (in hun beleving neerkomend op de opheffing van de Akademie). De bezoeken (vooral de laatste) hadden soms een nogal politiek/diplomatiek karakter. In vele gevallen ben ik ontvangen door het staatshoofd, de betreffende Minister of een parlementaire delegatie, of zelfs de aartsbisschop (zoals in Albanië). Op mijn eigen verzoek heb ik in Georgië geluncht met de interessante vrouw van de President Mikheil Saakasjvili, de Nederlandse Sandra Roelofs¹³⁰, samen met de President van de Georgische Akademie Thomas Gamkrelidze, de ook in Roelofs' boek geprezen linguïst. Vaak ook werd ik voor de TV en radio gehaald of verschenen interviews in de dagbladen. Conferenties in Tallinn (Estland), Budva (Montenegro), Kiev (Oekraïne) en Helsinki (Finland), Zagreb (Kroatië) en Sofia (Bulgarije) waren gericht op de mogelijkheden en grenzen van regionale samenwerking, mobiliteit van onderzoekers of de implementatie van de Europese kaderprogramma's voor de regio, Conferenties in Parijs, Skopje en Kiev op de bevordering van een vreedzame samenwerking en samenleving in de regio. Als waardering voor mijn bemoeienissen en steun ben ik in 2006 benoemd tot buitenlands lid van de Akademie van Montenegro en die van Albanië. Ook door middel van vertegenwoordigen naar buiten heb ik getracht ALLEA te profileren. Zo was ik ex officio lid en nam deel aan vergaderingen van de Board van de European Science Foundation (ESF), de International Academy Panel (IAP), het Initiative for Science in Europe (ISE) en de European Academies Advisory Council (EASAC). Ik participeerde in conferenties van de Academia Europaea, de European University Association (EUA), EuroScience, de World Academy of Arts and Science (waarvan ik in 2006 lid werd), het tweejaarlijkse World Science Forum in Budapest en het jaarlijkse World Science and Technology Forum in Kyoto (die conferentie heb ik twee maal bezocht). Ik geloof dat gezegd mag worden dat ALLEA onder andere door dit soort activiteiten zichtbaar is geworden en, zoals dat heet, op de kaart werd gezet.

Ad (b). Daarnaast heeft ALLEA dus ook een adviserende rol. Daarbij kan het ten eerste gaan om kwaliteitsadviezen, betrekking hebbend op personen, programma's of instituten. Mijn betrokkenheid bij evaluaties van en adviezen over het werk van de ESF Social Sciences en Humanities Standing Committees (2003), en de eerder genoemde advisering van de Noorse Research Council (2000 - 2002), het omvangrijke subsidieprogramma van de Ierse Higher Education Authority (2001 en 2003), het Luxemburgse Fonds National de Recherche (2004) en het Programma FIRST van de Israëliëse Academy of Sciences and Humanities (2001) zijn voorbeelden van de laatste twee typen van evaluaties. Adviezen over personen voor functies of stipendia behoren vanouds tot de taken van adviserende Akademies en (op het internationale vlak) van ALLEA

Ten tweede worden gevraagde en ongevraagde adviezen uitgebracht op het terrein van de relatie tussen wetenschap en politiek. In mijn afscheidsrede als President van ALLEA¹³¹ heb ik onderscheid gemaakt tussen 'science for policy' en 'policy for science'. Het eerste heeft betrekking op de zeer belangrijke invloed die wetenschap kan, en ook moet hebben op politieke standpuntbepalingen en keuzen. Global warming, genetisch gemodificeerd voedsel, fossiele en kern-energie, vrede en détente, HIV bestrijding, het wereldbevolkingsvraagstuk.... bij al dit soort belangrijke vragen is de politiek gebaat bij een luisterend oor bij de wetenschap. De wetenschap draagt kennis en argumenten aan, ontmaskert bepaalde

¹³⁰ Van wie ik juist het boek 'De first lady van Georgië: het verhaal van een idealiste' had gelezen.

¹³¹ Presidential address, Krakov, 2006. In: ALLEA: Biennial Yearbook 2006 *New Perspectives in Academia*.

beweringen als onzin, toont aan dat sommige standpunten zijn gebaseerd op dun ijs, kan kansen en risico's schatten van verschillende opties, kortom kan belangrijk en soms onmisbaar grondwerk verrichten voor een politieke stellingname of keuze. Vaak worden Akademies gevraagd de politiek terzake van dienst te zijn. Uiteraard speelt dat ook op Europees niveau. Voor dit doel is de European Academies of Sciences Advisory Council¹³² (EASAC) in leven geroepen, waarin de Presidenten van de nationale Akademies van de Europese Unie plus ALLEA en Academia Europaea zitting hebben, die dit soort vragen snel kunnen doorspelen naar hun achterban of op korte termijn een expertise groep kunnen samenstellen om het probleem in kwestie ter hand te nemen.

'Policy for Science' heeft betrekking op het wetenschapsbeleid en onderzoekbeleid, dus op de vraag waarom welke keuzen met betrekking tot wetenschap en onderzoek zouden moeten worden gemaakt. In feite hebben we hier te maken met een van de belangrijkste redenen voor de oprichting van ALLEA. Steeds meer beslissingen die ook het nationale onderzoek raken en die van belang zijn voor het bevorderen van de wetenschap en de vorming van onderzoekers in eigen land worden op transnationaal, in eerste instantie Europees, niveau genomen. Net zoals op nationaal niveau de nationale Akademies voor de bevordering van de wetenschap en het onderzoek op de bres staan, dient er bij de genoemde ontwikkelingen ook een Europese Akademische instantie te zijn die deze taak op Europees niveau kan behartigen. Deze rol heeft ALLEA getracht te spelen. Dat betekende een actieve betrokkenheid bij het Europese wetenschapsbeleid. We hadden regelmatig contact met de Europese Commissaris voor wetenschap (Philippe Busquin, en na 2005 Janez Potocnik) en zijn staf, waaronder de DG Research Achilleas Mitsos en zijn bekwame opvolger, de Nederlander Robert Jan Smits. Twee Kaderprogramma's (het zesde en het zevende) zijn voorbereid gedurende de zes jaar van mijn Presidentschap, en in beide gevallen heeft ALLEA een omvangrijk commentaar geschreven op de voorstellen: *Science, Society and Culture*¹³³ als reactie op het zesde, en *Investing in knowledge in Europe*¹³⁴ als reactie op het zevende kaderprogramma. Het concept voor de eerste publicatie is geschreven door Willem Drees en mij, en dat voor de tweede door mijzelf. Dit concept is in beide gevallen voor commentaar voorgelegd aan ALLEA's leden-Akademies, hetwelk dan vervolgens is verwerkt in de definitieve tekst. In beide gevallen ging het dus om een tekst die werd gedragen door alle nationale Akademies in Europa, en dus als redelijk gezaghebbend kon worden aangemerkt. Zo werd ik dan ook uitgenodigd ons standpunt toe te lichten op de Cardiff-bijeenkomst van de European Competitiveness Council¹³⁵, en op de NEST-conferentie in London, beide in 2005. Ook over andere voor de wetenschap belangrijke onderwerpen heeft ALLEA haar standpunt bepaald en naar buiten gebracht, bijvoorbeeld over de op de richten European Research Council (ERC)¹³⁶, over het loffelijk initiatief van de EC om in Europa 3% van het budget te spenderen aan wetenschappelijk onderzoek¹³⁷, over het dilemma van het belang van het exclusieve criterium 'excellentie' voor het toekennen van ERC subsidies enerzijds en de handicap die de nieuwe Europese landen daarbij toch vaak ondervinden anderzijds¹³⁸, over het belang van

¹³² Voorzitter de Zweed Uno Lindberg, later resp. de Ier David Spearman en de Duitser Volkert ter Meulen.

¹³³ Amsterdam: ALLEA/KNAW, 2001.

¹³⁴ Amsterdam: ALLEA/KNAW, 2005, zie ook Annual Report, 2005.

¹³⁵ Waarin alle ministers van wetenschap en die van economische zaken van de EU-lidstaten zitting hebben; dus voor Nederland de ministers Van der Hoeven en Brinkhorst.

¹³⁶ Brief aan Commissie voorzitter Frederico Mayor.

¹³⁷ Brief aan de Europese Commissaris Busquin, zie Annual Report 2003.

¹³⁸ ALLEA Memorandum Excellence and equal access to the European Research Area, 2004.

grensverleggend, niet primair utilitair onderzoek¹³⁹, en over betreurenswaardige afwezigheid van enige referentie aan wetenschappelijk onderzoek in het concept ‘Constitution for Europe’¹⁴⁰. Nog andere publicitaire initiatieven werden ondernomen op instigatie van de Standing Advisory Committees van ALLEA, zoals die op het terrein van intellectueel eigendom - en dan vooral het probleem van een in Europa toenemende restrictie m.b.t. de toegang tot materiaal, dat voor wetenschappelijk onderzoek van belang is -, die op het terrein van wetenschap en de media, die in relatie tot de toenemende inbreuk van ICT-ontwikkelingen op de privé-sfeer van burgers, en die welke verband houden met ethische vragen rondom de beoefening van de wetenschap, waarover hieronder meer. In de verschillende ‘annual reports’ en ‘biennial yearbooks’ wordt hierover verslag gedaan.

Tenslotte dan wetenschap en ethiek. Eigenlijk is de aandacht voor dit thema een van de rode draden die door mijn wetenschappelijke carrière lopen. Mijn inaugurele rede¹⁴¹ ging hierover, ik heb me actief bezig gehouden met de NIP ethiek, ik heb colleges gegeven over ethische vragen in het psychologisch wetenschappelijk onderzoek, ik was voorzitter van de KNAW-commissie wetenschap en ethiek, en heb met die commissie de brochure *Wetenschappelijk onderzoek: dilemma's en verleidingen*¹⁴² uitgebracht, ik was voorzitter (en ben nog lid) van ALLEA's Advisory Committee on Science and Ethics, en heb in die functie ook de nodige voordrachten gehouden en artikelen geschreven over wetenschap en ethiek en wetenschappelijke integriteit. In een van die artikelen¹⁴³ heb ik onderscheid gemaakt tussen ethisch/maatschappelijke vragen met een intern en die met een extern karakter. De eerste hebben te maken met correct en integer gedrag van de wetenschappelijke onderzoeker: vermijden van fraude, misleiding en plagiaat, maar ook in het onderzoek zelf prudent omgaan met mens en dier, verantwoord beheer van data en collegiaal gedrag bij publicaties en juiste communicatie met populaire media. Problemen met een extern karakter hebben te maken met de vraag waarom bepaald onderzoek wordt verricht, wat er gebeurt met de resultaten en hun eventuele toepassingen, of de onderzoeker voldoende onafhankelijk is van opdrachtgevers en sponsors, en met vragen die door het onderzoek zelf worden gegenereerd, zoals onderzoek op embryonale stamcellen, kernsplittingsonderzoek, genetische manipulatie van gewassen, sociaal- en gedragswetenschappelijk onderzoek en de bescherming van de privé-sfeer, en dergelijke. Op beide terreinen was en is ALLEA actief. Met Jens Fenstad en Jan Schiereck organiseerde ik in December 1997 een conferentie over ‘*European science and scientists between freedom and responsibility*’¹⁴⁴, en met Ludger Honnefelder, Hans Schroots en Beat Sitter-Liver in Mei 2005 een conferentie ‘*In search of common values in the European Research Area*’¹⁴⁵. Met betrekking tot wetenschappelijke integriteit brachten we in 2003 de brochure *Memorandum on scientific integrity* uit. In September van dit jaar wordt een wereld congres over wetenschappelijke integriteit georganiseerd in Lissabon, in het organisatiecomité waarvan ik namens ALLEA zitting heb. Ook heeft het Nederlandse Ministerie van OC&W mij gevraagd zitting te nemen in de OECD Committee on Scientific Integrity. Zoals gezegd, wetenschapsethische vragen hebben me altijd geboeid en ik heb daaraan ook veel aandacht besteed. Het is niet onwaarschijnlijk dat in deze preoccupatie toch iets van mijn gereformeerde opvoeding doorklinkt.

¹³⁹ Open letter to the EU Research Ministers, zie Annual Report 2003

¹⁴⁰ Brief aan de European Convention, zie Annual Report 2003.

¹⁴¹ Protesten contra testen.

¹⁴² Amsterdam: KNAW, 2000, 2006.

¹⁴³ P.J.D.Drenth (2002) International science and fair-play practices. *Science and Engineering Ethics*, 8, 1-7.

¹⁴⁴ Zie het boek met de gelijknamige titel, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1999.

¹⁴⁵ Zie het boek met de gelijknamige titel, Amsterdam: ALLEA/KNAW, 2006.

11. Ten besluite

Na 28 Maart 2006, de dag dat ik aftrad als President van ALLEA, en dus ook de dag dat mijn tijdelijk verlengde verbintenis met de Vrije Universiteit werd beëindigd, is een weldadige rust in ons leven gekomen. Voor het eerst hoeft niets meer, geen deadlines, geen verplichte voordrachten, geen rituele bijeenkomsten, geen obligate recepties, geen langdurige vergaderingen. Ik kan me beperken tot dingen die aangenaam zijn: het lezen van literatuur over geschiedenis, theologie, biologie, maar ook romans en gedichten. Voorlopig geef ik nog enkele keren per jaar een voordracht, voor de voorbereiding waarvan ik dan rustig alle tijd neem. Zo was ik uitgenodigd te spreken op de IAAP Conferentie in juli 2006 in Athene¹⁴⁶, op de IAP Conferentie over 'the unity of science' in December 2006 in Alexandrië¹⁴⁷, op een Conferentie over 'science, technology and human values' bij de Academie van Athene in Mei 2007¹⁴⁸, en hoop ik te spreken op de ESF/ORI conferentie over 'scientific integrity' in September van dit jaar in Lissabon¹⁴⁹ en op het 'science ethics symposium' van de Turkse Akademie van Wetenschappen in Istanbul in December van dit jaar¹⁵⁰. Ook houd ik mij (opnieuw) bezig met vragen rondom het thema geloof en wetenschap, onder anderen door me te richten op het aloude probleem van schepping en evolutie, opnieuw leven ingeblazen door de uit Amerika overgewaaide neo-creationistische beweging 'intelligent design'¹⁵¹. Af en toe zend ik een stukje in voor een rubriek van lezers in een krant en ben dan blij dat het geplaatst wordt¹⁵².

Een paar taken heb ik nog aangehouden. In Nederland: het Bestuur van het Fulbright Center, het Bestuur van het Archief en Documentatiebureau Nederlandse Psychologie (ADNP), de Commissie selectie van rechters (tot de jaarvergadering van 24 Mei 2007, waarop ik na 35 jaar afscheid heb genomen), het bestuur van de Stichting Nederlands Onderzoekscentrum Arbeidsmarkt en Allochtonen (NOA) en het voorzitterschap van de KNAW-Commissie Vrijheid van Wetenschapsbeoefening. In het buitenland: het Senatorschap van de Duitse Akademie Leopoldina, het lidmaatschap van ALLEA's Standing Committee on Science and Ethics, het lidmaatschap van Academia Europaea, en de Nederlandse vertegenwoordiging in de OECD-Scientific Integrity Committee. Ik blijf uiteraard het wel en wee van ALLEA met belangstelling volgen¹⁵³, vertegenwoordig haar af en toe, en breng nog wel eens een (gevraagd) advies uit. Aan de bijeenkomsten van de KNAW blijf ik tamelijk trouw deelnemen, en ga meer dan voorheen ook naar bijeenkomsten buiten mijn afdeling en sectie. Ook bij de VU en de vroegere vakgroep wip ik geregeld binnen (ik deel met andere emeriti en oud-medewerkers nog een kamer). In de loop van 2007 hoop ik nog mijn twee laatste promoties af te ronden (Inge Bok en Marian Assink), waarmee ik de 40 zal volmaken. Van MANDEV Europe blijf ik adviseur. Ook ben ik nog betrokken bij de hernormering van de RAKIT II. Voor de sociale contacten ben ik lid gebleven van de Amsterdamsche Kring en geworden van Probus-1 Amsterdam. En wat een zegen is internet! Gemakkelijk blijf je op de hoogte van belangrijke ontwikkelingen, je kunt gericht zoeken naar gebeurtenissen of

¹⁴⁶ Psychology: Is it applied enough?

¹⁴⁷ Social Sciences: truthful or useful?

¹⁴⁸ Freedom from hunger: is GM-food a solution?

¹⁴⁹ Scientific integrity: the European perspective.

¹⁵⁰ Science and ethics: pitfalls and challenges.

¹⁵¹ Ik schreef hierover kritisch in Trouw van 26-5-05 en 1-9-06, en sprak in uitzending van het TV programma Buitenhof 'God of Darwin' op 1-1-06, en gaf later een voordracht hierover in het Dopers Café te Amsterdam op 26-9-06, en op een oecumenische gemeenteavond van de kerken in Amstelveen/Buitenveldert op 24-4-07.

¹⁵² Zoals bijvoorbeeld het stukje over positieve discriminatie in de Podium rubriek van Trouw dd. 11-6-2007.

¹⁵³ Zeker nu ALLEA mij bij mijn afscheid in Krakou op 24 Maart, 2006, tot haar 'Honorary President' heeft benoemd.

wederwaardigheden die je interesseren, je blijft in vlot contact met personen en instituten, en je hebt toegang tot de wereldliteratuur en –journalistiek (o.a. via een elektronisch abonnement op de NRC en New York Times).

Maar toch, de wetenschappelijke en bestuurlijke activiteiten nemen af en mijn interesse is meer passief dan proactief. We hebben meer tijd voor ontspanning (gezamenlijk met Mieke tuinieren, fietsen, bridgen), de kinderen¹⁵⁴, en de (inmiddels zeven) kleinkinderen. Deze laatste vormen een bron van grote vreugde en voldoening.

Tot slot: aan het einde van mijn afscheidsrede als hoogleraar aan de Vrije Universiteit¹⁵⁵ vroeg ik me met Prediker af “welk voordeel de mens, en dus ook de beoefenaar van de wetenschap, heeft van al zijn moeizaam gezwoeg onder de zon”. Inderdaad is enige gezonde relativering op zijn plaats, al gaat de drastische conclusie van Prediker dat het allemaal “enkel lucht en najagen van wind” is mij wel wat te ver. Ik hoop in ieder geval dat ik zowel inhoudelijk als bestuurlijk, als ook via opleiding en vorming van een volgende generatie beoefenaren van de wetenschap iets heb bijgedragen aan de bevordering van de wetenschap en de vorming van een wetenschappelijke cultuur in Nederland en daarbuiten. Ook in mijn wetenschappelijk leven heb ik daarbij geprobeerd de richtlijn na te leven die mij door mijn ouders in de Calvinistische traditie is meegegeven: wees een goed rentmeester van je talenten, en zet je zo goed mogelijk in voor de taak waarvoor je gesteld wordt. Dat heb ik overigens met genoeg gedaan; ik heb in mijn werkzaam leven afdoend ervaren hoe gelijk Voltaire heeft met zijn uitspraak ‘le travail est souvent le père des plaisirs ‘.

¹⁵⁴ Gerard, informaticus en MBA LBS, thans werkzaam bij Morgan Stanley Investment Bank, London, en Hans, econoom en zelfstandig adviseur/consultant, en Martin, geoloog, mede-directeur/eigenaar Flores Automatisering, beide te Amsterdam.

¹⁵⁵ Getiteld: Inter utrumque: de koninklijke weg.

Complement Autobiografie Pieter J.D. Drenth.

1. Inleiding

De hieraan vooraf gaande autobiografie werd voorlopig afgesloten op 07-07-'07. Inmiddels zijn we bijna acht jaar verder, en ik heb het genoeg gehad betrokken te zijn (geweest) bij een aantal professionele en bestuurlijke ontwikkelingen, die in deze autobiografie wellicht alsnog vermeldenswaard zijn. Ik wil daarvan in dit complement kort verslag doen.

Natuurlijk is meer tijd vrijgekomen en kon ik veel meer tijd besteden aan wat genoemd wordt 'leuke dingen', met mijn echtgenote Mieke, kinderen en kleinkinderen, en vrienden. Wij zijn fervente fietsers geworden (op onze teller stond bijvoorbeeld voor het jaar 2014 meer dan 7000 kilometer) en kennen inmiddels de meeste mooie fietspaden in Nederland. Het 'knooppunten-systeem' van de ANWB is daarbij voor het uitstippelen en volgen van de gewenste route een inmiddels onmisbare steun. Ook bridgen we regelmatig. Mieke's wat meer 'intuïtieve' en mijn systematische stijl lopen daarbij niet altijd geheel parallel, maar meestal komen we er aardig uit. Bovendien is bridgen een sociale activiteit. We zijn daardoor goede vrienden geworden met stellen waarmee we regelmatig spelen. De kinderen Gerard, Hans en Martin hebben hun professionele carrières goed en succesvol voortgezet. Ook de (werkende) schoondochters leveren – een ieder op haar eigen wijze - een bijdrage aan de maatschappelijke vooruitgang. Op 4 Februari 2011 hadden we het genoeg de oratie van onze schoondochter Aletta Blomberg bij te wonen, die benoemd was als bijzonder hoogleraar bestuursrecht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. De kleinkinderen zijn hun beginjaren ontgroeid (de oudste is 19 en studeert Natuurkunde aan de University of Warwick, en de jongste is negen en zit in groep 6) en we volgen hun ontwikkelingen uiteraard met gepaste grootouderlijke interesse.

Maar, zoals gezegd, ik heb zelf professioneel en bestuurlijk ook na 2007 toch minder stil gezeten dan aanvankelijk was voorzien, zowel in mijn eigen vak en Universiteit (Vrije Universiteit, inmiddels *VU University Amsterdam*), als meer algemeen in het kader van activiteiten en commissiewerk binnen de KNAW en ALLEA. In het volgende worden deze twee categorieën activiteiten afzonderlijk besproken.

2. Psychologie

In de eerste plaats zijn de twee laatste *promoties*, die van Inge Bok (*Kwaliteit van arbeid in de sociale werkvoorziening*) en Marian Assink (*Stability and change of reported life-events over a five-year period*) inderdaad afgerond, en wel op respectievelijk 26 Maart en 16 September 2008. Daarmee is het totaal aantal promoties, waarbij ik eerste of enige promotor was, gekomen op 40. Tegen diegenen die dat een flink aantal noemen zeg ik dan dat ik er wel 40 jaar over heb gedaan, hetgeen neerkomt op gemiddeld één per jaar, en dat is dan toch weer een bescheiden frequentie. Het is wel aardig dat de laatste promotie ging over een onderzoek naar levensloop, levensverwachting en autobiografisch geheugen; een passend onderwerp om mee te besluiten, en ook een onderwerp dat mij uitnodigde tot reflectie op een lang leven en, helaas, kortere toekomst.

Ten tweede vermeld ik de reeds in de autobiografie aangekondigde revisie van de *RAKT, de Amsterdamse Kinder Intelligentie Test*. Van deze test, die in 1968 door Drenth, Petrie en

Bleichrodt op de markt was gebracht als een test voor kinderen van 4 1/2 tot 7 1/2 jaar, was in 1984 een geheel gereviseerde versie (de RAKIT, Revisie Amsterdamse Kinder Intelligentie Test) verschenen, met als auteurs Bleichrodt, Drenth, Zaal en Resing. De RAKIT, bestemd voor een bredere leeftijdsrange van 4 jaar en 2 maanden tot 11 jaar en 2 maanden, was nog steeds een erkende en veel gebruikte individuele kinderintelligentie-test. Het probleem was echter dat (sommige items van) de test zelf, maar vooral de normen verouderd raakten. De COTAN (Commissie Test Aangelegenheden van het NIP) had inmiddels ook het besluit genomen om capaciteitentests waarvan de normen ouder waren dan 15 jaar op dit punt als onvoldoende te beoordelen, hetgeen een ernstig nadeel zou betekenen voor de reputatie en het gebruik van de RAKIT. Het RAKIT-team had derhalve reeds in 2003 het plan opgevat een tweede revisie te verzorgen, die dan RAKIT II zou heten. Behalve het verzamelen normen tot en met groep 8 van het basisonderwijs was een uitbreiding 'naar onderen' (kinderen met geringere intelligentie, en kinderen uit het speciaal onderwijs, en dan vooral cluster 3) voorzien.

Het heeft vervolgens 10 jaar geduurd voordat de RAKIT II, goedgekeurd door de COTAN, op de markt verscheen. Een aantal moeilijkheden moest worden overwonnen. In de eerste plaats was daar het probleem van de uitgever. De vorige edities waren uitgegeven door *Swets Test Publishers*, maar die firma was overgenomen door *Harcourt Test Publishers*, die later zelf weer overging in handen van uitgeverij *Pearson Assessment and Information BV*. Het was niet op voorhand duidelijk of bij deze wisselingen van de wacht voldoende zakelijk draagvlak voor het uitbrengen van een gereviseerde test zou bestaan. Vervolgens de financiering. Het onderzoek ten behoeve van zowel de AKIT als de RAKIT was gesubsidieerd door ZWO/NWO. Dit was uitgesloten voor de ontwikkeling van de RAKIT II. (Her)normering van een test is niet grensverleggend onderzoek, en komt daardoor inmiddels niet in aanmerking voor NWO-financiering. NWO vond dat 'het veld' en/of de uitgever dat maar moesten betalen. Ten derde de aard van de nieuwe test. Zou in beginsel het oude concept moeten worden gehandhaafd, of zou er ruimte moeten zijn voor nieuwe ontwikkelingen (analyse van denkprocessen, leerpotentieel, digitale testvormen)? Tenslotte de rol en bijdragen van de oorspronkelijke auteurs (mogelijkheid van splitsing tussen uitvoering/advisering en uitkoop). Een en ander heeft het nodige aan interne besprekingen, e-mailwisselingen en telefonisch onderling en extern overleg vereist.

Dank zij uiteindelijk de financiële steun van Harcourt/Pearson, de bereidwillige en constructieve opstelling van de auteurs, de inspanning en leiding van de nog actief werkzame Wilma Resing (die dan ook terecht als eerste auteur van de RAKIT II staat vermeld), de energieke en uitgebreide operationele steun van Joëlle Dek, de psychologe in dienst van Pearson, en de onmisbare statistische adviezen van Peter Dekker, is deze tweede revisie toch tot stand gekomen. Voor deze normering zijn ruim 1500 kinderen getest. Er zijn aparte normen geconstrueerd voor Nederland en België. De discussie met de COTAN, die aanvankelijk bezwaren had tegen de constructie van continue normen waarvoor de aantallen in de extreme groepen te klein zouden zijn, heeft nog wel de nodige tijd en hoofdbreken gekost maar is uiteindelijk tot goed afgesloten. Finis opus coronat. Er is thans een, door Pearson prachtig uitgevoerde, up to date gemaakte en van nieuwe normen voorziene en door de COTAN goed bevonden gereviseerde kindertest beschikbaar voor praktisch diagnostische doeleinden in Nederland en Vlaanderen.

In de derde plaats de continuering van mijn adviseurschap bij *MANDEV Benelux BV*, een training- en organisatieontwikkelingsbureau. Een interessante ontwikkeling daarbij leek een onderzoek naar de kwaliteit van de ziekenhuiszorg, en de bevordering van de cliëntgerichtheid binnen de ziekenhuiscultuur. De MANDEV methode van behaviour modelling lijkt hierbij erg vruchtbaar te werken, zoals in een pilotonderzoek bleek. Dit wilden

we graag op een grotere steekproef testen. Het was de bedoeling dat een AIO bij de afdeling sociale en organisatiepsychologie aan de VU onder leiding van Mark van Vugt (alweer de opvolger van mijn opvolger Henk van der Flier) dit als promotieonderzoek ter hand zou nemen. Door de financiële perikelen waarin de gezondheidszorg en vele ziekenhuizen in de loop van 2014 verzeild raakten, ligt dit plan voorlopig in de ijskast. Datzelfde geldt voor een tweede voorstel van Mark van Vugt over het interessante en actuele onderwerp 'remote leadership'. Hoe wordt leiderschap effectief vorm gegeven in de wereld van internet en communicatie via sociale media, waarbij veel minder 'face to face' contact voorkomt? Ook m.b.t. dit onderwerp ligt een voorstel bij MANDEV.

Behalve de normale advieswerkzaamheden met betrekking tot het werk van MANDEV, is er in 2013 een interessante taak bijgekomen. Ik schreef reeds geregeld een column in Mandev Review, maar thans verzocht MANDEV mij een serie 'ten minutes lectures' te verzorgen, die dan via de MANDEV website voor klanten en belangstellenden toegankelijk zouden worden gemaakt. In 2013 zijn twee van deze lectures tot stand gekomen (één over training en opleiding in het algemeen, één over training van klantgericht gedrag), begin 2014 drie (principes van selectie van personeel, kwaliteit van selectie-instrumenten, waarde van het selectie-interview), en eind 2014 weer drie (principes van beoordelen, technische aspecten van beoordelingen, en organisatie-voorwaarden voor een goed beoordelingsbeleid). In de loop van de tijd zullen wellicht nog meer van deze korte lectures volgen over andere HR- en organisatiepsychologische onderwerpen. Het is een nieuwe ervaring voor een camera en met een professioneel opname-team en voor een onbekend gehoor te spreken; een heel andere wijze van presenteren dan in een directe ontmoeting en interactie met een luisterend gezelschap. De 'lectures' zijn te vinden en te beluisteren op www.mandev.nl sub 'lecture'.

Ten vierde ben ik nog actief gebleven in het bestuur van de *Stichting NOA* (Nederlands Onderzoeksinstituut voor Allochtonen) te Amsterdam, de organisatie voor de ontwikkeling van diagnostische instrumenten en begeleidingsmethoden, met name gericht op multicultureel samengestelde groepen sollicitanten en werknemers in Nederland. Er hebben zich de afgelopen jaren nogal wat bestuurlijke veranderingen voorgedaan in de structuur van het oorspronkelijk eenvoudige organisatie-model van NOA (onderzoeks- en adviesbureau onder verantwoordelijkheid van een Stichtingsbestuur). Per 1 Januari 2009 zijn de activiteiten van Stichting NOA ondergebracht in NOA B.V., de werkmaatschappij van NOA Beheer B.V.. De aandelen van NOA Beheer B.V. zijn in handen van de Stichting NOA. Directeur van NOA Beheer B.V. en van NOA B.V. is Remco van den Berg, die overigens eind 2013 ook in de gelegenheid is gesteld een (klein) deel van de aandelen NOA te verwerven. Het bestuur van de Stichting bestaat uit Nico Bleichrodt (voorzitter), Henk van der Flier (penningmeester) en mijn persoon. Adviseur in financiële zaken is Gerlof Sijsma. De structuurverandering was een voor mij interessant proces met ingewikkelde juridische en financiële aspecten. Ook de inhoudelijke kanten van het werk van NOA blijven boeiend voor mij met mijn langdurige interesse in het onderwerp 'cultuur en testprestaties'. Overigens gaat het op dit moment met NOA weer goed, na een paar jaar last te hebben gehad van teruglopende inkomsten o.m. als gevolg van de financiële crisis. Op 4 Juni 2015 wordt een symposium gehouden om Nico Bleichrodt te eren voor zijn jarenlange inspanningen voor de verbetering van kansen op werk voor minderheidsgroepen in onze samenleving. Mijn inleiding over *De meerwaarde van diversiteit* is daarbij onderdeel van het programma.

Drie maal, in 2009, 2010 en 2011, heb ik een jury mogen voorzitten voor de beoordeling van inzendingen voor de *Amsterdam Inventor Award*, opgezet door 'Amsterdam Topstad' in samenwerking met Avantium Technologies. Doel van deze prijs was het stimuleren van onderzoekers en uitvinders uit de Amsterdamse R&D-bedrijven en kennisinstellingen om

wetenschappelijke uitvindingen te doen die zouden kunnen leiden tot innovatieve ontwikkelingen en toepassingen. Met wisselende jury's (de eerste maal: met Dinko Valerio en Jan Post, de tweede maal met Adri Baan en Dinko Valerio, en de derde maal met Adri Baan en Pieter ter Kuile) zijn de beoordelingen tot stand gekomen. Tijdens een diner in 'De Kas' mocht ik, na een toespraakje over een bepaald aspect van de wetenschappelijke ontwikkelingen in Nederland, de drie uitgekozen ontwerpen, en vervolgens de als eerste verkozen inzending bekend maken, waarna de burgemeester (Cohen) of de wethouder (Gehrels) de prijzen overhandigde. Een interessante taak. Een grote diversiteit aan onderzoeken, plannen, ontwerpen passeerde de revue, en je raakt onder de indruk van de creativiteit, vindingrijkheid en originaliteit van de vele onderzoekers die in de Amsterdamse universiteiten, researchinstituten en laboratoria werkzaam zijn. Jammer dat de gemeente Amsterdam dit goede en stimulerende initiatief niet heeft voortgezet.

Wij komen langzamerhand op een leeftijd dat ons collega's, waarmee ik intensief hebt samengewerkt en die ons dierbaar zijn geweest, komen te overlijden. Een viertal wil ik noemen, omdat ik bij hun herdenkingen betrokken ben geweest.

. In 2006 is mijn collega en onze goede vriend Sipke Fokkema overleden. In de faculteit voelde ik me altijd het meest verbonden met Sipke, en ik meen dat het omgekeerde ook het geval was. De familie had mij gevraagd hem in de uitvaartdienst in de Grote Kerk van Muiden te herdenken.

. Voorjaar 2008 overleed onze Nigeriaanse collega en vriend *Michael Durojaiye*, waarmee we in onze Afrikaanse studies intensief hebben samengewerkt. Ook later bezocht hij ons geregeld op zijn doorreizen van Trinidad naar Nigeria en vice versa. Voor het *International Cross Cultural Bulletin* schreef ik een 'obituary'.

. Op 20-08-2007 overleed Bernhard Wilpert aan een ernstige complicatie bij de ziekte leukemie. Bernhard (en zijn vrouw Sarina) was een van onze 'closest friends', waarmee we de grote onderzoeksprojecten Industrial Democracy in Europe en Meaning of Working hebben uitgevoerd, en die we ook verder in internationale verenigingen, commissies en verbanden zeer geregeld tegenkwamen. Ik heb hem, met succes, voorgedragen als buitenlands lid van de KNAW. In de KNAW-uitgave 'Levensberichten en herdenkingen 2008' heb ik een levensbericht geschreven; eveneens een 'obituary' in de *American Psychologist*, en, samen met Michael Frese, een 'obituary' in de *IAAP Newsletter*.

. In hetzelfde jaar 2007 overleed een andere collega en dierbare vriend Frank Heller. Eveneens een collega waarmee we intensief hebben samengewerkt en gepubliceerd (IDE-project, DIO (Decisions in Organisations)- project, Meaning of Working). Frank en zijn vrouw Florence waren geregeld onze gasten en ontvingen ons ook geregeld in hun huis in London. De familie vroeg mij tijdens de 'celebration of the life and work of Frank Heller 1920-2007' op 9 Mei 2008 het woord te voeren, hetgeen ik graag en met grote erkenning heb gedaan.

Tenslotte vermeld ik een tweetal 'levensinterviews', waarin mijn carrière en bijdrage aan de psychologie werden belicht. Een artikel door Anthon Keuchenius in 'Talent', 13 no 4, juli 2011, en een artikel door H. van Berkel en D. Joosten-ten Brinke in het tijdschrift 'Examens', november 2011. De teneur van deze beide biografieën was lovend, en maakte me, om met Abraham Kuiper te spreken, 'tot blozens toe verlegen'. Als gevolg van een initiatief van het NIP en het Archief en Documentatie Centrum Nederlandse Gedragwetenschappen (ADNG), waarin de nog levende 'eerste lichting' psychologie-hoogleraren zijn opgespoord en op video zijn geïnterviewd, is op een zonnige dag in onze tuin een uitvoerig 'levensinterview' opgenomen, te zien op www.archiefgedragwetenschappen.nl. Voorts meen ik het te mogen opvatten als een blijk van erkenning van mijn bijdrage aan de oprichting, ontwikkeling en

bloei van de vakgroep Arbeids- en Organisationspsychologie aan de Vrije Universiteit dat sinds 2011 jaarlijks de *Prof. Dr. Pieter Drenth award* wordt uitgereikt voor de beste Master scriptie in de A&O-psychologie.

3. *Commissie Vrijheid van Wetenschapsbeoefening van de KNAW.*

Ik werd lid van deze commissie in 2000, en voorzitter in 2003. Deze commissie was gesticht in 1978 als de 'Academiecommissie voor Mensenrechten', met als leden P. de Wolff (voorzitter), J. de Boer, P. van Dijk en H. Drion. De primaire zorg van de commissie ging aanvankelijk uit naar onderdrukte en vervolgdde Joodse geleerden uit de Sovjet Unie en Polen (refusniks). Een aantal van hen kon o.m. door de bemoeienis van de commissie tijdelijk of definitief in vrijheid worden gesteld. Later richtte de commissie zich onder de naam '*Commissie voor de Vrijheid van Wetenschapsbeoefening*' op meer algemene problemen inzake vrijheid van wetenschap en mensenrechten. De commissie bestudeert en bediscussieert problemen rond (inperkingen van) vrijheid van wetenschapsbeoefening en adviseert het Bestuur van de KNAW tot het formuleren van een standpunt of het nemen van passende maatregelen ter zake. In het bijzonder richt de aandacht zich op beperkingen aan wetenschappers opgelegd met betrekking tot vrijheid van onderzoek, meningsuiting en mobiliteit. Een belangrijke impuls aan dit werk wordt gegeven door het *International Human Rights Network of Academies and Learned Societies*, opgericht in 1993, waarvan ook de KNAW vanaf het begin lid was. Dit netwerk, kundig en betrokken aangestuurd door het secretariaat onder leiding van Carol Corillon, HR-medewerker van de National Academy of Sciences (NAS) in Washington US, onderzoekt en rapporteert over wetenschappers en geleerden in de wereld die vervolgd of gevangen gezet en soms zelfs gemarteld worden, alleen omdat ze (overigens op geweldloze wijze) gebruik maken van de fundamentele mensenrechten als vrijheid van opinie en vrijheid van meningsuiting. Meestal vindt dit plaats in landen met een dictatoriaal en repressief regime: gevallen zijn gerapporteerd uit Iran, Irak, Chili, China, Turkije, Syrië, Thailand, Birma, Bahrein en andere. De leden van het IHR Network (de academies, waaronder de KNAW) wordt dan verzocht per brief in diplomatieke bewoordingen te protesteren bij het staatshoofd van het betreffende land (premier, president, koning) en aan te dringen op een 'fair trial and fair treatment'. Van deze brief wordt dan een afschrift gezonden naar de Nederlandse ambassadeur in het betreffende land en de ambassadeur van dat land in Nederland. Als President van de KNAW heb ik vele van deze brieven getekend. Op mijn beurt heb ik als voorzitter van de CVW vele van deze brieven aan de President van de KNAW ter tekening voorgelegd.

Ook andere belangen op het terrein van vrijheid van wetenschap worden door de CVW behartigd. Zo heeft de commissie zich bemoeid met (en geprotesteerd tegen) de algemene maatregel van de Nederlandse regering tot uitsluiting van studenten met een Iraans paspoort van studies die zouden kunnen leiden tot inzicht en kennis die benut zouden kunnen worden voor de vervaardiging van nucleaire kernwapens (dit als gevolg van een bindende resolutie (1737) van de UN Veiligheidsraad en een gemeenschappelijk standpunt van de Council of the European Union (2007/140/GBVB, art. 6 GS)). De CVW oordeelde dat men alleen individueel van studies mag worden uitgesloten (bv. op grond van onvoldoende voorkennis of diploma's, of omdat de AIVD een veiligheidsrisico heeft geformuleerd), maar dat men niet categorieën (bv. alle Iraniërs) mag uitsluiten. Dat zou discriminerend zijn, zeker met het ook op het feit dat vele voormalige Iraniërs in bezit zijn van een dubbel paspoort. De maatregel is dan ook ten goede bijgesteld.

De CVW ondersteunt ook verder activiteiten die gericht zijn op het helpen van vervolgd en bedreigde wetenschappers. Als voorbeeld mag dienen de steun aan het UAF als Nederlandse vertegenwoordiger van het *SAR programma*. SAR (Scholars At Risk) probeert vervolgd en bedreigde wetenschappers een (tijdelijke) plaats te bieden aan een universiteit of onderzoeksinstituut in ‘vrije landen’. Dit gebeurt in Nederland inmiddels al op redelijke schaal (14 tot 20 plaatsen per jaar). Als oud-voorzitter van het bestuur van het UAF heb ik mij ingespannen ook de KNAW te interesseren voor steun aan dit programma. Het is gelukt het bestuur te doen besluiten één plaats per jaar voor dit doel te reserveren uit het VPP (Visiting Professors Programme).

Tenslotte maak ik melding van een brochure die de commissie heeft samengesteld en die handelt over de pros en cons van het samenwerken met collega’s/studenten afkomstig uit landen met een repressief en soms kwaadwillend regime (*International scientific collaboration: Challenges and Predicaments*, 2014). Gewezen wordt op een aantal gevaren van een dergelijke samenwerking. Aangedrongen wordt op een grondige oriëntatie en afweging van de voor- en nadelen alvorens zulke samenwerkingen aan te gaan.

Het voorzitterschap van de CVW bracht ook weer de nodige internationale contacten met zich mee. Ik vertegenwoordigde de KNAW bij vergaderingen van het *European Academic Human Rights Network*, geïnitieerd door de Duitse Akademie Leopoldina (vergaderingen in Berlijn (2010), Straatsburg (2011), Berlijn (2012) en Warschau (2013)). Ook woonde ik tweemaal de tweejaarlijkse algemene vergadering van het International Human Rights Network bij: in Rabat, Marokko, in 2009, en in Taipe, Taiwan, in 2012. In Rabat hield ik een voordracht over ‘*Academic freedom under threat*’, en in Taipe over ‘*Academic freedom and biosecurity*’.

4. *Wetenschap en ethiek.*

Zoals reeds in de ‘eigenlijke’ autobiografie werd gesteld (sub 10 laatste alinea), heb ik me de laatste tijd meer en meer gericht op meta-wetenschappelijke vragen, waaronder met name die naar de relatie tussen wetenschap en ethiek. Op een zeer specifiek aspect daarvan, namelijk ‘wetenschappelijke integriteit’ kom ik hieronder nog apart terug. De relatie tussen wetenschap enerzijds en ethische, sociale en ook religieuze invloeden en randvoorwaarden anderzijds heeft me allengs meer geboeid en bezig gehouden.

Veel van die aandacht kon worden gekanaliseerd via ALLEA’s *Standing Committee on Science and Ethics*, waarvan ik lid ben gebleven tot 2014. In die commissie werden interessante debatten gevoerd en adviezen (aan het bestuur van ALLEA) voorbereid. We bleven jaarlijks twee maal ergens in Europa vergaderen. De nieuwe voorzitter Göran Hermeren (opvolger van Ludger Honnefelder) bracht weer nieuwe initiatieven in. Eén daarvan, de focus op het belang van ‘science education’ in de reguliere opleiding tot wetenschapsonderzoeker, heeft geleid tot een brochure over dit onderwerp met een aantal aanbevelingen, die zijn overgenomen door het bestuur van ALLEA¹⁵⁶. Een ander initiatief was gericht op ‘vertrouwen in de wetenschap’. Dit leidde tot een conferentie over dit thema in Stockholm in 2012, waarop ik een voordracht hield met de naar Cromwell knipogende titel *Trust in science, but keep your powder dry*. Eerder was ik in 2009 door de Turkse Academie van Wetenschappen (TUBA) in Istanbul uitgenodigd te spreken over wetenschap en ethiek (*Ethics, a Condition of Science*). In 2010 hield ik op een conferentie van de Noorse

¹⁵⁶ ALLEA (2013), *Statement on ethics education in science*.

Academie van Wetenschappen in Oslo een voordracht *Science, ethics and society*¹⁵⁷ en tijdens een conferentie van de World Academy of Art and Science (WAAS)¹⁵⁸ in Podgorica, Montenegro, van 20-22 Maart, 2014, een keynote met de titel *Responsibilities of scientists in a world of transition*.

Het besef dat wetenschap ten goede en ten kwade kan worden gebruikt, aangeduid als *dual use of concern*, kreeg intussen in de wetenschappelijke discussie steeds meer aandacht. Zelf heb ik me bezig gehouden met dit fenomeen in de levenswetenschappen, naar aanleiding van een controverse over de het onderzoek van de Rotterdamse viroloog Ron Fouchier, die kans had gezien een ‘airborne’ mutant van het gevaarlijke influenza A virus, subtype H5N1 (beter bekend als vogelgriep virus) te produceren. Deze mutant is door hoesten en niezen of via spuitbussen overdraagbaar, en zou een desastreuze pandemie kunnen veroorzaken. De vraag was of dit onderzoek gepubliceerd kon worden (Fouchier had het artikel aangeboden aan *Science*). Enerzijds is het noodzakelijk dat de kennis bij deskundigen beschikbaar komt, anderzijds is die kennis in handen van terroristen levensgevaarlijk. Over dat dilemma en de voors en tegens van gedetailleerde publicatie van dit soort onderzoek sprak ik in 2012 tijdens de conferentie van het Human Rights Network in Taipei, Taiwan, en publiceerde ik een artikel in de *Open Journal of Applied Science* onder de titel *Dual use and biosecurity; the case of the Avian Flu H5N1*.

Zoals gezegd, heb ik me ook verder kunnen verdiepen in de relatie tussen religie en wetenschap. Reeds werd vermeld dat ik in het TV programma ‘Buitenhof’ onder leiding van Paul Witteman met het thema ‘God of Darwin’ was opgetreden. De stellingname tegen de bemoeienis van religie met wetenschappelijke bewijsvoering en conclusies leidde verder tot een discussie, ook voor TV, met Antoine Bodart, tot voordrachten over ‘evolutie en creationisme’ (inclusief zijn moderne variant ‘intelligent ontwerp’) en over ‘rede en religie’ voor diverse kerkelijke gemeenteavonden en andere bijeenkomsten (o.a. van rotary- en probusclubs), en tot verschillende geplaatste stukken en brieven met name in Trouw. Ook een meer inhoudelijke voordracht over het ontstaan van het besef van goed en kwaad, waarin ik de Goddelijke bevelstheorie afwijs en een meer evolutionistische ontwikkeling van de moraal schets, heb ik verschillende malen voor een soortgelijk gehoor mogen houden. Meer en meer ben ik gecharmeerd geraakt van Steven Gould’s opvatting over *Non overlapping magisteria (NOMA)*: twee werelden met een eigen domein, doelstelling en taalspel. Bij religie gaat het om zingeving, inspiratie, hoop en voor velen ook troost, een kijk op de wereld ‘voorbij de horizon’, zoals Herman van Praag dat omschrijft. Bij wetenschap gaat het om toetsbare en getoetste kennis, logische consistentie en validering. Die twee werelden mag men niet verwarren en niet vermengen, op straffe van onoplosbare (cognitieve) conflicten. Maar die werelden kunnen ook niet met elkaar in strijd zijn, net zo min in als een gedicht in strijd kan zijn met de experimentele fysica. Over de wijze waarop ik met deze problematiek als student, hoogleraar en Rector aan de VU ben omgegaan en heb gefunctioneerd zonder te zeer in een cognitieve dissonantie te vervallen, en de (bescheiden) wijze waarop ik de discussie over de grondslag en doelstelling van de VU mede heb gestimuleerd, heeft het Historisch Documentatie Centrum aan de VU mij (eind 2014) een uitvoerig video-interview afgenomen, dat t.z.t. beschikbaar komt, en voor een deel verwerkt wordt in een publicatie over het denken over de doelstelling binnen de VU.

¹⁵⁷ Voor exacte informatie over titels en tijdschriften waarin deze en andere in deze sectie genoemde voordrachten zijn gepubliceerd zie bijgevoegde CV en literatuurlijst.

¹⁵⁸ Van de WASS was ik in 2005 lid geworden.

Inmiddels hadden de genoemde publicaties over wetenschap en ethiek/religie ook de aandacht getrokken van beoefenaars van de wetenschap in de Moslim wereld. Ik kreeg van de Islamic World Academy of Sciences een uitnodiging een voordracht te houden op hun jaarlijkse conferentie in Doha Qatar (22-12/10, 2011). In deze voordracht *Bridging political, cultural and religious divides* heb ik wel (beleefd) enige noten gekraakt over de schadelijke invloed van de orthodoxe Moslim religie op de wetenschap. Niet tijdens de officiële discussie (daarvoor was het onderwerp te gevoelig), maar wel in de wandelgangen en tijdens de lunch heb ik interessante vragen en ook instemmende reacties gekregen. Een soortgelijke uitnodiging bereikte mij voor een conferentie over wetenschappelijke integriteit aan de (orthodoxe) Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University in Riyadh, Saudi Arabië van 2 tot 5 mei 2015. Ik zond een 'draft paper', waarin ik op een bepaald moment eveneens eerlijk en uiteraard prudent ditzelfde probleem aan de orde stelde, met de vraag of het acceptabel (en veilig) was dit uit te spreken. Ik kreeg daarop tot tweemaal toe geen reactie. In overleg met de Nederlandse ambassadeur in SA (Laurens Westhoff, die we kenden omdat hij een zoon was van een broer van onze oudste zwager Koos Westhoff) en in het licht van de toenemende spanningen in dat land, heb ik toch maar het weinig moedige besluit genomen van deelname afgezien. Better a living dog than een dead lion, zoals de Engelsen zeggen.

Tenslotte verzorg ik in Juni 2015 nog een spreekbeurt tijdens een Hendrik Muller Seminaar van de KNAW over mijn favoriete onderwerp 'vrijheid van wetenschapsbeoefening'. Waardenvrijheid, autonomie en maatschappelijke verantwoordelijkheid van de wetenschap zijn daarbij de thema's waarover, naar ik hoop, een interessante gedachtenwisseling zal plaatsvinden.

5. Wetenschappelijke Integriteit

Tenslotte het onderwerp waarin ik al eerder tijd en aandacht had geïnvesteerd¹⁵⁹, maar dat de laatste acht jaar een zeer belangrijk deel van mijn professionele activiteit heeft opgeëist, namelijk wetenschappelijke integriteit. Het begon eigenlijk al vrij snel na mijn terugtreden als President van ALLEA, toen Nick Steneck (de toenmalige adviseur van het Amerikaanse Office of Research Integrity), die ik op een conferentie in Warschau in 2006 had ontmoet waar we beide een voordracht hielden over wetenschappelijke integriteit, mij vroeg namens ALLEA in de voorbereidings- en programmacommissie van de door de ESF en ORI te organiseren *1st World Conference on Research Integrity* in Lissabon, 2007, zitting te willen nemen. Dit kostte de nodige vergaderingen en overleg, meestal in Parijs of Lissabon. Tijdens de conferentie zelf sprak ik over de rol van Academies of Sciences in de bestrijding en preventie van wetenschappelijk wangedrag. Lissabon was het begin van een cyclus wereld conferenties. Ik zat ook in de voorbereidingscommissies van de tweede en derde wereldconferenties gehouden in Singapore in 2010 en Montreal in 2013. In Singapore sprak ik over de *European Code of Conduct for Research Integrity* (zie onder), en in Montreal over *Responsible conduct in the global research enterprise* (zie onder) en *What can we learn from the Stapel case* (zie onder). Voor de 4de wereld conferentie in Rio in 2015 heb ik afgezegd. Ik heb de indruk dat het meeste nu wel gezegd is en dat men in herhalingen valt.

Vervolgens verzocht het Nederlandse Ministerie van O CenW mij Nederland te vertegenwoordigen op een conferentie over 'scientific integrity' georganiseerd door het *Global Science Forum* van de OECD in Tokyo, Japan, in 2007. De resultaten van dit beraad

¹⁵⁹ Onder andere via de KNAW brochure *Wetenschappelijk onderzoek: dilemma's en verleidingen*, 2000 en 2005, maar ook in het kader van mijn activiteiten binnen ALLEA's Standing Committee on Science and Ethics en publicaties over dit onderwerp (zie de literatuurlijst).

werden gerapporteerd door de organisator en Global Science rapporteur Stefan Michalowsky. Een van de beslissingen die tijdens deze conferentie genomen werden betreft de instelling van een commissie die het Global Forum van de OECD moest adviseren over de vraag hoe het onderzoek van wetenschappelijk wangedrag in internationaal samenwerkend onderzoek moet worden uitgevoerd en gefaciliteerd. Mij werd gevraagd in deze commissie zitting te nemen. De commissie werd geleid door Christine Boesz en Peggy Fisher van het 'Inspection Office' van de Amerikaanse *National Science Foundation*. Dit was een goed en vlot werkende commissie, die, na vergaderingen in Washington, Wenen en twee maal Parijs, een rapport heeft geleverd met bruikbare voorstellen voor 'international agreements', gericht op de vraag hoe te handelen bij beschuldigingen of verdenkingen van overtreding van integriteitsnormen bij internationaal samenwerkend onderzoek¹⁶⁰.

Het merendeel van mijn aandacht en creativiteit is echter gestoken in de ontwikkeling van de *European Code of Conduct for Research Integrity* en de follow up van de officiële erkenning van deze Code. Het begon met een voorstel aan de Europese Commissie voor financiële steun (uit de paragraaf 'Science in Society' uit FP7) voor een initiatief om goede en verantwoorde researchpraktijken in Europa te bevorderen. Titel van het voorstel was *European Coordinated Approaches to Research Integrity* (ECARI). Het project zou worden gedragen door ALLEA (ik zou dan ALLEA vertegenwoordigen; goedkeuring en steun kreeg ik tijdens een SCSE-vergadering in Istanbul in Mei 2008), de ESF (European Science Foundation; coördinator John Marks) en het juist opgerichte European Network of Research Integrity Offices (ENRIO), voorlopig vertegenwoordigd door de directeur van de het Engelse Bureau (UKRIO) Andy Stainthorpe. In Juli 2008 kregen we het teleurstellende nieuws dat het voorstel was afgewezen. Vanaf het begin zagen we wel als een lacune in het plan dat geen Europese organisatie van universiteiten meedeed. John en Andy hadden het wel geprobeerd, maar geen kans gezien de daarvoor meest in aanmerking komende European Association of Universities (EAU) (een logge en wat bureaucratische organisatie) op tijd mee te krijgen. Deze lacune was ook de belangrijkste reden dat het volgens de EC op zichzelf goede en waardevolle project helaas moest worden afgewezen.

Voor het project zelf bestond binnen ALLEA en de ESF echter voldoende steun en enthousiasme, en besloten werd door te gaan als een 'shoestring operation', dus met de middelen die we beschikbaar hadden. De ESF belegde in november 2008 in Madrid, samen met de Spaanse Science Foundation CSIC, een workshop met de titel *Scientific Integrity; from principles to practice*. Ik was gevraagd te spreken over de rol van Akademies. Aan het einde van deze workshop werd besloten een 'ESF Membership Forum on Research Integrity' te starten met vier working groups: Werkgroep 1 *Raising awareness and sharing information*, Werkgroep 2 *Code of Conduct*, Werkgroep 3 *Setting up national structures*, en Werkgroep 4 *Research on scientific integrity*. Mijn aanvankelijke reserves om voorzitterschap van werkgroep 2 op me te nemen (ik voorzag veel werk en strategisch overleg, en vond dat maar eens iemand anders, bijvoorbeeld uit ALLEA's Science and Ethics Committee, bereid gevonden moest worden deze klus ter hand te nemen) zijn door overtuiging en pressie van John Marks van ESF en Rüdiger Klein van ALLEA ('ervaring is belangrijk', 'noblesse oblige' en zo) omgeslagen in een bereidheid deze uitdaging aan te gaan. Mijn verwachtingen werden bewaarheid. Het ontwerpen van een *Europese Code of Conduct for Research Integrity*, het geaccepteerd en geïmplementeerd krijgen van deze code, en de verdere follow up en publicaties over deze code hebben een belangrijk deel van mijn professionele tijd en aandacht tussen 2009 en nu (2015) opgeëist. De bedoeling was dat de vier werkgroepen hun

¹⁶⁰ Zie OECD (2009), *Investigating Research Misconduct Allegations in International Collaborative Research Projects; a practical guide*.

activiteiten en de resultaten van hun beraadslagingen zouden coördineren, hetgeen zou resulteren in een gezamenlijk al omvattend stuk over integriteitsbeleid in Europa. Maar de werkgroepen 1 en 4 hebben er niet veel van gebakken, behoudens wat obligate aanbevelingen over bewustwording en onderzoek. De belangrijkste ‘outcome’ van dit Forum was toch het tot stand komen en de formulering van de Europese Code (werkgroep 2), waarbij werkgroep 3 (onder competente leiding van Maura Hiney, directeur van de Ierse ‘Health Research Board’) een interessante analyse toevoegde van regionale en nationale bestuurlijke condities waaronder verschillende typen Codes optimaal functioneren.

De Europese Code is als volgt tot stand gekomen: Omdat we geen ambtelijk secretaris hadden voelde ik me, als voorzitter van werkgroep 2, wel gedwongen een concept code te schrijven. Dat heb ik gedaan. Na een keuze en korte omschrijving van de normen die in de wetenschap gelden wordt in de code ingegaan op mogelijke overtredingen van deze normen, en aangegeven hoe bij deze overtredingen dient te worden opgetreden. Naast de algemeen en universeel geldende normen onderscheidde de Code ook vele praktische gedragsregels, belangrijk voor een verantwoorde uitvoering van onderzoek. Men denke aan goed data-beheer, correcte en verantwoorde onderzoeksprocedures, publicatieregels (publicatie-eis, volgorde van auteurs, wie wel en wie niet als auteurs moeten worden opgevoerd, e.d.), en de verantwoordelijke rol van editors en reviewers. Deze *rules of good practice* zijn minder algemeen en universeel, en deels afhankelijk van de traditionele, culturele of soms zelfs legale context. Hierover formuleert de Code geen dwingende voorschriften, maar eerder suggesties en adviezen. In Maart 2009 heb ik dit concept tijdens een vergadering in Berlijn voorgelegd aan ALLEA’s SCSE. Na verwerking van diens nuttig commentaar is dit concept voorgelegd aan de werkgroep 2¹⁶¹. Het krijgen van instemming vergde enkele discussieronden. Vervolgens hebben in Juni 2009 in Bern (Zwitserland) alle aanwezige leden (Akademies) van ALLEA, vertegenwoordigd door hun besturen of voorzitters van ethische commissies, na enkele amendementen en toevoegingen ingestemd met de op dat moment voorliggende versie. De werkgroep 2 ging ook weer akkoord. In Oktober van dat jaar heb ik tijdens een ESF bijeenkomst in Straatsburg ook de Europese ‘National Research Councils’ meegekregen om in te stemmen met de Code. De Code werd vervolgens, begeleid door woorden vooraf van Marja Makarow (ESF Chief Executive) en Jüri Engelbrecht (mijn opvolger als President van ALLEA), fraai gedrukt en op grote schaal verspreid. Ook is de Code op de Website van de ESF en die van ALLEA vindbaar. In Trouw 2-09-’11 werd een ingezonden stuk geplaatst waarin ik op het belang van deze Europese Code wees¹⁶².

Hierna begon het echter pas goed. De Europese Code is geen wettelijk instrument. Noch ALLEA noch de ESF heeft de formele macht de in de Code genoemde normen en regels af te dwingen. Het is bedoeld om de nationale wetenschappelijke gemeenschappen in landen, waarin gedragscodes (nog) niet zijn ontwikkeld, te stimuleren en te helpen nationale of institutionele codes te ontwerpen, en aan de landen waarin wel een of meer codes bestaan te suggereren deze door mogelijke bijstelling met die van andere Europese landen te harmoniseren. Na 2010 was wetenschappelijke integriteit ‘in the air’. Vele akademies, wetenschappelijke organisaties en universiteiten organiseerden bezinnings- en discussiebijeenkomsten rond het thema integriteit en gedragsregels. Vaak werd ik uitgenodigd om als ‘key note speaker’ de aftrap te geven, de Europese Code te introduceren of – later na mijn voorzitterschap van één van de drie commissies die de fraude van de sociaal psycholoog Diederik Stapel hebben onderzocht – te spreken over de vraag hoe fraude dient te worden

¹⁶¹ Naast mijzelf waren leden van deze werkgroep: Tommy Dahlen (Zwe), Glyn Davies (UK), Pere Guigdomenech (ESP), Michelle Hadchouel (Fra), Kirsten Hüttermann (Dui), Pavel Kratochvil (Cze) en Aki Salo (Fi).

¹⁶² *Wetenschap gebaat bij Europese code tegen fraude*, Trouw 22 September 2011.

opgespoord, bestraft en, vooral, voorkomen. Zo gaf ik, zoals gezegd, presentaties voor de *world conferences on research integrity* in Lissabon (2007), Singapore (2010) en Montreal (2013), voor de *ESOF* conferentie in Dublin (2012), voor een ‘integrity-seminar’ van de *Committee on Publication Ethics* van de wetenschappelijke tijdschriften (COPE, 2013), voor conferenties van *Science Europe* in Brussel (2012), *EC/EIPA* in Brussel (2013) en *Agreen Skills* in Brussel (2013¹⁶³). In Europa sprak ik verder voor akademies en universiteiten in Dublin (2009), Budapest (2009), Oslo (2010), Split (2010), Rome (2010), Praag (2011), Brussel (2012), Warschau (2012), Bochum (2013), en in Nederland voor het VU Medisch Centrum (2012), de Faculteit Sociale Wetenschappen Universiteit van Leiden (2012), de Nederlandse Vereniging van Medisch Ethische Commissies (2013), de SOHS Medical School Universiteit van Maastricht (2013), de graduate school van de Open Universiteit Nederland (2013¹⁶⁴), de graduate school in clinical psychology EEP (2014), en het AMC bij het afscheid van vertrouwenspersoon Hanneke de Haes (2014). Voorts was ik lid van een werkgroep van het IAP (International Academy Panel, de wereldwijde Associatie van Akademies van Wetenschappen) die in 2012 een ‘policy report’ uitbracht over verantwoord onderzoek¹⁶⁵, in 2015 gevolgd door een ‘educational guide’¹⁶⁶.

Het zal niemand bevreemden dat op mij, gezien als de auctor intellectualis van de Europese Code, geregeld een beroep werd gedaan in concrete gevallen van vermeende schendingen van de normen van wetenschappelijke integriteit uitspraken te doen, adviezen te geven, slachtoffers te verdedigen en in onderzoekscommissies zitting te nemen, in binnen- en buitenland. Verzoeken uit het buitenland heb ik stelselmatig afgewezen. Ik weet hoe gecompliceerd en tijdrovend dergelijke gevallen zijn, zeker als men de vereiste zorgvuldigheid wil betrachten, en ik weet ook dat dit soort altijd sensitieve zaken vrijwel nooit ‘op afstand’ kunnen worden behartigd. Slechts in één geval, dat van plagiaat van professor Krishnamurthy, de Vice Chancellor van de Pondicherry Central University in India, waarbij de evidentie zo duidelijk was dat noch onderzoek ter plaatse en noch een ‘face to face’ gesprek nodig was, heb ik mij op verzoek van de ‘aanklager’ Professor S.A. Abbasi, tot de President van India gewend met het verzoek hiernaar een nader onderzoek in te stellen. Op dit moment is de zaak ‘pending’.

Ook in Nederland bereikten mij geregeld dergelijke verzoeken, soms van ‘aanklagers’, soms van beschuldigen, soms van buitenstaanders die vonden dat ik in een bepaalde zaak moest duiken. Meestal volstond ik met het verwijzen naar bestaande kanalen (vertrouwenspersoon binnen de universiteit, College van Bestuur van de universiteit of directie van het instituut, of het Landelijk Orgaan voor Wetenschappelijke Integriteit (LOWI)). In een aantal gevallen heb ik ingestemd lid te worden van een onderzoekscommissie. In de eerste plaats binnen de VU. Ik trad toe tot de commissie die het CvB moest adviseren over een (inderdaad juist bevonden) plagiaatsbeschuldiging jegens Elsbeth Etty, bijzonder hoogleraar literaire kritiek aan de VU. Vervolgens een tweetal plagiaatsklachten jegens collega Peter Nijkamp en zijn promovenda Karima Kourtit. Ook in dit geval heeft de commissie geconstateerd dat in de betreffende dissertatie en later in een aantal artikelen sprake was van onzorgvuldig citeren en plagiëren van andermans teksten. Nijkamp en Kourtit vochten deze beschuldigingen aan door een ‘ruimer’ begrip van plagiaat te verdedigen en door te stellen dat het CvB niet gerechtigd was anonieme klachten in behandeling te nemen. Met betrekking tot dat laatste werden ze in het gelijk gesteld door het LOWI. Ik heb me daartegen verzet, o.a. in en ingezonden stuk in

¹⁶³ Dit college is te vinden op internet onder: <http://www.agreenskills.eu/EVENTS-TRAINING/ANNUAL-Meeting/Annual-meeting-2013/Research-Integrity-in-Science-Keynote-Speakers>

¹⁶⁴ Deze twee colleges zijn te vinden op internet onder: <http://www.youtube.com/watch?v=bMnKL-23tns>

¹⁶⁵ IAP/IAC, *Responsible Conduct in the Global Research Enterprise: a policy report*.

¹⁶⁶ IAP/IAC, *Responsible Conduct in the Global Enterprise: an educational guide*.

Trouw¹⁶⁷. Een klacht die goed traceerbaar en onderzoekbaar is moet onderzocht worden, ook al spelen misschien onsympathieke intenties bij de klager een rol. Blijkens (gepubliceerde) uitspraken delen Schuyt, de voorzitter van het LOWI, en Virginia Barbour, de voorzitter van COPE, deze mening. In een eerder in de NRC geplaatst stuk over zelf-citatie had ik er al op gewezen dat zelf-plagiaat een *contradictio in terminis* is, maar dat er wel normen bestaan voor zelf-citaties en daarbij vereiste referenties¹⁶⁸.

Eén externe casus moet nog genoemd worden omdat de behandeling en de follow up daarvan mij vanaf 2010 intensief hebben bezig gehouden. De zaak heeft ook de nodige publiciteit in de publieke pers in binnen- en buitenland gekregen. Het gaat hier om het wellicht grootste bekende fraudegeval in Nederland. De sociaal psycholoog Diederik Stapel manipuleerde en verzon op grote schaal en over een lange reeks van jaren gegevens, waarover hij in nationale en internationale tijdschriften publiceerde. De fraude kwam aan het licht toen hij hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg was. Verdeningen waren geuit door een drietal AIO's die bij hem werkten, waarna de zaak inmiddellijk is opgepakt door de Rector van de Universiteit van Tilburg. Omdat ook uit zijn eigen verklaringen niet duidelijk was wanneer hij hiermee was begonnen, en hij eerder in dienst was geweest bij de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit van Groningen, is door de drie universiteiten besloten zijn hele oeuvre door te lichten. De Rector Magnificus van de UvA Dymph van de Boom deed mij het verzoek de commissie UvA¹⁶⁹ voor te zitten. Collega's en KNAW-leden Ed Noort en Pim Levelt zaten respectievelijk de Groningse en Tilburgse commissie voor. Pim Levelt was de coördinator van het gezamenlijke project. De drie commissies bestudeerden alle 137 publicaties van Stapel als auteur of mede-auteur in 'hun' periode, her-analyseerden de gegevens, en toetsten de bevindingen en conclusies in deze publicaties. De fraude was zeer omvangrijk. In 25 van deze artikelen was er sprake van manipulatie en in 30 artikelen zelfs van fabricage van gegevens. In nog eens 10 artikelen was datamanipulatie 'hoogst waarschijnlijk'. In 10 van de 18 door Stapel gesuperviseerde dissertaties werden eveneens fictieve data gebruikt. Onze UvA commissie, die de 30 publicaties uit de periode van 1995 tot en met 2000 moest doorlichten, stond voor het probleem dat de data niet meer beschikbaar waren, en dat er evenmin een bekentenis van Stapel voorlag. Wij hebben dus uit de gepubliceerde gegevens (verdelingen, spreidingen, gemiddelden en verschillen) moeten afleiden hoe waarschijnlijk het was dat deze gegevens op wetenschappelijk verantwoorde wijze en niet als gevolg van manipulatie waren geproduceerd en gebruikt. Chris Klaassen ontwierp hiertoe een Bayesiaanse formule, waarmee deze waarschijnlijkheid kon worden geschat. In 7 van de 30 onderzochte publicaties was deze waarschijnlijkheid zo hoog dat we die als 'frauduleus' hebben aangemerkt. Twee van die zeven publicaties waren bovendien hoofdstukken uit zijn dissertatie. Van de tweede opdracht aan onze commissie om het College van Dekanen van de UvA te adviseren over het mogelijk ongeldig verklaren van Stapel's doctorstitel werden we ontheven door een besluit van Stapel zelf om zijn doctorsbul bij de UvA weer in te leveren. 28 November brachten de drie commissies hun rapport uit¹⁷⁰. Televisie, radio en geschreven pers hebben er overvloedig aandacht aan besteed. Het bracht een schokgolf teweeg in wetenschappelijk Nederland. Het heeft ook geleid tot veel veranderingen ten goede op het terrein van begeleiding en toetsing van onderzoek. Opmerkelijk is wel dat aan het einde van de week dat ons rapport publiek werd gemaakt een boek van de hand van Diederik Stapel zelf verscheen, waarin hij welsprekend maar toch ook wat pathetisch zijn ondergang erkende en

¹⁶⁷ Anoniem klagen moet kunnen, Trouw, 23-03-'15

¹⁶⁸ Zelfplagiaat bestaat niet, NRC, 09-04-'14,

¹⁶⁹ Andere leden van de commissie waren de wiskundige Chris Klaassen, de planoloog Len de Klerk, en de jurist Jaap Zwemmer. De laatste drie waren (emeritus-)hoogleraar aan de UvA.

¹⁷⁰ C'sie Levelt, C'ssie Noort, C'ssie Drenth, *Falende wetenschap: De frauduleuze onderzoekspraktijken van sociaal-psycholoog Diederik Stapel*, Tilburg University, 28-11-2012.

beschreef¹⁷¹. Het verwijt dat ons door een deel van de sociaal-psychologen werd gemaakt dat we niet alleen (volgens hen wel terecht) Stapel als individu hebben ontmaskerd, maar ook de sociaal-psychologische subdiscipline als geheel in een kwaad daglicht hebben gezet (inderdaad hebben we co-auteurs, samenwerkende collega's en 'peer reviewers' in ons rapport onzorgvuldigheid, gebrek aan controle, 'sloppyness' en gebrek aan methodologische discipline verweten) is, meen ik, voldoende weerlegd in een 'rejoinder' in het tijdschrift van de Britse Psychologische vereniging¹⁷².

Het hoofdstuk 'wetenschappelijke integriteit' wil ik nu echt afsluiten. In het Maartnummer (2015) van *Eruditio*, het tijdschrift van de World Academy of Art en Science schreef ik een overzichtsartikel¹⁷³, waarin ik mijn ervaringen en reflecties over de vraag hoe de verschillende wetenschappelijke organisaties en instituten het hoofd moeten bieden aan het verschijnsel 'wetenschappelijk wangedrag' nog eens samenvat. En samen met de Australische jurist Mark Israel schrijf ik nog een hoofdstuk in het in 2016 te verschijnen *Handbook of Academic Integrity* (editor T.A. Bretag).

Maar dat is het dan wel. Anderen zullen het estafettestokje overnemen. Binnen ALLEA's Commissie Science and Ethics heeft de ethicus Martin van Hees (Vrije Universiteit) namens de KNAW mijn plaats ingenomen. De Leidse hoogleraar internationaal recht Nico Schrijver heeft mijn functie als voorzitter van de KNAW Commissie Vrijheid van Wetenschappenbeoefening overgenomen. In Nederland ontplooit de voormalige Rector Magnificus van de VU Lex Bouter een mooi initiatief voor onderzoek en stimulering van verantwoord onderzoek in Nederland¹⁷⁴. Tony Mayer en Jean Paul Alix proberen een Europese subsidie te krijgen voor een verdere Europese harmonisatie van nationale benaderingen van onderzoeksintegriteit (ik heb overigens nog wel ingestemd lid te worden van de Raad van Advies). Ik weet niet of dat project van de grond komt. We wachten af. Verder hoop ik nog wel zo lang mogelijk actief betrokken te blijven bij de activiteiten van de KNAW (afdelings- en sectievergaderingen, dispuutsavonden en verdere wetenschappelijke bijeenkomsten), en die van de VU (contacten met mijn oude vakgroep, algemene bijeenkomsten van de VU, de VU-vereniging en het historisch documentatiecentrum (HDC)¹⁷⁵, en af en toe namens de rector/dekaan openbare promoties voorzitten). Ook de tweewekelijkse Probus-bijeenkomsten blijven boeiend en stimulerend en worden door mij trouw bezocht.

6. Slot

Mijn Amerikaanse collega Bob Kahn schreef na zijn 70ste een boek over 'creative aging' met vele navolgenswaardige suggesties. Een van zijn belangrijkste adviezen was intellectueel actief te blijven. Ik ben blij dat omstandigheden en mijn omgeving (VU, KNAW, ALLEA) mij ook de afgelopen acht jaar hiertoe hebben gestimuleerd. Mieke's relativerende evaluatie van mijn activiteiten hebben mij daarbij steeds gedwongen weloverwogen te blijven. Ik hoop ook de in jaren die mij nog gegeven worden kritische interesse te bewaren in ontwikkelingen in maatschappij en wetenschap.

¹⁷¹ Stapel, D. (2012), *Ontsporing*. Amsterdam: Prometheus.

¹⁷² Drenth, P.J.D., Levelt, W.J.M., Noort, E., *Flawed science; a rejoinder*. The psychologist, 2013, 262, 2, 80-81.

¹⁷³ Met de titel *Institutional dealing with scientific misconduct*.

¹⁷⁴ Project *Fostering Responsible Conduct of Research (FRCR)*.

¹⁷⁵ Bij het HDC van de VU heb ik mijn wetenschappelijk en bestuurlijk archief, met uitzondering van de publicaties in de psychologie, ondergebracht. De publicaties in de psychologie zijn gearchiveerd in het Archief- en Documentatiecentrum van de Nederlandse Gedragswetenschappen (ADNG) te Utrecht.

Mijn (Engelse) kleinkinderen schreven bij mijn verjaardag onlangs 'the older you grow the better you get, except if you are a banana'. Troostrijk bedoeld, maar ik voel 'aan den lijve' dat het niet klopt. Zoals gezegd, proberen we door veel te fietsen ons staande, of liever gaande, te houden, maar de machinerie begint hier en daar tekenen van slijtage te vertonen. Zolang ik echter mentaal en cognitief naar behoren blijf functioneren, tel ik mijn zegeningen.

Amsterdam, 01-05-2015.

CURRICULUM VITAE PIETER J.D. DRENTH, 1-4-2015.

Name : Drenth, Pieter Johan Diederik
Born : 08-03-1935 , Appelscha, The Netherlands.
Status : Married (to Maria Annetta Elizabeth de Boer), 3 sons (Gerrit Diederik, 1964, Johannes Christian, 1967, Martin Pieter, 1969).
Home address: Pekkendam 6, 1081 HR Amsterdam, The Netherlands.
Tel. +31.20.6449109. Mob. 0651235177. E-mail: pjdd@xs4all.nl
Blog: www.Pieterdrenth.wordpress.com
Office address : (1) Vrije Universiteit, Van der Boechorststraat 1, 1081 BT Amsterdam, The Netherlands. Tel. +31.20.4448701.
(2) ALLEA/KNAW, Trippenhuys, Kloveniersburgwal 27-29, 1011 JV Amsterdam, The Netherlands. Tel +31.20.5510754..

Educational History:

- Secondary education.: Stedelijk Gymnasium Assen, 1946-1950, Gereformeerd Gymnasium, Leeuwarden, 1950-1952. Diploma Gymnasium B, 1952.
- Candidaats examination psychology, VU University Amsterdam, 1955 (cum laude).
- Doctoral examination psychology, VU University Amsterdam, 1958 (cum laude).
- Ph.D., VU University Amsterdam, 1960 (cum laude). Title dissertation: "Een onderzoek naar de motieven bij het kiezen van een beroep" (A study into the motives of vocational choice). Amsterdam: Van Soest. Promotor: Prof. Dr J. Waterink.
- Fullbright scholarship New York University/ Standard Oil Co. N.J. New York, USA, 1960-1961.
- Two Doctorates Honoris Causa: University of Ghent, Belgium, 1981, and Université René Descartes (Paris V), Paris, 1996.

Honorary rewards, degrees:

- Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau (Commander in the order of Oranje-Nassau), 1996
- Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (Knight in the Order of the Lion of the Netherlands), 1991.
- Doctorate honoris causa, University of Ghent, 1981.
- Doctorate honoris causa, Université René Descartes (Paris V), 1996.
- Heijmans Award for 'outstanding contribution to psychology', 1986.
- European Federation of Psychological Associations's Aristotle Prize for 'distinguished contribution to European psychology', Athens, 1995.
- Medal for 'outstanding contribution to the development of international cooperation in science' awarded by the International Association of Academies of Sciences, Kiev. Ukr. 2001.
- Nummum Academiae Scientiarum Slovacae for 'distinguished contribution to the promotion of science', Bratislava, 2003.
- International Association of Applied Psychology's Award for 'distinguished scientific contributions to the international advancement of applied psychology', Athens, 2006.

(Honorary) Memberships:

- Full member "Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen, KNAW" (Royal Netherlands' Academy of Arts and Sciences), 1980.
- Member Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 1990.
- Member "Academia Europaea", 1989.

- Member Academie Européenne des sciences, des arts et des lettres, 1991
- Fellow World Academy of Art and Science, 2005.
- Fellow International Association of Applied Psychology, Athens, 2006.
- President honoris causa All European Academies (ALLEA), 2006.
- Honorary member Albanian Academy of Sciences, 2006.
- Foreign member Montenegrin Academy of Arts and Sciences, 2007.

Work History:

- 1955 - 1958 : Statistical Assistant Selection Dept. Royal Dutch Navy.
- 1958 - 1960 : Psychologist Selection and Personnel Dept. Royal Dutch Navy (officer reserved forces).
- 1960 - 1961 : Fulbright Research fellow New York University and Social Science Research Division, Standard Oil Co. New Jersey, New York, U.S.A.
- 1961 - 1962 : Research fellow, Testdevelopment and Psychodiagnostics, VU University, Amsterdam.
- 1962 - 1967 : Lector (Associate Professor) Psychometrics and Testtheory, VU University, Amsterdam.
- 1967 - 2006: Professor Work and Organizational Psychology and Psychodiagnostics, VU University, Amsterdam.
- 1976-1977 and 1998-2000: Dean Faculty of Psychology and Education, VU University.
- 1983 - 1987 : Rector Magnificus (Vice Chancellor) VU University.
- 1990 - 1996: President Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam.
- 2000 - 2006 : President ALLEA (All European Academies).
- 2006 - present: Professor Emeritus, VU University, Amsterdam

Part time / temporary appointments:

- Visiting professor Washington University, St. Louis, U.S.A., 1966.
- Visiting professor University of Washington, Seattle Washington, U.S.A., 1977.
- Honorary Fellow Administrative Staff College, Henley on Thames, U.K., 1975 - 1990.
- Associate Research Member of the Centre for Decision Making Studies, Tavistock Institute of Human Relations, London, 1979 - 2000.
- Visiting professor Zhejiang University, Hangzhou, China, 1992 - 2006.
- Honorary chair Benelux Universitaire Stichting, 1996-2002.

Present professional functions:

- Member Board Netherlands' Institute for Research on Minorities (NOA).
- Chair Advisory Board MANDEV Benelux.

Selection of (present and past) Advisory/consulting functions:

- Member Supervisor Board (Raad van Commissarissen) Koninklijke Shell Nederland B.V., 1991 – 2001.
- Member Supervisory Board (Raad van Commissarissen) Smits' Reform, Putten, 1983 – 1993.
- Algemene Werkgevers Vereniging, Haarlem, 1966 - 1980; adv.
- Unilever, Management Development, Rotterdam, 1970 - 1985; adv.
- Laboratorium voor Toegepaste Psychologie, Amsterdam, 1967 - 1990; adv.

- Mandev Europe Inc., Hilversum, 1988 - present; adv.
- RABO-bank, Utrecht, 1989 - 1991; adv.
- Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie (GITP), Amsterdam, 1996 -2005; Chairman Research Advisory Council.

Professional memberships (past and present):

- N.I.P. (Dutch Society of Psychologists).
- A.P.A. (American Psychological Association (foreign affiliate)).
- I.A.A.P. (International Association of Applied Psychology).
- I.A.C.C.P. (International Association of Cross Cultural Psychology)
- E.N.O.P. (European Network of Professors of Psychology).

Selection of past professional activities and functions:

- Executive Board (Secretary/Treasurer, 1987-1990, President 1990-1996) Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW).
- Steering Committee Federation All European Academies (ALLEA). Member 1994 – 2006 (as President 2000 – 2006).
- Member (and member Executive Bureau) European Science and Technology Assembly (ESTA), 1994 – 1998.
- Chairman European Commission on Preservation and Access, 1994 - 2000.
- Board International Association of Applied Psychology, 1990 – 2006.
- Chairman Sociaal Wetenschappelijke Raad (Social Science Research Council) KNAW, 1999-2001 (member 1996-2004).
- Chairman Committee Science and Ethics, K.N.A.W., 1993 – 2001.
- Chairman Standing Committee Science and Ethics, ALLEA, 1996-2001 (member 1995-2014).
- Member Curatorium Koninklijk Instituut voor de Marine, 1988- 2005.
- Executive Board Foundation ‘Praemium Erasmianum’, 1988 - 2000.
- Member ENOP (European Network Professors of Psychology) 1980-1999.
- Member Raad voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, Z.W.O. (Council Netherlands Organization for the Advancement of Pure Research), 1975 - 1985.
- Board Netherlands-America Committee for Educational Exchange, (Fulbright), 1986-2007.
- Member Committee Aantrekken Leden Rechterlijke Macht (Selection for the judiciary), 1973 - 2007.
- Senator Deutschen Akademie der Naturforscher, Leopoldina, 2003 – 2007.
- Member International Committee International STEPS-Foundation, 1994 - 2006.
- Member Board Archief en Documentatiebureau Nederlandse Psychologie (ADNP)), 1998 - 2007.
- Member selection Board Spinoza-premium NWO, 1995 - 1996.
- Member Board Aeromedical Institute, Soesterberg, 1997-2001.
- Member Scientific Council University of Twente 2002- 2005.
- Chairman Steering Committee “European Value Studies”, 1996-2004.
- Forum Nederland-Indonesië, Chairman section Education and science, 1996 - 2002..
- Chairman Association of Friends of the Library of the KNAW, 1997 – 2001.
- Chairman Board University Assistance Fund (U.A.F.), 1988 - 2000.
- Member Human Factors Advisory Panel, N.A.T.O. Science Committee, 1969 - 1975 (chairman 1974 - 1975), and 1980 - 1983 (chairman 1982 -1983).
- Executive Board Division Organizational Psychology within International Association of Applied Psychology (1978 - ; 1982 - 1986: President).
- Member Board Werkgemeenschap Arbeids- en Organisatiepsychologie, W.A.O.P. (Dutch Association for Work- and Organizational Psychological Research), 1975 - 1985.

- Chairman Ministerial Advisory Committee on “Preservation of Literature Collections in the Netherlands” (Metamorfoze), 1977-2005.
- Member Advisory Group “Science and Technology” of the Club of Rome, 1996-2002.
- Member Test Research Committee N.I.P., 1961 - 1969 (Secretary 1963 - 1965, Chairman 1966 - 1969).
- Member Board Division Social and Organizational Psychology N.I.P., 1965 - 1969.
- Member Board C.I.T.O. (Central Institute for Test development), Arnhem, 1968 - 1979.
- Chairman Dutch Association for Psychometric and Didacometric Research, 1971 - 1973.
- Member Council on International Partnerships in Science and Technology (the Science Policy Association of the New York Academy of Sciences), 1995 - 2000.
- Member (secretary) Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek in de Psychologie in Nederland, R.W.O.P (Dutch Psychology Research Council), 1974 - 1981.
- Member Board (vice chairman) Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar, 1983 - 1987.
- Chairman Committee Cooperation Netherlands - People's Republic of China, 1990 - 1996
- Board Onderzoekschool Kurt Lewin Institute, 1993-1996.
- Chairman Center of Work and Organizational Psychological Research (CAOP), 1980 -1993.
- Chairman Supervisory Board C.E.S.O. (Center for Educational Research in Developing Countries) Den Haag, 1976 - 1984.
- Honorary visiting fellow, British Psychological Society, 1982.
- Chairman Annual Conference Dutch Psychological Association, Amsterdam, 1982.
- President First European Congress of Psychology, Amsterdam, 1989.
- Vice-Chairman Curatorium Amsterdamse Academies (1987-1990).
- Chairman Ministerial Advisory Committee "Geweld in de Krijgsmacht" (Violence in the Armed Forces), 1987-1991.
- Member Advisory Committee Stichting Wetenschap en Techniek, 1998 – 2002.
- Member NETWORK (European Committee New Technologies and Work), 1985 - 1995.
- Chairman Ministerial Advisory Committee on Selection of students for courses with numerus fixus, 1997-1998.
- Member Selection committee Top Talent, NUFFIC the Netherlands, 1996-2000.
- Member Evaluation Panel Research Council of Norway, 2000-2002.
- Member PRTL Assessment Panel, Higher Education Authority, Ireland, 2000-2001.
- Member Review Committee FIRST (Focal Initiatives in Research in Science and Technology), Israel, 2001.
- Chairman ESF Organisation Member Forum working group ‘European Code of Conduct for Research Integrity’, 2010-2011.
- Chairman Committee on Freedom of Science of the KNAW (2002 - 2014).

Editor journals (past and present):

- Member Editorial Board, Journal of Applied Psychology, 1969 - 1983.
- Consulting editor International Review of Applied Psychology, 1975 - 1986.
- Consulting editor West African Journal of Educational and Vocational Measurement, 1975 - 1980.
- Consulting editor Journal Cross Cultural Psychology, 1975 - 1985.
- Member Editorial Board, Didakometrisch en Psychometrisch Onderzoek van het Nederlands Tijdschrift voor Psychologie, 1968 - 1975.
- Co-editor Bedrijfskundig Lexicon, sectie Bedrijfspsychologie, Samson, Alphen a.d. Rijn, 1968 - 1983.
- Co-editor Onderwijskundig Lexicon, Samson, Alphen a.d. Rijn, 1975 - 1988
- Member Editorial Board, International Journal of Intercultural Relations, 1976 - 1990.
- International consulting editor, Journal of Occupational Psychology, 1983 - 2000.
- Consulting editor Journal of Management, 1983 - 1999.
- Advisory Board Journal of Occupational Health Psychology, 1994 – 2002.

- Board Gedrag en Organisatie, 1988 - 2003.

Further information:

- Columnist Newspaper Het Parool, 1988 - 1990.
- Columnist Mandev (P)review, 1995 – present.
- Member Amsterdamsche Kring 1983 – present..
- Honorary member (Erelid) Studentencorps Vrije Universiteit, 1990.
- Member 'Bestuur Stichting Christelijk Voortgezet Onderwijs in Amstelland', 1976- 1988.
- Member 'Bestuur Hervormde Jeugdraad Amsterdam', 1970 - 1979.
- Active contributor church services for the youth, Protestant Church, Amstelveen-Noord - Buitenveldert, 1979 - 1986.
- Member Rotary Amsterdam-Zuid (1980-2011), and Probus-1 Amsterdam (2004 - , Chairman 2008 - 2011).

PUBLICATIONS

Books and monographs (P.J.D. Drenth (co-)author):

- Drenth, P.J.D. (1960). *Een onderzoek naar de motieven bij het kiezen van een beroep*. Dissertatie. Amsterdam: Van Soest (283 pp).
- Drenth, P.J.D., & Van der Pijl, J.W.C. (1966). *De ondernemingsraad in Nederland*. Den Haag: COP/SER (219 pp).
- Drenth, P.J.D. (1966). *De psychologische test: Een inleiding in de theorie van de psychologische test en zijn toepassingen*. Arnhem: Van Loghum Slaterus (302 pp).
1968: Duitse vertaling, *Der Psychologische Test*. München: Barth Verlag.
- Drenth, P.J.D. (1975). *Inleiding in de testtheorie*. 2^e ed. Deventer: Van Loghum Slaterus (420 pp).
- Drenth, P.J.D., & Sijtsma, K. (1990). *Testtheorie*. 3^e ed. Houten: Boom Stafleu Van Loghum Slaterus (302 pp), 2th ed. (2006) (495 pp).
- Drenth, P.J.D. (lid IDE-International Research Group). (1981). *Industrial Democracy in Europe*, vol. 1 (449 pp), *Industrial relations in Europe*, vol. II, (227 pp)). Oxford: Oxford University Press.
- Andriessen, J.H.T.H, Drenth, P.J.D., & Lammers, C.J. (1984). *Medezeggenschap in Nederlandse bedrijven. Verslag van een onderzoek naar participatie- en invloedsverhoudingen*. Amsterdam: North Holland Publishing (225 pp).
- Bali, S.K., Drenth, P.J.D., Van der Flier, H., & Young, W.C.E. (1984). *Contribution of aptitude tests to the prediction of school performance in Kenya. A longitudinal study*. Lisse: Swets & Zeitlinger (99 pp).
- Drenth, P.J.D. (lid MOW International Research Team). (1987). *Meaning of working: a cross national study*. London: Academic Press (400 pp).
- Bleichrodt, N., Resing, W.C.M., Drenth, P.J.D., & Zaal, J.N. (1988). *Intelligentie-meting bij kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger (289 pp).
- Heller, F.A., Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Rus, V. (1988). *Decisions in organizations: A three country comparative study*. London: Sage (250 pp).
- Drenth, P.J.D. (lid IDE-International Research Group). (1993). *Industrial democracy in Europe, Revisited*. Oxford: Oxford University Press (196 pp).
- Drenth, P.J.D. (1996). *Tuinieren in de wetenschap. (Gardening in science)*. Amsterdam: KNAW/Noord-Hollandsche (208 pp).
- Resing, W.C.M. & Drenth, P.J.D. (2001). *Intelligentie; weten en meten*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds (192 pp). Sec. ed. 2007 (189 pp).
- Hackmann, H., Drenth, P.J.D. & Schroots, J.J.F. (2004). *Evaluation for Science*. Amsterdam: ALLEA/ KNAW (174 pp).
- Drenth, P.J.D. (2005). *Observaties en speldenprikken*. Zeist: Mandev Benelux (92 pp).
- Drenth, P.J.D. (2006). *Walks in the garden of science*. Amsterdam: ALLEA/KNAW (254 pp).

Books (P.J.D. Drenth (co-)editor):

- Drenth, P.J.D., Willems, P.J., & De Wolff, Ch.J. (1970). *Bedrijfspsychologie. Onderzoek en evaluatie*. Deventer: Kluwer.
- Cronbach, L.J., & Drenth, P.J.D. (Eds.), (1972). *Mental tests and cultural adaptation*. Den Haag: Mouton.
- Drenth, P.J.D., Willems, P.J., & De Wolff, Ch.J. (Red.), (1973). *Arbeids- en organisatie psychologie*. Deventer: Kluwer.
- Drenth, P.J.D., Thierry, Hk., Willems, P.J., & De Wolff, Ch.J. (Red.), (1980-1984). *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie, (2 Vol.)*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Drenth, P.J.D., Thierry, Hk., Willems, P.J., & De Wolff, Ch.J. (Eds.), (1980-1984, Engelse uitgave), *Handbook work and organizational psychology*, Vol. I, Vol. II. Chichester: Wiley.
- Orlebeke, J.F., Drenth, P.J.D., Janssen, R.C., & Sanders, C. (Red.), (1980-1990). *Compendium psychologie (10 delen)*. Muiderberg: Coutinho.

- Drenth, P.J.D., Koops, W., Orlebeke, J.F., & Takens, R.J. (Red.), (1983). *Psychologie in Nederland; Enkele ontwikkelingen in 1982*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bass, B.A., & Drenth, P.J.D. (Eds.), (1987). *Advances in organizational psychology*. Newbury Park: Sage.
- Drenth, P.J.D., Thierry, Hk., & De Wolff, Ch.J. (Red.), (1989-1996, 2nd ed., Studenteneditie, 1997). *Nieuw handboek arbeids- en organisatie-psychologie*. Deventer: Kluwer.
- Drenth, P.J.D., Thierry Hk., & De Wolff, Ch.J. (Eds.), (1998, Engelse uitgave). *Handbook of work and organizational psychology*, 2nd ed.: Vol. I, Introduction, Vol. II, Work psychology, Vol. III, Personnel Psychology, Vol. IV, Organizational psychology. Hove: Psychology Press.
- Drenth, P.J.D., Sargeant, J., & Takens, R.J. (Eds.), (1991). *European perspectives in psychology*. Chichester: Wiley (3 volumes).
- Bleichrodt, N., & Drenth, P.J.D. (Eds.), (1991). *Contemporary issues in cross-cultural psychology*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Laeyendecker, L., Von den Dunk, H.W., Galjaard, H., Van den Heuvel, E.P.J., Giel, R., & De Rijk, L.M. (1995). *Wetenschap en ethiek*. Amsterdam: KNAW/Noord Hollandsche.
- Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Wilpert, B. (Eds.), (1996). *Organizational decision making under different economic and political conditions*. Amsterdam: North Holland Publishers.
- Drenth, P.J.D., Fenstad, J.E., & Schiereck, J.D. (Eds.), (1999). *European science and scientists between freedom and responsibility*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.
- Drenth, P.J.D. & J.J.F. Schroots (Eds.), (2003). *Quality in science; Biennial Yearbook ALLEA 2002*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.
- Drenth, P.J.D. & Schroots, J.J.F. (Eds), 2005. *Critical topics in science and scholarship: Biennial Yearbook ALLEA 2004*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.
- Drenth, P.J.D., Honnefelder, L., Schroots., J.J.F. & Sitter-Liver, B. (Eds) (2006), *In search of common values in the European Research Area*. Amsterdam: ALLEA/KNAW.
- Drenth, P.J.D. (2010). (Ed.), *Wetenschap en Integriteit*. Amsterdam: KNAW Press.
- Drenth, P.J.D. & Verkade, D.W.G. (2011, Eds), *KNAW/ALLEA Conference on plagiarism*. <http://www.allea.org/Pages/ALL/31/400.bGFuZz1FTkc.htm>

Published (Research) Reports (P.J.D. Drenth (co-)author):

- Hoolwerf, G., Thierry, Hk., & Drenth, P.J.D. (1974). *Ploegenarbeid*. Leiden: Stenford Kroese.
- Dam, A.G. van, & Drenth, P.J.D. (1976). *Hoger beroep; Uitkomsten over werk- en inkomsten*. Den Haag/Amsterdam: COP./VU.
- Drenth, P.J.D., Van der Kooij, R.N., & Van Luijk, F. (1983). *The meaning of working; Results of a survey on a national sample and ten specific target groups in the Netherlands: A source book*. Amsterdam: VU Press.
- Commissie Toelating Numerus Fixus opleidingen (P.J.D. Drenth, voorzitter). (1997). *Gewogen loting gewogen*. Den Haag: Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschappen.
- Drenth, P.J.D., member ETAN Expert Working Group. (1999). *Transforming European science through ICT: Challenges and opportunities of the digital age*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.
- ALLEA (authors: P.J.D. Drenth & W.B. Drees), *Science, Society and Culture – Response to the proposal for the Framework Programme 2002 – 2006 of the European Community*. Amsterdam, June 7, 2001.
- Drenth, P.J.D. & Schroots J.J.F, (2002). *ALLEA Annual Report 2001*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.
- ALLEA Review Committee (P.J.D. Drenth, chairman) (2003). *Evaluation of the European Science Foundation's Standing Committees in the Social Sciences and the Humanities*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.

- Drenth, P.J.D. & Schroot, J.J.F. (2004). *ALLEA Annual Report 2003*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.
- ALLEA (principal author: P.J.D. Drenth), *Investing in knowledge in Europe – Reflections of ALLEA on the proposals for the 7th Framework Programme 2007-2013 of the European Commission*. Amsterdam, June 15, 2005.
- Drenth, P.J.D. & Schroot, J.J.F. (2006). *ALLEA Annual Report 2005*. Amsterdam: KNAW/ALLEA.
- OECD Global Science Forum (P.J.D. Drenth member co-ordinating Committee) (2009), *Facilitating international research misconduct investigations*. Paris: OECD.
- ESF (co-author P.J.D. Drenth) (2010), *Fostering Research Integrity in Europe*. Strasbourg: ESF (www.esf.org).
- ESF/ALLEA (principal author P.J.D. Drenth), (2011), *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Strasbourg: ESF (www.esf.org).
- C'ssie Levelt, Noort, Drenth (2012), *Falende Wetenschap: de frauduleuze onderzoekspraktijken van sociaal-psycholoog Diederik Stapel*. (Flawed science: the fraudulent research practices of social psychologist Diederik Stapel), Tilburg: Tilburg University.
- IAP/IAC (P.J.D. Drenth, member Working Group) (2012), *Responsible conduct in the global research enterprise; a policy report*. www.interacademycouncil.net; Idem, *an educational guide* (2015).
- KNAW Standing Committee for the Freedom of Scientific Pursuit (P.J.D. Drenth Chairman), (2014), *International Scientific Cooperation; Challenges and Predicaments*. Amsterdam: KNAW Press.

Tests plus manuals:

- Drenth, P.J.D. (1965). *Test voor niet-verbale abstractie*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. (1968: Franse uitgave).
- Drenth, P.J.D., Petrie, J.F., & Bleichrodt, N. (1968). *Amsterdamse kinderintelligentie test*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Bleichrodt, N., Drenth, P.J.D., Zaal, J.N., & Resing, W.C.M. (1987). *Revisie Amsterdamse kinder intelligentietest*, 2e ed. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., & Van Wieringen, P.C.W. (1969). *Verbale aanleg testserie (VAT '69)*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., & Hoolwerf, G. (1970). *Numerieke aanleg test (NAT '70)*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., & Kranendonk, L.J. (1973). *Schaal voor interpersoonlijke waarden*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Revised edition: Lisse: Swets Test Publishers, 2001
- Flier, H. van der, Keers, W., & Drenth, P.J.D. (1975). *Applicatie rogrammeurs test*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Bleichrodt, N., Dengah, B., Soemarto, & Poespadibrata, S. (1977). *Test intelligensie kollektip Indonesia, tinggi*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Bleichrodt, N., Dengah, B., Soemarto, & Poespadibrata, S. (1978). *Test intelligensie kollektip Indonesia, menengah*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Bleichrodt, N., Dengah, B., Soemarto, & Poespadibrata, S. (1979). *Test intelligensie kollektip Indonesia, dasar*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Van der Flier, H., Muinde, N.P., Otaala, B., Omari, I.M., & Opolot, J.A. (1980). *Jaribio akili mtot Afrika*. (African child intelligence test). Amsterdam (Vrije Universiteit), Nairobi (Univeristy of Nairobi), Dar es Salaam (University of Dar es Salaam).
- Dekker, R., Drenth, P.J.D., & Zaal, J.N. (1989). *Intelligentietest voor visueel gehandicapte kinderen (ITVIK)*. Zeist: Bartimeus/Vrije Universiteit.
- Drenth, P.J.D. & Cornelisse-Koksma, H.G.Y. (2001). *SPW, Schaal voor Persoonlijke Waarden*. Lisse: Swets Test Publishers.
- Drenth, P.J.D., P.C.W van Wieringen & G. Hoolwerf (2002), *DTNH, Drenth Testserie Hoger Niveau* (Nat, Vat en TNVA). Lisse: Swets Test publishers.

- Resing, W.C.M., Bleichrodt, N., Drenth, P.J.D., Zaal, J.N. (2012). *Revisie Amsterdamse Kinder Intelligentie Test, 2de editie (RAKIT II)*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information.

Articles,, brochures, chapters in books:

- Drenth, P.J.D. (1960). Publiciteit en psychologie. *Revue der Reklame*, 32, 561-563.
- Drenth, P.J.D. (1962). *Wetenschappelijke problemen bij het gebruik van een psychologische test* (openbare les). Kampen: Kok.
-
- Drenth, P.J.D. (1963). *Verantwoord gebruik van de grafologie?* Polemic with E.J.W. Wolters in *Algemeen Handelsblad*, march 9/23.
- Drenth, P.J.D. (1963). De volwassenheid van de psychologie in het geding. *Mens en Onderneming*, 16, 213-220.
- Drenth, P.J.D. (1964, Voorzitter werkgroep). *Hoe denkt men over industriële arbeid?* Den Haag: Commissie Opvoering Productiviteit.
- Drenth, P.J.D. (1965). Overschatting en onderschatting van de psychologische test. *Ad Fontes*, 13, 167-174.
- Drenth, P.J.D. (1965). Enkele gedachten over de theorie en het gebruik van “projectieve technieken”. In P. Coetsier, *Toegepaste psychologie: Een 25-jarig initiatief* (pp. 75-100). Gent: Universiteit van Gent.
- Drenth, P.J.D. (1966). Some current issues in selection and placement research. In W. Jessop, *Manpower planning: Operation and personnel research* (pp. 3-26). London: University Press.
- Drenth, P.J.D. (1966). Constructie en ijking van de Amsterdamse Kinder Intelligentie Test (AKIT). *Z.W.O.-jaarboek*, 95-100.
- Drenth, P.J.D. (1967). *Protesten contra testen* (inaugurale oratie V.U., Amsterdam). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1967). Behoeften aan nieuwe tests. *De Psycholoog*, 2, 275-277.
- Drenth, P.J.D. (1968), Kanttekeningen bij het artikel “over de AKIT, de WPPSP en de UTANT”. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 23, 291-295.
- Drenth, P.J.D. (1968). Overleg en ondernemingsraad: Resultaten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. *Mens en Onderneming*, 22, 12-14. Also in: *Ned. Veren. v. Bedrijfspsychologie*, No. 50. Leiden: Stenford Kroese.
- Drenth, P.J.D. (1969). Wetenschappelijk onderzoek naar effectief leiderschap. In P. Coetsier, *Hoofdstukken uit de toegepaste psychologie* (pp. 61-77). Gent: Universiteit van Gent.
- Drenth, P.J.D. (1969). The works’ councils in the Netherlands. In P.H. van Gorcum et al., *Industrial democracy in the Netherlands* (pp. 22-30). Meppel: Boom.
- Drenth, P.J.D. (1970). Sociale en ethische aspecten van het testgebruik. In P.J.D. Drenth, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Bedrijfspsychologie* (pp. 114-130). Deventer: Kluwer.
- Drenth, P.J.D., & Thierry, Hk. (1970). Onderzoek naar effectief leiderschap. In P.J.D. Drenth, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Bedrijfspsychologie* (pp. 407-430). Deventer: Kluwer.
- Thierry, Hk., & Drenth, P.J.D. (1970). De toetsing van Herzbergs “two-factor” theorie. In P.J.D. Drenth, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Bedrijfspsychologie* (pp. 594-611). Deventer: Kluwer.
- Drenth, P.J.D. (1970). Leadership style and organizational performance, a comment. In

- N.A.B. Wilson, *Manpower research* (pp. 388-391). Bath: Pitman Press.
- Drenth, P.J.D. (1970). Grensproblemen van de psychologie en haar toepassingen. In L. Vlijm e.a., *Manipulatie* (pp. 61-84). Baarn: Anthos.
 - Drenth, P.J.D. (1970). Pleidooi voor handhaving van de predictieve selectietest. *De Psycholoog*, 5, 5-9.
 - Drenth, P.J.D. (1971). Selectie en beoordeling. In *Encyclopedie van de bedrijfseconomie, deel III - Organisatie* (pp. 365-369). Bussum: De Haan.
 - Drenth, P.J.D. (1971). Theory and methods of selection. In P.B. Warr (Ed.), *Psychology at work* (pp. 169-193). London: Penguin.
 - Drenth, P.J.D. (1971). Actuele wensen van de werknemers. In: FME: *De maatschappij in de onderneming*, monografie no. 6, juli, 1971.
 - Drenth, P.J.D. (1972). Mental testing in cross cultural context. *De Psycholoog*, 7, 1-4.
 - Drenth, P.J.D. (1972). Industrial relations: Some critical observations. In *Proceedings XVII international congress of applied psychology*, Volume I (pp. 159-162). Brussels: Editest.
 - Drenth, P.J.D. (1972). Implications of testing for individual and society. In L.J. Cronbach & P.J.D. Drenth (Eds.), *Mental tests and cultural adaptation* (pp. 23-26). Den Haag: Mouton.
 - Cronbach, L.J., & Drenth, P.J.D. (1972). Summary and commentary. In L.J. Cronbach & P.J.D. Drenth (Eds.), *Mental test and cultural adaptation* (pp. 469-486). Den Haag: Mouton.
 - Drenth, P.J.D., & Van der Flier, H. (1973). Culturele verschillen en de vergelijkbaarheid van testprestaties. In P.J.D. Drenth, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 28-38). Deventer: Kluwer.
 - Andriessen, J.H.T.H., & Drenth, P.J.D. (1973). Een beoordelingslijst voor arbeidsanalisten. In P.J.D. Drenth, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 57-65). Deventer: Kluwer.
 - Drenth, P.J.D. (1973). De rol van de psycholoog in selectie en loopbaanplanning. *Psychologica Belgica*, 132, 5-19.
 - Drenth, P.J.D. (1973). De eerste Afrikaanse regionale conferentie van de International Association of Cross Cultural Psychology. *CESO/NUFFIC, Verhandelingen*, no. 4.
 - Drenth, P.J.D. (1973). The works' council in the Netherlands; An experiment in participation. In E. Pusic et al., *Participation and self-management, vol. 5 "Social system and participation"* (pp. 67-75). Zagreb: University Press.
 - Drenth, P.J.D. (1975). Psychological tests for developing countries: rationale and objectives. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 30, 5-22.
 - Drenth, P.J.D. (1975). La contestation des tests. *Revue Internationale de Psychologie Appliquée*, 25, 17-35.
 - Thierry, Hk., Hoolwerf, G., & Drenth, P.J.D. (1975). Attitudes of permanent day and shift workers towards shiftwork – a field study. In Forschungsbericht des Landes Nordrhein Westfalen, *Experimental Studies of Shiftwork* (pp. 213-231). Düsseldorf: Westdeutscher Verlag.
 - Drenth, P.J.D., Hoolwerf, G., & Thierry, Hk. (1976). Psychological aspects of shiftwork. In P.B. Warr, *Personal goals and job design* (pp. 209-224). Chichester: Wiley.
 - Drenth, P.J.D., lid IDE-International Research Group (1976). Industrial democracy in Europe (IDE); An international comparative study. *Social Science Information*, 15, 177-203.
 - Drenth, P.J.D. (1976). Protesten contra testen; plus naschrift. In P.J. van Strien (Red.), *Personeelsselectie in discussie* (pp. 38-57). Meppel: Boom.
 - Hoolwerf, G., Thierry, Hk., & Drenth, P.J.D. (1976). De psychologie van ploegenarbeid I, II, III. *Intermediair*, 12, 3/4/5.

- Drenth, P.J.D. (1976). Bedrijfspsychologie. In *Winkler Prins technische encyclopedie, deel 2*. Amsterdam: Argus Elsevier.
- Drenth, P.J.D., & Van der Flier, H. (1976). Cultural differences and comparability of test scores. *International Review of Applied Psychology*, 25, 137-144.
- Drenth, P.J.D. (1976). Selection and training. In K.F. Kraiss & J. Moraal, *Introduction to human engineering* (pp. 258-292). Köln: Verlag TUV, Rheinland GmbH.
- Drenth, P.J.D. (1977). Prediction of school performance: School grades or psychological tests? *Journal of Cross Cultural Psychology*, 8, 49-68.
Ook in: F.M. Okatcha, *Modern psychology and cultural adaptation* (pp. 137-152). Nairobi: Swahili language consultants.
- Drenth, P.J.D. (1977). The use of intelligence tests in developing countries: In Y.H. Poortinga, *Basic problems in cross-cultural psychology* (pp. 249-258). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., & Hoolwerf, G. (1977). *Hernormering Testserie Hoger Nivo*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Andriessen, J.H.T.H., & Drenth, P.J.D. (1977). Participatie, arbeidscontrole en zelfbestuur. *Mens en Onderneming*, 31, 359-367.
- Heller, F.A., Drenth, P.J.D., Rus, V., & Koopman, P.L. (1977). A longitudinal study in participative decision making. *Human Relations*, 3, 567-587.
-
- Drenth, P.J.D., & Hoolwerf (1978). Hernormering; Een repliek. *De Psycholoog*, 12, 191-193.
- Drenth, P.J.D. (1978). Arbeids- en organisatiepsychologie. In H.C.J. Duijker, *Hedendaagse psychologie* (pp. 159-187). Deventer: Kluwer.
- Drenth, P.J.D. (1978). Principles of selection. In P.B. Warr (Ed.) *Psychology at work, 2nd ed.* 169-193. London: Penguin.
- Drenth, P.J.D. (1978). Is there a future for tests? Yes if *Bulletin de la Commission Internationale de Tests*, 10, 24-29.
- Drenth, P.J.D. (1978). Psychologie en politiek in ontwikkelingslanden. *De Psycholoog*, 13, 487-489.
- Drenth, P.J.D. (1978). De zin van het psychologisch onderzoek. *Intermediair*, 43, 45-51.
-
- Drenth, P.J.D., Van der Flier, H., & Omari, I. (1979). The use of classroom tests, examinations and aptitude tests in a developing country. In L. Eckensberger, W. Lonner & Y. Poortinga, *Cross-cultural contributions to psychology* (pp. 371-385). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., Rus, V., Odar, M., Heller, F., & Brown, A. (1979). Participative decision making in organizations: A three country comparative study. *Industrial Relations*, 18, 295-309.
- Drenth, P.J.D., member IDE-International Research Group (1979). Participation: Formal rules, influence and involvement. *Industrial Relations*, 18, 273-294.
- Drenth, P.J.D., member IDE-International Research Group (1979). Die Messung von Mitbestimmungsnormen – Darstellung eines international vergleichenden Forschungsansatz. In E. Blankenburg & K. Lenk (Eds.), *Jahrbuch der Rechtssoziologie und Rechtstheorie*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
-
- Flier, H. van der, & Drenth, P.J.D. (1980). Fair selection and comparability of test scores. In L.J.Th. van der Kamp, W.F. Langerak & D.N.M. de Gruijter, *Psychometrics for Educational Debates* (pp. 85-101). Chichester: Wiley.
- Drenth, P.J.D., & Wilpert, B. (1980). The role of “social contracts” in cross cultural research. *International Review of Applied Psychology*, 29, 293-305.
- Drenth, P.J.D. (1980), Onderzoek in de arbeids- en organisatie-psychologie: Principes en methoden. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 1.2.1-1.2.42). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Drenth, P.J.D., & Weissenberg, P. (1980). Alternatives and controversies in organizational

- psychology. *International Revue of Applied Psychology*, 29, 373-381.
- Bleichrodt, N., Drenth, P.J.D., & Querido, A. (1980). Effects of iodine deficiency on mental and psychomotor abilities. *American Journal of Physical Anthropology*, 53, 55-67.
 - Drenth, P.J.D. (1980). Industrial and organizational psychology in the Netherlands. In Gliszczynska (Ed.), *Work psychology in Europe* (pp. 127-142). Warschau: Polish Scientific Publishers.
 - Koopman, P.L., & Drenth, P.J.D. (1980). Een contingentiemodel voor participatie in complexe besluitvorming. *Mens en Onderneming*, 6, 464-478.
 - Koopman, P.L. & Drenth, P.J.D. (1980). Komplexe besluitvorming in organisaties. *Gedrag*, 8, 361-379.

 - Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1981). Arbeids- en organisatiepsychologie. In J.F. Orlebeke, P.J.D. Drenth, R.C. Jansen & C. Sanders (Red.), *Compendium Psychologie* (deel 7), (pp. 83-155). Muiderberg: Coutinho.
 - Drenth, P.J.D. (1981). De psychologische test. In H.C.J. Duyker & P.A. Vroon, *Codex Psychologicus* (pp. 359-369). Amsterdam: Elsevier.
 - Koopman, P.L., Drenth, P.J.D., Bus, F.B.M., Kruijswijk, A.J., & Wierdsma, A.F.M. (1981). Content, process, and effects of participative decision making on the shop floor: Three cases in the Netherlands. *Human Relations*, 34, 675-676.
 - Drenth, P.J.D., member MOW-International Research Team (1981). The meaning of working. In G. Douglas & K. Weiermair (Eds.), *Management under different value systems* (pp. 565-630). Berlin: De Gruyter.
 - Drenth, P.J.D., member IDE-International Research Group (1981). Industrial democracy in Europe: Differences and similarities across countries and hierarchies. *Organization Studies*, 2, 113-129.
 - Drenth, P.J.D. (1981). Research and education in industrial and organizational psychology in the Netherlands: An overview. *Bulletin de la Commission Internationale des Tests*, 15, 3-22.
 - Drenth, P.J.D., member IDE-International Research Group (1981). The role of formal norms in the introduction of industrial democracy. *Economic and workers' management*, 15, 353-363.
 - Koopman, P.L., & Drenth, P.J.D. (1981). Conditions for successful participation. *Leadership & Development Journal*, 2, 9-11.

 - Drenth, P.J.D. (1982). Personeelsbeoordeling. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 2.4.1.-.44). Deventer: Kluwer.
 - Andriessen, J.H.T.H., & Drenth, P.J.D. (1982). Leiderschap: theorieën en modellen. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 3.2.1.-44). Deventer: Kluwer.
 - Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1982). Conditioes voor succesvolle participatie in besluitvorming. *Intermediair België*, 9, 10-12.
 - Drenth, P.J.D. (1982). Analyse van menselijk beslissen: Prescriptie of descriptie? *De Psycholoog*, 6, 348-351.
 - Drenth, P.J.D. (1982). Veldonderzoek in de arbeids- en organisatiepsychologie: Een illustratie. In C. Sanders & J.F.H. van Rappard, *Tussen ontwerp en werkelijkheid: Een visie op de psychologie* (pp.170-189). Meppel: Boom.
 - Drenth, P.J.D. (1982). Selection in education in Southern Africa. In G.D.Thijs (Ed.), *Interuniversity workshop science education in Southern Africa*. Maseru: University of Lesotho.

 - Drenth, P.J.D. (1983). Cross cultural organizational psychology: Challenges and limitations. In S.H. Irvine & J. Berry, *Human assessment and cultural factors* (pp. 563-580). London: Plenum Press.
 - Drenth, P.J.D. (1983). Inleiding deel 3, interactie persoon – groep, Inleiding deel 5, interactie organisatie – omgeving. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

- Drenth, P.J.D. (1983). *Cultuur en intelligentie: Een psychometrische optiek*. Amsterdam: KNAW/Noord Hollandsche.
- Drenth, P.J.D., & P.L. Koopman (1983). Oranda ni okeru shukuba sei no keiken; QC sa-kuru ketsudo en no teigen (Nederlandse ervaringen met werkoverleg; relaties met kwaliteitskringen). In J. Misumi, Ro do sei katsu no kachi ishiki to taido; kok-kusai shin *pozium* (Labour life; value, cognition and attitudes, an international symposium). Osaka: Osaka University Press.
- Drenth, P.J.D., & Groenendijk, B. (1983). Organisatiepsychologie in cross cultureel perspectief. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry, P.J. Willems & Ch.J. de Wolff (Red.), *Handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 5.7.1.-38). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Koopman, P.L. Drenth, P.J.D., Heller, F.A., & Rus, V. (1983). A contingency model of participative decision making: An analysis of 56 decisions in three Dutch organizations. *Journal of Occupational Psychology*, 56, 1-18.
- Omari, I.M., Drenth, P.J.D., & Van der Flier, H. (1983). A longitudinal study in predicting school performance in Tanzania. In S.H. Irvine & J. Berry, *Human assessment and cultural factors* (pp. 635-649). London: Plenum Press.
- Drenth, P.J.D. (1983). *Centraliteit van werken*. (Rectorale rede). Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Kooij, R.N.van der, & Drenth, P.J.D. (1983). De betekenis van werken. In P.J.D. Drenth, W. Koops, J.F. Orlebeke & R.J. Takens, *Psychologie in Nederland; Enkele ontwikkelingen in 1982* (pp. 302-320). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D., Van der Flier, H., & I.M. Omari (1983). Educational selection in Tanzania. *Evaluation in Education*, 7, 93-217.
- Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1984). A contingency approach to participative leadership: How good? In J.G. Hunt, D.M. Hosking, Ch.A. Schriesheim & R. Stewart (Eds.), *Leaders and managers: international perspectives on managerial behaviour and leadership* (pp. 303-315). New York: Pergamon Press.
- Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1984). Experience with "werkoverleg" in the Netherlands: Implications for quality circles. *Journal of General Management*, 9, 57-73.
- Claes, R., Coetsier, P., Ruiz Quintanilla, A., Wilpert, B., Andriessen, J.H.T.H., Drenth, P.J.D., & Van der Kooij, R.N. (1984). Meaning of working: A comparison between Flanders, Germany and the Netherlands. In A.M. Koopman-Iwema & R.A. Roe, *Work and organizational psychology: European perspectives* (pp. 57-76). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Andriessen, J.H.T.H., & Drenth, P.J.D. (1984). Patterns of participation and influence in four European countries. In A.M. Koopman-Iwema & R.A. Roe, *Work and organizational psychology: European perspectives* (pp. 197-211). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1984). The Free University in Amsterdam. *Bulletin I.C.P.H.E.*, 2, 67-74.
- Koopman, P.L., Kroese, H.F.A.M., & Drenth, P.J.D. (1984). Rationaliteit bij allocatie. *M&O; Tijdschrift voor Organisatiekunde en Sociaal Beleid*, 38, 151-170.
- Drenth, P.J.D. (1984). Centraliteit van werken. In K.A. Soudijn & R.J. Takens (Red.), *Psychologie en economische recessie* (pp. 97-114). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1984). *Slaagpercentages in de propedeuse: relevant voor beleid?* Rede opening der lessen, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Koopman, P.L., & Drenth, P.J.D. (1985). Strategische besluitvorming in organisaties: Een arbeids- en organisatiepsychologische benadering. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 39, 441-452.
- Drenth, P.J.D., & Van der Flier, H. (1985). Beoordelen en testen in de psychologie. In J.F. Orlebeke, P.J.D. Drenth, R.H.C. Jansen & C. Sanders (Red.), *Compendium de psychologie, deel 5* (pp. 255-293). Muiden: Coutinho.
- Drenth, P.J.D. (1985). Cross cultural psychology. In P. Joynt & M. Warner, *Managing in different cultures* (pp. 23-38). Oslo: Universitetsforlaget.
- Drenth, P.J.D. (1985). Kwaliteitsbeoordeling in het hoger onderwijs: Intern of extern. In

- H.J.M. van Berkel & A.E. Bax (Red.), *Inspectie of interne evaluatie: Waarborgen voor de kwaliteit van Hoger Onderwijs?* (pp. 35-47). Amsterdam: Versluys.
- Drenth, P.J.D. (1985). Internal communication for greater involvement. In E. Denig & A. van der Meiden (Eds.), *A geography of public relations trends* (pp. 110-115). Dordrecht/Boston/Lancaster: Nijhoff.
 - Resing, W.C.M., Bleichrodt, N., & Drenth, P.J.D. (1986). Het gebruik van de RAKIT bij allochtoon ethnische groepen. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 41, 179-188.
 - Drenth, P.J.D. (1986). Quality of education: Evaluation and promotion. *CRE-Information*, 74, 57-69.
 - Drenth, P.J.D. (1986). Selectie in het onderwijs: Schoolvorderingen of intelligentie? *Losbladig Onderwijskundig Lexicon* (I.O. 3100, pp. 1-12). Alphen aan de Rijn: Samsom.
 - Drenth, P.J.D., Van Os, W., & Bernaert, G.F. (1986). Improvement of quality of education through internal evaluation. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, 10, 275-281.
 - Drenth, P.J.D. (1987). Selectie in het onderwijs in ontwikkelingslanden. *De Psycholoog*, 22, 143-147.
 - Drenth, P.J.D. (1987). The university and its leadership; A view from the Rectors Office. *CRE-Information*, 78, 61-73.
 - Drenth, P.J.D. (1987). Conclusions and perspectives. In B.M. Bass & P.J.D. Drenth (Eds.), *Advances in organizational psychology* (pp. 266-276). Newbury Park: Sage.
 - Drenth, P.J.D. (1987). Evaluation of courses and student performance in the Netherlands. *Higher Education International*, 4, 64-70.
 - Drenth, P.J.D. (1987). Intelligence tests in educational evaluation and selection. In C. Kagitçibasi, *Growth and progress in cross cultural psychology* (pp. 293-301). Lisse: Swets & Zeitlinger.
 - Drenth, P.J.D., & Algera, J.A. (1987). Personnel selection. In P.B. Warr, *Psychology at work*, 2nd ed. (pp. 113-138). London: Penguin.
 - Os, W. van, Drenth, P.J.D., & Bernaert, G.F. (1987). AMOS: An evaluation model for institutions of higher education. *Higher Education*, 16, 243-256.
 - [Also in *European Journal of Education*, 22, 171-181]
 - Drenth, P.J.D. (1987). Le controle de la qualité dans l'enseignement supérieur: le système AMOS. *Enseignement supérieur en Europe*, 12, 24-33.
 - Drenth, P.J.D. (1987). *Scholae aut vitae*. Rede bij overdracht rectoraat Vrije Universiteit, Amsterdam.
 - Drenth, P.J.D. (1988). Resumen de la session primera, segunda, tercera, cuarta (summary of discussion and comments). In Universidad de Belgrano, Encuentro Universitario *International Europa-America Latina* (pp. 89-97, 133-139, 179-185, 223-228). Buenos Aires: University de Belgrano.
 - Drenth, P.J.D. (1988). De waarde van het selectie-interview. *Gedrag & Organisatie*, 1, 2, 18-26.
 - Drenth, P.J.D. (1988). Psychologische selectie en discriminatie. *Gedrag & Organisatie*, 1, 3, 12-22.
 - Pool, J.J., Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Lammers, C.L. (1988). De volwassenwording van de medezeggenschap. *Gedrag & Organisatie*, 1, 3, 37-58.
 - Drenth, P.J.D. (1988). Permanente selectie: Een integraal aspect van personeelsbeleid. *Gids voor Personeelsmanagement*. Deventer: Kluwer.
 - Drenth, P.J.D. (1988). Intelligentie-onderzoek in het onderwijs: Ervaringen in ontwikkelingslanden. In W.K.B. Hofstee & G. Lang, *Nederlands psychologisch onderzoek, deel II* (pp. 9-24). Lisse: Swets & Zeitlinger.
 - Drenth, P.J.D. (1988). Quality control in higher education: The AMOS-system. *Higher Education in Europe*, 12, 4, 23-32.
[Reprinted in *Western European Education, Policy issues: The university's outreach* (pp. 52-64). New York: Armonk].

- Drenth, P.J.D. (1988). Inleiding onderwijsmeetkunde, inleiding onderwijsmedia. In *Losbladig Onderwijskundig Lexicon*, aflevering 40. Alphen aan de Rijn: Samsom.
- Drenth, P.J.D. (1989). World view and meaning of working. In P. Marshal, S. Griffioen & R.J. Mouw, *Stained glass; World view and social sciences* (pp. 140-155). Lanham: American Press.
- Drenth, P.J.D. (1989). Personeelsbeoordeling. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry & Ch.J. de Wolff (Red.), *Nieuw handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 2.5.1.-50). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Andriessen, J.H.T.H., & Drenth, P.J.D. (1989). Leiderschap in organisaties. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry & Ch.J. de Wolff (Red.), *Nieuw handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 3.1.1.-51). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Drenth, P.J.D. (1989). The university as a professional federation of faculties: Balance between autonomy and control. In K. Gürüz et al., *Proceedings of the second international conference on higher education "University Governance"* (pp. 52-61). Ankara: ICHE.
- Drenth, P.J.D. (1989). Personal Selektion und –Plazierung. In S. Greif, H. Molling & N. Nicholson, *Arbeits- und Organisationspsychologie* (pp. 371-379). München: Psychologie Verlags Union.
- Drenth, P.J.D. (1989). Introduction to section 1: The context. In P. Herriot (Ed.), *Assessment and selection in organizations* (pp. 9-12). Chichester: Wiley.
- Drenth, P.J.D. (1989), Psychological testing and discrimination. In P. Herriot (Ed.), *Assessment and selection in organizations* (pp. 71-80). Chichester: Wiley.
- Drenth, P.J.D. (1989). Cross cultural analysis of working: Definitions, centrality and normative views. In D.M. Keats, D. Munro & L. Mann (Eds.), *Heterogeneity in cross cultural psychology* (pp. 478-487). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1989). Industrial relations in Europe: A case for longitudinal research. In B.J. Fallon, H.P. Pfister & J. Brebner (Eds.). *Advances in industrial and organizational psychology* (pp. 117-123). Amsterdam: Elsevier.
- Dekker, R., Drenth, P.J.D., Zaal, J.N., & Koole, F.D. (1990). An intelligence test for blind and low vision children. *Journal of visual impairment & blindness*, 88, 71-76.
- Dekker, R., Drenth, P.J.D., & Zaal, J.N. (1990). Resultaten van visueel gehandicapte kinderen op verbale en niet-verbale intelligentie-subtests. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 45, 156-167.
- Drenth, P.J.D., & Wilpert, B. (1990). Industrial democracy in Europe; Cross national comparisons. In P.J.D. Drenth, J.A. Sergeant & R.J. Takens (Eds.), *European perspectives in psychology, vol. 3*, (pp. 115-131). Chichester: Wiley.
- Drenth, P.J.D. (1990). Onderzoeksscholen in discussie. *Universiteit en Hogeschool*, 36, 336-342.
- Drenth, P.J.D. (1990). *Universitaire democratie, toen en nu*. Rede opening Academisch jaar. Maastricht: RUL.
- Drenth, P.J.D. (1990). "Inter utrumque tene": The two responsibilities of the scientist. *Science and Public Policy*, 17, 75-77.
- Koopman, P.L., Drenth, P.J.D., Heller, F., & Rus, V. (1991). Strategic and tactical decisions: A comparative analysis of 217 decisions in three countries. In N. Bleichrodt & P.J.D. Drenth (Eds.), *Contemporary issues in cross-cultural psychology* (pp. 137-151). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1991). Waarom psychologie? In P.J.D. Drenth et al., *Uitnodiging tot de psychologie studie* (pp. 8-11). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1991). The dual responsibility of the scientist. In M.P. Stathopoulos, *Anniversary celebration university of Athens* (pp. 202-204). Athens: University of Athens.
- Drenth, P.J.D. (1991). Een bijzondere universiteit? In W. Haan & A. van Harskamp (Red.), *Vrij van kerk, staat, en verleden?* (pp. 33-35). Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Drenth, P.J.D. (1991). Work meanings: A conceptual, semantic and developmental approach. *European Work and Organizational Psychologist*, 1, 125-133.

- Drenth, P.J.D., & Groenendijk, B. (1992). Organisatiepsychologie in cross cultural perspectief. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry & Ch.J. de Wolff (Red.), *Nieuw handboek arbeids- en organisatiepsychologie*, (pp. 4.8.1.-47). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1992). Duration and complexity in strategic decision making. In F.A. Heller (Ed.), *Decision making and leadership* (pp. 58-70.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Drenth, P.J.D. (1992). Autonomy and control in complex organizations: centralization versus decentralization. In J. Misumi, B. Wilpert & H. Matoaki (Eds.), *Work and organizational psychology* (pp. 107-112). Hove: Erlbaum.
- Drenth, P.J.D. (1992). Oikos, nomen sit omen. In E.P.Meijerink, G.W. Muller & J.R.T.M. Peters (Red.), *De moderniteit van de oudheid* (pp. 8-11). Assen: Van Gorcum.
- Drenth, P.J.D. (member IDE International Research Group, 1992). Industrial democracy in Europe revisited: Summary and conclusions. *Social Science Information*, 31, 773-785.
- Drenth, P.J.D. (1993). Wetenschappelijk onderzoek: Veritas of ook utilitas? *Universiteit en Hogeschool*, 39, 146-156.
- Koopman, P.L., Drenth, P.J.D., Heller, F.A., & Rus, V. (1993). Participation in complex organizational decisions: A comparative study of the United Kingdom, the Netherlands and Yugoslavia. In W.M. Lafferty & E. Rosenstein (Eds.), *International handbook of participation in organizations, vol. III*, (pp. 113-133). Oxford: Oxford University Press.
- Koopman, P.L., & Drenth, P.J.D. (1993). Industriële democratie in Europa herzien: Vergelijkende replicatiestudie tien jaar later. In J. van Doorn, P. Meurs & T. Mijn (Red.), *Het organisatorisch labirint* (pp. 214-233). Utrecht: Het Spectrum.
- Drenth, P.J.D. (1993). Selection and training of minorities in work organizations. *The Social Engineer* (ASSERT), 2, 1-4.
- Drenth, P.J.D. (1993). Onderzoek in de arbeids- en organisatiepsychologie: Principes en methoden. In P.J.D. Drenth, Hk. Thierry & Ch.J. de Wolff (Red.), *Nieuw handboek arbeids- en organisatiepsychologie* (pp. 1.2, 1-60). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Drenth, P.J.D. (1993). Wetenschappelijk versus toegepast onderzoek. In I.J.F. de Jong, G.J. Peters, J.M.M.H. Thijssen & J. v.d. Zee (Red.), *Van frictie tot wetenschap* (pp. 119-124). Amsterdam: KNAW.
- Drenth, P.J.D. (1993). Scientific and social responsibility: A dilemma for the psychologist as a scientist? *European Work and Organisational Psychologist*, 3, 45-57.
- Drenth, P.J.D. (1994). Quality of research and research training. In KNAW, *Proceedings of the international conference on postgraduate research training* (pp. 79-83). Amsterdam: KNAW.
- Drenth, P.J.D. (1994). Het behoud van ons intellectueel erfgoed. In CNC, *Met beleid behouden*, 7. (pp. 21-28). Den Haag: CNC Publicaties.
- Drenth, P.J.D. (1994). The scientific and social responsibility of the scientist. In TUBA (Türkiye Bilimler Akademisi), *Bilim, etik ve üniversite*, 1, 49-57.
- Drenth, P.J.D. (1994). Preserving our intellectual heritage. In P. Germain, *Research in nations of the new Europe* (pp. 67-77). Paris: Académie des Sciences.
- Drenth, P.J.D. (1994). Academies of science and the future of science in Europe. In E. Sylvester Vizi, *Science and the future of Europe* (pp. 75-80). Budapest: Akadémiai Kiado.
- Drenth, P.J.D. (1995). Our intellectual heritage: The need for preservation and access. In J. Havemans (Ed.), *The conservation of the European cultural heritage*. Delft: Technische Universiteit.
- Drenth, P.J.D. (1995). Die Sorge für Qualität als Aufgabe einer Akademie der Wissenschaften (pp. 76-85). *Jahrbuch*. Düsseldorf: Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften.
- Drenth, P.J.D. (1995). Science and science education: Non scholae sed vitea? In E.D. Haidemenakis (Ed.), *STEPS for regional and global employment* (pp. 17-29). Hania, Greece: ISF.

- Drenth, P.J.D. (1995). Perspectives on research evaluation: The Dutch experience. In I. Asher, A. Keynan & M. Zadok (Eds.), *Strategies for the national support of basic research: An international comparison* (pp. 197-204). Jerusalem: Isr. Ac. of Science and Humanities.
- Drenth, P.J.D. (1995). International science and technology cooperation: The Dutch perspective. In I. Asher, A. Keynan & M. Zadok (Eds.), *Strategies for the national support of basic research: An international comparison* (pp. 261-266). Jerusalem: Isr. Ac. of Science and Humanities.
- Drenth, P.J.D. (1995). *Selectie aan de ingang van het universitair onderwijs*. Duijkerlezing: NRC-Handelsblad; Wetenschapsbijlage.

- Drenth, P.J.D. (1996). Psychology as a science: Truthful or useful? *European Psychologist*, 1, 3-13.
[Ook: In: *Universiteit & Hogeschool*, 5/6, 147-165 (1995)]
[en: In J. Georgas, M. Mauthouli, E. Beseregis & A. Kokkevi (Eds.), *Contemporary psychology in Europe* (pp. 23-40). Seattle: Hogrefe & Huber]
- Drenth, P.J.D. (1996). "Cultures consequences" in organizations. In P.J.D. Drenth, P.L. Koopman & B. Wilpert (Eds.), *Organizational decision making under different economic and political conditions* (pp. 9-17). Amsterdam: North Holland Publishers.
- Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Wilpert, B. (1996). Decision making in a changing environment; Introduction and overview. In P.J.D. Drenth, P.L. Koopman & B. Wilpert (Eds.), *Organizational decision making under different economic and political conditions* (pp. 199-206). Amsterdam: North Holland Publishers.
- Drenth, P.J.D. (1996). De universiteit als professionele organisatie: Het juiste midden tussen centrale beheersing en gedecentraliseerde autonomie. In J. Donner & J.M. Schut, *Ambiguiteit en Pluraliteit* (pp. 83-94). Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Drenth, P.J.D. (1996). Een academische carrière; nee, tenzij. In Vereniging van Akademie-Onderzoekers, *Loopbaanbeleid bij de Nederlandse universiteit*. Amsterdam: KNAW.
- Drenth, P.J.D. (1996). Institutional innovations in higher education. In S.U. Raymond, *Science-based economic development: Case studies around the world* (pp. 46-60). New York: Ann. N.Y. Acad. Sci., 798.
- Muijen, J. van, Drenth, P.J.D., & Koopman, P.L. (1996). Organisatiecultuur en organisatieklimaat. In K. de Witte & R. Bouwen, *Organiseren en veranderen* (pp. 103-120). Leuven: Garant.
- Drenth, P.J.D. (1996). Study achievement of refugee-students. In C.P. Smit, A.S. Knoote-Aalders, C.W.M. Meffert, R.J.T. Stompel & C.M. van Veen (Eds.), *Education for transition; bridging non-western schools and western higher education* (pp. 9-19). Amsterdam: V.U. Press.
- Lusenet, Y. de, & Drenth, P.J.D. (1996). Preserving for future access: The role of the European commission on preservation and access. In S. Foster (Ed.), *Proceedings 1st international memory of the world conference*. Oslo: Norwegian Unesco Committee.

- Drenth, P.J.D. (1997). Wetenschapsbeoefenaren in de fout. *Filosofie & Praktijk*, 18, 25-30.
- Drenth, P.J.D. (1997). Why choosing to preserve? In Y. de Lusenet (Ed.), *Choosing to preserve* (pp. 13-16). Amsterdam: KNAW/ECPA.
- Verburg, R.M., Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Van Muijen, J.J. (1997). Structure in human resource management. In F. Avallone, J. Arnold & K. de Witte, *Feelings in work in Europe* (pp. 81-98). Milan: Guerini et Assoc.
- Drenth, P.J.D. (1997). Science and international communications; The role of academies of science: Building bridges. In Ch. Proukakis & N. Katseros, *The new role of the academies of sciences in the Balkan countries* (pp. 129-138). Dordrecht: Kluwer.
- Drenth, P.J.D. (1997). Preservation the European way. In CNC, *European meeting on paper preservation*, 12, 20-26. Den Haag: CNC.
- Verburg, R.M., Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., & Van Muijen, J.J. (1997). Configuraties van human resource management. *De Psycholoog*, 32, 9, 336-352.

- Drenth, P.J.D. (1997). Time and institutional innovations in higher education. In G. Morello (Ed.), *Between tradition and innovation: Time in a managerial perspective* (pp. 45-56). Palermo: Isida.
- Drenth, P.J.D. (1997). Psychology of work and organizations: Scientific inquiry and professional care. In J.G. Adair, K. Dion & D. Bélanger (Eds.), *Advances in psychological science: Social, personal and cultural aspects* (pp. 295-306). Hove: Psychological Press.
- Drenth, P.J.D., & De Lusenet, Y. (1997). Preserving our paper past for the future. In V. Ferris, *Piecing together the jigsaw: A framework for a national preservation strategy for libraries and archives* (pp. 74-80). London: British Library National Preservation office.
- Drenth, P.J.D. (1997). Conclusions; An interview. In G. Algra, M. Holst, F. Lardenoye & A. Sheerazi (Eds.), *Casualties in piecetime* (pp. 110-116). Utrecht: ECCO.
- Drenth, P.J.D. (1997). *Mens en werk; een wereld in verandering*. Den Bosch: BeNeLux Universitair Centrum.

- Drenth, P.J.D. (1998). Digital libraries and archiving of electronic information; Introduction and discussion. In I. Butterworth (Ed.), *The impact of electronic publishing on the academic communication* (pp. 103-105, 149-151). London: Portland Press.
- Drenth, P.J.D. (1998). International science and technology cooperation between the European union and developing countries. In New York Academy of Sciences, *Science and technology for African development in a global economy*. New York: NYAS.
- Drenth, P.J.D. (1998). De KNAW; 1947, 1948, 1970, 1990. In P.W. Klein (Ed.), *Een beeld van een academie; mensen en momenten uit de geschiedenis van het koninklijk instituut en de KNAW*. Amsterdam: Edita KNAW.
- Drenth, P.J.D. (1998). Work and organizational psychology in the Netherlands. *Cross-cultural Psychology Bulletin*, 32, 10-17.
- Drenth, P.J.D. (1998). Selectie voor en in de studie geneeskunde. In A.M.J.J. Verweij, E.A. Abersnagel, Th.J. ten Cate, J. Denekens, J.H. Dikkers, R. Remmers, J.A. Smal & G.W.G. Spaai (Eds.), *Gezond onderwijs* (pp. 1-12). Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum. [Ook in aangepaste vorm in *Bulletin Medisch Onderwijs*, 17, 97-107].
- Drenth, P.J.D. (1998). Preservation and access: Two sides of the same coin. In Ch. Nikolaou & C. Stephanidis (Eds.), *Research and advanced technology for digital libraries* (pp. 740-752). Berlin: Springer.
- Drenth, P.J.D. (1998). The study of ageing in the Netherlands. In A. Kilbom (Ed.), *Ageing of the workforce* (pp. 21-23). Stockholm: Arbetsliv institutet.
- Hofstee, W.K.B., Ten Berge, J., & Drenth, P.J.D. (1998). Intelligentie en herkomst; Een normative analyse. *De Psycholoog*, 33, 451-454.
- Drenth, P.J.D. (1998). Conservering en toegankelijkheid: Twee kanten van één medaille. *De Boekerij*, 3, 9-12.
- Drenth, P.J.D. (1998). The role of the academies of science in today's Europe. *ALLEA-bulletin*, 16, 5-8.

- Drenth, P.J.D. (1999). Science: Where do we draw the line? *European Review*, 7, 239-246.
- Verburg, R.M., Drenth, P.J.D., Koopman, P.L., Van Muijen, J.J., & Wang, Z.M. (1999). Managing human resources across cultures: A comparative analysis of practices in industrial enterprises in China and the Netherlands. *The International Journal of Human Resource Management*, 10, 391-410.
- Drenth, P.J.D. (1999). Scientists at fault: Causes and consequences of misconduct in science. In P.J.D. Drenth, J.E. Fenstad & J.D. Schiereck, *European science and scientist between freedom and responsibility* (pp. 41-52). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Drenth, P.J.D. (1999), The ethical discussion: Main themes and issues. In P.J.D. Drenth, J.E. Fenstad & J.D. Schiereck, *European science and scientist between freedom and responsibility* (pp. 173-184). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Drenth, P.J.D. (1999). De E-Q test. *Opleiding en Ontwikkeling*, 9, 1-2.

- Drenth, P.J.D. (1999). Prometheus chained: Social and ethical constraints on psychology. *European Psychologist*, 4/4, 223-239.
[Ned. versie: Prometheus geketend: Grenzen aan de gedragswetenschap. Amsterdam: VU Uitgeverij].
- Drenth, P.J.D. (1999). *The selection of medical students in the Netherlands – reconciling the incompatibilities*. Dublin: Government Publications, Stationary Office.
- Drenth, P.J.D., & Den Hartog, D.N. (1999). Culture and organizational differences. In: W.J. Lonner, D.N. Dinnel, D.K. Forgays & S.A. Heyes (Eds.), *Merging past, present and future* (pp. 489-502). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Drenth, P.J.D. (1999). Social and human aspects and dimensions. Introduction in J. Meadows & H.D. Böcker, *Electronic communication and research in Europe* (pp. 173-175). Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities.
- Lusenet, Y. de, & Drenth, P.J.D. (1999). Preservation and access: Two concepts, one goal. *Journal of the Society of Archivists*, 20, 161-168.
- Drenth, P.J.D. (1999). Grenzen aan de wetenschap? In R. Welters (Red.), *Grenzeloze selectie* (pp. 29-37). Nijmegen: Nijmegen University Press.

- Drenth, P.J.D., & Wang Zhong Ming (2000). Work and organizational psychology, chapter 25. In K. Pawlik & S. Rosenzweig, *International handbook of psychology* (pp. 479-496). London: Sage.
- Drenth, P.J.D. (2000). Sustainable development: A communal concern for all sciences and humanities. In M. Komac & A. Zidansek, *Transition to sustainability*. Ljubljana: Ministry of Science and Technology.
- Drenth, P.J.D. (2000). The development of psychology in the Netherlands. In A.E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology* (pp. 0974, 1-10). New York: Oxford University Press.
- Drenth, P.J.D. (2000). *Inter Utrumque: de Koninklijke weg*. Valedictory address Vrije Universiteit. Amsterdam: VU uitgeverij.
[Also in N. Bleichrodt, H. v.d. Flier & P.L. Koopman (2000), *Werken en laten werken*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, pp. 9-22)].
- Drenth, P.J.D. (2000). Turn of the millennium. *European Psychologist*, 5, 2, 13-16.
- Drenth, P.J.D. (2000). De relevantie van de psychologie. In SWR, *Sociale wetenschappen en beleid: Spannende verhoudingen*. Amsterdam: KNAW: Edita, pp. 45-58.
- Drenth, P.J.D. (2000). Higher education in the Netherlands. In I.M. Asher, *The future of the research university*. Jerusalem: Israel Academy of Science and Humanities.

- Flier, H. van der, & P.J.D. Drenth (2001). Tests en discriminerend testgebruik; vóórkomen en tegengaan. In N. Bleichrodt & F. v.d. Vijver, *Diagnostiek bij allochtonen*. Lisse: Swets & Zeitlinger, pp. 43-60.
- Drenth, P.J.D. (2001). Verity or applicability. *Applied Psychology: An International Review* 50, 221-231.
- Drenth, P.J.D. (2001). Books ánd bytes. In C. Reis & F.M. Campos, *National libraries in the 21st century: From information to knowledge*. Lisboa: Leituras: Rev. Bib. Nac. Lisboa, S.3, no 8, abril – Out, 125-132.
- Drenth, P.J.D. (2001). Electronic communication in science: challenges and limitations . In D.Haidemenakis, *The next communication civilization*. Hania, Crete: The Int. STEPS Fnd., pp. 64-73.
- Drenth, P.J.D. (2001). Dilemmas en verleidingen in het wetenschappelijk onderzoek. *Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde (stud. Ed.)*, 4, 31-33.
- Drenth, P.J.D. (2001). Scientific academies in international conflict resolution. *Technology in Society*, 23, 451-460.
- Drenth, P.J.D. (2001). Die Rolle einer Akademie der Wissenschaften: Veränderung und Kontinuität. In: Union der Deutschen Akademien der Wissenschaften & Bayerische Akademie der Wissenschaften (Hrsg.), *Die deutschen Akademien der Wissenschaften: Aufgaben, Herausforderungen, Perspektiven*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. Pp.17-28.
- Drenth, P.J.D. (2001). The contribution of science to détente and peace. In G. Efremov,

- G. Stardelov & M. Gurcinov (Eds.), *The Balkans in the new millennium*. Skopje: Mac. Ac. of Sciences and Arts, pp. 59-69. [Also in: *Bulletin Central European Academy of Science and Art*. Dec. 2001, 9-14].
- Drenth, P.J.D. (2001). Veranderingen in context en inhoud van de arbeid. In P.J.D. Drenth, P.L. Koopman, A.S. Datoobar & J.G. Boerlijst, *Veranderingen in arbeid, arbeidsmarkt en arbeidsorganisaties*. Den Bosch: BENELUX Universitair Centrum.
 - Drenth, P.J.D. (2001). Rolul unei Academii de stiinte si umanistica. *Academia Româna: Academica*, 12, nov/dec., 46-49.
 - Drenth P.J.D. (2002). International science and fair-play practices. *Science and Engineering Ethics*, 8, 1-7.
 - Drenth, P.J.D. (2002). Review of P.J.van Strien & J.Dane (eds). Driekwart eeuw psychotechniek in Nederland; de magie van het testen. *De Psycholoog*, 37, 186-187.
 - Drenth, P.J.D. (2002). The role of an academy of sciences and humanities. In: *ALLEA, Annual Report 2001*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, 23-35.
 - Drenth, P.J.D. (2002). The contribution of ALLEA to European scientific collaboration. In: B. Malitsky, V. Kouzminov, L. Kavunenko, M. Kievsky & T. Velentychik (eds), *The role of the international organizations in the development of a common European scientific-technological space*. Kiev: National Academy of Ukraine, 52-61.
 - Drenth, P.J.D, (2002). European scientific collaboration: the role of ALLEA. *IPTS-Report, European Academies: a driving force for the European Research Area*. December, special issue.
 - Drenth, P.J.D. (2002). Freedom and responsibility in science: reconcilable objectives. In: *Forschungsfreiheit und ihre ethische Grenzen*, Veröff. Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften, Hamburg, 93, S. 121-129.
 - Drenth, P.J.D. (2003). Growing anti-intellectualism in Europe: a menace to science. *Studia Psychologica*, 45, 5-12.
 - Drenth, P.J.D. (2003). Quality Assessment: a challenging task for Academies of Sciences. In: *ALLEA, Quality in Science, Yearbook 2002*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp. 87-99.
 - Drenth, P.J.D. (2003). Why do politicians ask scientists for advice and then ignore them? *Research Fortnight*, 26 Nov. 17.
 - Drenth, P.J.D. (2003). *Memorandum on scientific integrity*. Amsterdam: ALLEA/KNAW. Arabic translation by A. Jaimoukha & M. Bayouk, Royal Scientific Society Press, Jordan (ISBN 9957-434-21-7).
 - Drenth, P.J.D. (2004). Ethics and social responsibility. In: Ch. Spielberger (Ed.) *Encyclopedia of Applied Psychology*. San Diego: Academic Press pp. 841-844.
 - Drenth, P.J.D. & Heller F.A. (2004). The dangers of research myopia in work and organizational psychology: a plea for broadening and integration. *Applied Psychology, an international review*, 53 (4), 599-613.
 - Drenth, P.J.D. (2004). Science, does it matter? In: *ALLEA: Annual Report, 2003*. Amsterdam: KNAW/ALLEA, 73-82.
 - Drenth, P.J.D. (2004). Recent developments in European science policy: ALLEA's point of view. In: *ALLEA: Annual Report, 2003*. Amsterdam: KNAW/ALLEA, 83-95. Also: Russian translation in: Ukraine Academy of Science: *Science of Science, 2004*.
 - Drenth, P.J.D. (2004). Culture's consequences revisited. In: H. Vinken, J. Soeters & P. Ester, *Comparing cultures; dimensions of culture in comparative perspective*. Leiden: Brill, 1-4.
 - Drenth, P.J.D. (2004). Selectie aan de poort van het Hoger Onderwijs. *TH&MA, tijdschrift voor Hoger Onderwijs & Management*, 3, 48-51.
 - Drenth, P.J.D. (2004). Integriteit in de wetenschap: een voortdurende zorg. *Verhandelingen Belgische Academie voor Geneeskunde*, 5-2004, pp 1-13. [English translation 'Integrity in science: a continuous concern' in: Drenth, P.J.D. & Schroots J.J.F. (eds.) *Annual Report ALLEA, 2003*, Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp.17 – 27. Polish translation in: *Zagadnienia naukoznawstwa (Problems of the Science of Science – Quarterly)*, 2005, 41, 341-350) Arabic

- translation in: A.Jaimoukha & M. Bayouk, The Royal Scientific Society Press, Jordan, ISBN 9957-434-21-7.]
- Drenth, P.J.D. (2004). The universality of scientific values. In: L.G. Christophorou & G. Contopoulos (Eds), *Universal values*. Athens: Academy of Athens, pp.111-126.
 - Drenth, P.J.D. (2004). An all-European approach to academic independence, cooperation and science. In: I. Asher & M. Zadok (Eds), *Promoting science: Education and Society: the Academic-Government challenge*. Jerusalem: Israel Academy of Sciences and Humanities, pp.32-37.
 - Drenth, P.J.D. (2004). A European approach to science, intellectual property and ethics. In: I. Asher & M. Zadok (Eds), *Promoting science: Education and Society: the Academic-Government challenge*. Jerusalem: Israel Academy of Sciences and Humanities, pp. 93-97.
 - Drenth, P.J.D. (2005). Regional scientific collaboration in Europe: opportunities and challenges. In: M. Durovic (Ed.), *Inter-academy Council for south-east Europe*. Podgorica: Montenegrin Academy of Sciences and Arts. [Also in: P.J.D. Drenth & J.J.F. Schroot, *Critical topics in science and scholarship: ALLEA Biennial Yearbook*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp 247-260]
 - Drenth, P.J.D. (2005). *Investing in knowledge in Europe; taking up the FP& gauntlet*. Brussels: NEST, <http://www.nestconference.org>.
 - Drenth, P.J.D. (2005). Science communication, a vital necessity. In: Haidemenakis, E. (Ed), *Improving global welfare and security via communication*. Crete: International STEPS Foundation, pp 66-77.
 - Drenth, P.J.D. (2006) . Responsible conduct in research. In: *Science and Engineering Ethics*, 12,13-21. [Czech translation: Zodpovedne chovani ve vede, Ceske Akademie, *Akademicky Bulletin*, no 1, 2006].
 - Drenth, P.J.D. (2006). Usage, non-usage ou mauvais usage de la psychologie du travail. In: C. Levy-Leboyer, M. Huteau, C. Louche, J-P. Rolland (Eds.), *Ressources Humaines , les apports de la psychologie du travail. 2 Management des Organisations*. Paris: Editions d'Organisation (3d ed.) pp. 483-492.
 - Drenth, P.J.D. (2006). Scientific integrity and social responsibility: the role of Academies of Sciences. In: ALLEA, *Annual Report 2005*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp 9-20.
 - Drenth, P.J.D. (2006). Scientific collaboration and the 7th Framework Programme: ALLEA's view. In: ALLEA, *Annual Report 2005*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp 83-92.
 - Drenth, P.J.D. (2006). Responsible conduct in science. In: ALLEA, *Annual Report 2005*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp 93-104.
 - Drenth, P.J.D. (2006). Europe as a knowledge society. In: ALLEA, *Annual Report 2005*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp. 105-114.
 - Drenth, P.J.D. (2006). Autonomy and independence; key concerns for an Academy of Sciences and Humanities. In: Drenth, P.J.D., Honnefelder, L., Schroot, J.J.F. & Sitter-Liver, B. (Eds), *In search of common values in the European Research Area*. Amsterdam: ALLEA/KNAW, pp.14-22.
 - Drenth, P.J.D. (2007). Responsible conduct in sciences: the role of academies of Sciences. In: ALLEA /SCSE: *The ethical commitment of scientific and scholarly academies* Amsterdam/Bern: ALLEA.
 - Drenth, P.J.D. (2007). Scientific Integrity and Social Responsibility. *Scientific Journal Serbian Academy of Sciences*, 2, 81-89.
 - Drenth, P.J.D. (2007). Freedom from hunger – is GM food a solution?. In: L.G. Christophorou & C. Drakatos (Eds), *Science, technology and human values*. Athens: The Academy of Athens, pp. 379 – 396.
 - Drenth, P.J.D. (2007). Religie in het Hoger Onderwijs, *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en Management*, 5, 19-25.
 - Drenth, P.J.D. (2008). Social Sciences: truthful or useful? *European Review*, 16, 1, 39-54.

- Drenth, P.J.D. (2008). Psychology, is it applied enough? *Applied Psychology; an international review* 57, 524 – 540.
- Drenth, P.J.D. (2008). Scientific integrity: recent developments. In: ALLEA, *Emerging regional cooperation: Southeast European Academies of Sciences and Humanities*, Amsterdam: ALLEA, pp. 23 – 32.
- Drenth, P.J.D. (2008). Science and Management: search for a proper balance. In: Becker, H.A. & Schroots, J.J.F. (eds), *Releasing the potentials of senior scholars & scientists*, Amsterdam: ERGO, 205 – 215.

- Drenth, P.J.D. (2009). Scientific Integrity; possible role of Academies of Sciences. In: ALLEA's Standing Committee of Science and Ethics and Turkish Academy of Sciences: *Current issues in science and ethics*. Amsterdam: ALLEA, pp 11-22..
- Drenth, P.J.D. (2009). Ethics, a condition of science. In: E. Kansu (ed), *Bilim etigi sempozyumu (Science and ethics symposium)*. Ankara: Turkish Academy of Sciences,, pp 19-31.
- Drenth, P.J.D. (2009) (chairman Working Group Code of Conduct), *A Code of Conduct for Scientific Integrity*. Strasbourg: ESF.
- Drenth, P.J.D. (2009), The 1971 Istanbul Conference: the first face to face meeting of many cross cultural psychologists. In : J.W. Berry & W.J. Lonner (eds), *Events leading to the founding of the International Cross Cultural Association for Cross Cultural Psychology (IACCP)*: Int. Ass. For CC Psych.: Online Readings in Psychology and Culture, unit 1, <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol1/iss1/6>

- Drenth, P.J.D. (2010), Wetenschappelijke integriteit: recente internationale ontwikkelingen. In: P.J.D. Drenth (ed.), *Wetenschappelijke Integriteit*. Amsterdam: KNAW Press, pp. 12-23.
- Drenth, P.J.D. (2010) A European Code of Conduct for Research Integrity. In: P.J.D. Drenth (ed.), *Wetenschappelijke Integriteit*. Amsterdam: KNAW Press. pp. 53-70.
- Drenth, P.J.D. (2010), *The advisory function of academies of sciences and humanities; threats and challenges*. The Montenegrin Academy of Sciences and Arts, 20, 385-397.
- Drenth, P.J.D. (2010). Research integrity; protecting science, society and individuals. *European Review*, 18, 417-426.
- Drenth, P.J.D. (2010), A European Code of Conduct for Research Integrity. *ONR Newsletter*, 19, 1.

- Drenth, P.J.D. (chairman working group) (2011), *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Strasbourg: ESF/ALLEA. (www.esf.org & www.allea.org)
- Drenth, P.J.D. (2011), The European Code of Conduct for research integrity. In: N. Steneck & T. Mayer, *Promoting research integrity in a global environment*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. Chapter 22.
- Drenth, P.J.D. (2011), Code of Conduct: universal? In: *ORI Newsletter*, Nov. 15, 2011.
- Drenth, P.J.D. (2011), Committee for Freedom of Science of the Royal Netherlands' Academy of Arts and Sciences. *Nova Acta Leopoldina*, 113, 77-78.
- Drenth, P.J.D. (2011), Plagiarism; why harmful? In Drenth, P.J.D. & Verkade, D.W.F., *KNAW/ALLEA Conference on plagiarism*. <http://www.allea.org/Pages/ALL?31/400.bGFuZz1FTkc.htm>.
- Drenth, P. J. D. (2011), Harry Kuitert. In: G.Harinck (ed.) *Mijn Protestant; persoonlijke ontmoetingen*. Amsterdam: VU/HDPN (pp. 43–54).

- Drenth, P.J.D. (2012), Research Integrity; a vital condition for science and scholarship. In *CADMUS Journal*, 1, 4, 158-165..
- Drenth, P.J.D. (2012), Dual use and biosecurity; the case of the Avian Flu H5N1. *Open Journal of Applied Sciences*, 2, 123-127.

- Drenth, P.J.D. (2013), Trust in science, but keep your powder dry. In G. Hermerén, K. Sahlin & N.E. Sahlin *Trust and confidence in scientific research*. Stockholm: KVHAA Conference series, pp. 70-79.

- Drenth, P.J.D. (2013), Bridging political, cultural and religious divides; the role of Academies and Humanities. *Eruditio; the E-journal of the World Academy of Art & Science*, 2, Febr. 2013, 1/8-8/8.
- Drenth, P.J.D. (2013), Een Academie van Wetenschappen: nationaal en internationaal perspectief. *Verkenningen*, nr. 2, Gent: KANTL, pp. 47-54.
- Drenth, P.J.D., Levelt, W.J.M., & Noort, E. (2013), Flawed Science? A rejoinder, *The Psychologist*, 26, 2, 80-81.
- Drenth, P.J.D. (2013), Institutional responses to violations of research integrity. In: COPE, *Publications ethics from student to professional*. <http://publicationethics.org/seminars>.
- Drenth, P.J.D. (2014), Responsibilities of scientists in a world in transition. In: M. Durovic (ed.), *Proceedings International Conference 'Transition to a New Society', 20-22 March 2014, Podgorica, Montenegro*. Podgorica: Montenegrin Academy of Sciences and Arts (CANU), pp. 27-36.
- Drenth, P.J.D. (2014), The Committee for Freedom of Scientific Pursuit of the KNAW. *Nova Acta Leopoldina NF 119*, 403, 69-71.
-
- Drenth, P.J.D. (2015), What lessons can we learn from the Stapel case? In: N.H. Steneck, M. S. Anderson, S. Kleinert, T. Mayer (eds.), *Integrity in the global arena*. Singapore World Scientific, Ch. 19, pp. 151-159.
- Drenth, P.J.D. (2015), Institutional dealing with scientific misconduct, *Eruditio; the E-journal of the World Academy of Art and Science*, 6-3, February-April 2015.
- Israel, M. & Drenth, P.J.D. (2016), Research Integrity in Australia and the Netherlands. In: Bretag, T.A. (ed.), *Handbook of Academic Integrity*. New York: Springer.

Completed dissertations under supervision of P.J.D. Drenth (first) promotor:

- Hk. Thierry (1968). *Loont de prestatie-beloning?* Amsterdam: Vrije Universiteit.
- L.S. Tigchelaar (1974). *Potentieel beoordeling en loopbaansucces*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- J.H.T.H. Andriessen (1974). *Veiligheid, een kwestie van motivatie*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- J.G. Boerlijst (1974). *Werk met perspectief*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- U. Munandar (1977). *Creativity and school performance*. Jakarta: Universitas Indonesia.
- J.N. Zaal (1978). *Beoordeling van het sociaal emotionele gedrag van leerlingen in het kleuter- en basisonderwijs*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- J.A. Feij (1978). *Temperament; Onderzoek naar de betekenis van extraversie, emotionaaliteit, impulsiviteit en spanningsbehoefte*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- J.S. Schroots (1979). *Cognitieve ontwikkeling, leerbaarheid en schoolprestaties*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- P.L. Koopman (1980). *Besluitvorming in organisaties*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- H. van der Flier (1980). *Vergelijkbaarheid van individuele testprestaties*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- B.S. Raksadjaja (1982). *Pengaruh kecemasan terhadap hasil belajar (The influence of anxiety on academic performance)*. Bandung: Universitas Padjadjaran.
- L.G.M. Prick (1983). *Het beroep van leraar; Satisfactie en crises in de leraarsloopbaan*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- G. van Staveren (1984). *Taakopvatting en werkwijze bij huisartsen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Sukarti (1986). *Suatu studi mengenai prediksi terhadap prestasi belajar di STM, di*

- Yogyakarta* (A study of the prediction of schoolachievement in STM in Yogyakarta). Yogyakarta: Universitas Gadjah Mada.
- M.J. Ippel (1986). *Component testing; A theory of cognitive aptitude measurement*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - E. Bonang (1986). *The effects of urbanisation, schooling and gender on level and structure of intelligence and on achievement*. Jakarta: Universitas Indonesia.
 - R. Dekker (1987). *Intelligentie van visueel gehandicapte kinderen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - J. Baneke (1987). *Studiesucces, persoonlijkheid en stress bij geneeskunde studenten*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (met R.E.E. de Jonghe).
 - W.M.M. Altink-Van de Berg (1988). *Selectie voor hoger onderwijs in ontwikkelingslanden*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - M. Zegers (1988). *Management training for small scale entrepreneurs in the context of a developing country*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - N. Bleichrodt (1989). *Intelligentie-meting ten behoeve van het onderwijs in Indonesië*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - I. Baardman (1989). *Ingebeelde lelijkheid*. Amsterdam: Vrije Universiteit (met W.T.A.M. Everaerd).
 - J.B. Blok (1989). *Temperament bij zwakzinnigen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - W.C.M. Resing (1990). *De ontwikkeling van leerpotentieeltests bij een recent ontwikkelde traditionele intelligentietest, de RAKIT*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - C.V. van Vuuren (1990). *Met ontslag bedreigd; werknemers in onzekerheid over hun arbeidsplaats bij veranderingen in de organisatie*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - J. Pool (1990). *Sturing van besluitvorming in organisaties; mogelijkheden en grenzen*. Amsterdam: Vrije Universiteit (met P.L. Koopman).
 - P.T. van den Berg (1992). *Persoonlijkheid en werkbeleving; De validiteit van persoonlijkheidsvragenlijsten, in het bijzonder die van een spanningsbehoefte lijst*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - J.A.M. Heesink (1992). *School- en werkloopbanen en het welzijn van jong-volwassenen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - N. Wismaningsih (1993). *Kecemasan bertanding serta motif keberhasilan dan keterkaitannya dengan prestasi olahraga perorangan dalam pertandingan untuk kejuaraan* (The relationship of competitive anxiety and the motive for success to achievement in championships of individual sports). Bandung: Universitas Padjadjaran.
 - A.W. Taris (1994). *Analysis of career data from a life-course perspective*. Amsterdam: Vrije Universiteit (met J.A.P. Hagedaars en J. v.d. Zouwen).
 - E.G. van der Velde (1994). *Werksocialisatie bij jong-volwassenen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - M.P. Born (1995). *Het meten van prestatiegerichtheid; een situatie-response vragenlijst*. Amsterdam: Vrije Universiteit (met J.A. Algera).
 - P.L. van Leest (1997). *Persoonlijkheidsmeting bij allochtonen; Het gebruik van persoonlijkheidsvragenlijsten bij de selectie van allochtonen*. Amsterdam: Vrije Universiteit (met N. Bleichrodt).
 - E.E. Metselaar (1997). *Assessing the willingness to change*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - J.L. Mulder (1997). *Het meten van verbale lange termijn geheugenstoornissen bij neurologische en psychiatrische patiënten*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - W. van Os (1999). *Het meten van de kwaliteit van onderwijs door middel van vragenlijsten*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - R.Taris (2003). *Person-Environment Fit: a longitudinal study of the interaction between employee characteristics and work environment characteristics*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - C.A.M. Dusschooten – de Maat (2004). *Mensen maken het verschil; de relaties tussen persoonlijkheid, waarden en organisatiecultuur*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
 - I.A.Bok (2008). *Kwaliteit van de arbeid in de sociale werkvoorziening*. Amsterdam: Vrije

Universiteit.

- M.H.J. Assink (2008). *Autobiographical memory in long term perspective*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

P.J.D. Drenth second or co-promotor:

- J.A. Landeweerd (1978). *Interne procesrepresentatie bij leerling operators*. Eindhoven: Technische Universiteit (1ste promotor M.J.M. Daniëls).
- R. Scheerens (1979). *Organisatie en technologie bij hulpverlenings-instellingen*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor P.A. de Ruyter).
- K. Sijtsma (1988). *Contributions to Mokken's non parametric item response theory*. Groningen: Rijksuniversiteit (1ste promotor W. Molenaar).
- R.R. Meijer (1994). *Non parametric person fit analysis*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor W. Molenaar).
- J.J. van Muijen (1994). *Organisatiecultuur en organisatieklimaat*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor P.L. Koopman).
- S.P. van Duin (1997). *Automatisering, een kwestie van organiseren*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor P.L. Koopman).
- D.N. den Hartog (1997). *Inspirational leadership*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor P.L. Koopman).
- R.M. Verburg (1998). *Human resource management: Optimale praktijken en configuraties*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor P.L. Koopman).
- R.H. van den Berg (2001). *Psychologisch onderzoek in een multiculturele samenleving*. Amsterdam: Vrije Universiteit (1ste promotor N. Bleichrodt).

P.J.D. Drenth Referent/Member promotion committee / External examiner:

- J.F. Orlebeke (1972), *Aktivering, extravasie en sterkte van het zenuwstelsel*. Amsterdam, V.U.
- E. van der Vliert (1973), *Rolgedrag in organisaties*. Amsterdam, V.U.
- P. Vervinck (1975), *Studie van de relatie tussen de structurele kenmerken van de organisatie en attitudes en gedrag van de leider*. Universiteit van Gent.
- R. Spoelders-Claes (1976), *De effectiviteit van autonome kleine werkgroepen*. Universiteit van Gent.
- D.J.M. Groot (1977), *Luistervaardigheid Frans-Duits-Engels*. Amsterdam, U.v.A.
- A. Vrolijk (1979), *Public speaking behavior; treatment or training?* Amsterdam, V.U.
- R. van Esbroeck (1982), *Analyse van faking-gedrag van adolescenten in beroeps-interessen vragenlijsten*. Amsterdam, U.v.A.
- A. Ruiz Quintanilla (1983), *Bedeutung des Arbeitens. Entwicklung und empirische Erprobung eines socialwissenschaftlichen Modells zur Erfassung arbeitsrelevanter Werthaltungen und Kognitionen*. Berlin, Technische Universität.
- A.J. Bartels (1986), *Sociale vaardigheidstraining voor probleem-jongeren*. Amsterdam, V.U.
- M.A.M. Greuter (1988), *Selectie in perspectief*. Delft, Technische Universiteit.
- N.W. Slot (1988), *Residentiële hulp voor jongeren met anti sociaal gedrag*. Amsterdam, Vrije Universiteit.
- A.J.R. van de Vijver (1991), *Inductive thinking across cultures*. Tilburg, Katholieke Universiteit Brabant.
- J.W.M. van Breukelen (1991). *Personeelsverloop in organisaties*. Rijksuniversiteit, Leiden.
- Y.H. van Emmerik (1991). *Loopbanen; een vergelijkend onderzoek tussen mannen en vrouwen in een dienstverlenende organisatie*. Vrije Universiteit, Amsterdam.
- P.K. Toulson (1991). *Perceptions, practices and productivity: An assessment of personnel management in New Zealand*. Massay University, Palmerston North, N.Z.
- P. Kerkhof (1997). *Van mediabericht naar politieke opvatting*. Amsterdam, Vrije Universiteit.
- J. te Nijenhuis (1997). *Comparability of test scores for immigrants and majority group members in the Netherlands*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

- D.H.J. Wigboldus (1998), *Stereotyping, language and communication*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Ch. Riteco (1998), *Job control, persoonlijkheid en gezondheid*, Tilburg, Katholieke Universiteit Brabant.
- H. Zaaiman (1998). *Selecting Students for Mathematics and Science*. Amsterdam.
- H. Hackmann (2003). *National priority-setting and the governance of science*. Enschede: University of Twente.
- A.H.B. de Hoogh (2004). *Personality and Charismatic Leadership: a matter of context*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
-

A selection of unpublished addresses/courses

- *Selectie van managers*. N.I.P. conference on Changing Leadership, Lunteren, 1970..
- *Test development in cross cultural perspective*. Makerere University, Kampala, Uganda.
- *Industrial Democracy in Europe*. Conference on coordination and control of group and organizational performance, Munchen, 1976.
- *Influence and Power; a study of decision making in industrial organizations*. Conference on coordination and control of group and organizational performance, Munchen, 1976..
- Summer course *Test development for developing countries*, Amsterdam.
- 'Werkoverleg' experiments in participative decision making on the shopfloor. 2nd International conference on participation, workers' control and self-management, Paris, 1977.
- Graduate seminar *Industrial and organizational psychology*, UI, Jakarta, Indonesia, 1977.
- *Psychological aspects of participation; social and psychological antecedents and implications*. American Psychological Association, New York, September, 1979.
- *IDE-research project: Formal participation and power distribution*. Conference on Participation and Industrial Democracy. Dubrovnik, Yugoslavia, 1980.
- *A contingency model for tactical and strategic decisions*. Conference Participations and conflicts in organizations". Dubrovnik, Yugoslavia, 1981
- *Complexe besluitvorming in organisaties*. University of Ghent, Belgium, 1981
- *Complex decision making; a model and some empirical results*. Henley Management College, U.K., 1981.
- *The meaning of working under changing conditions*. Symposion on "changing perceptions of work in industrialized countries; their effects on and implications for industrial relations". I.L.O., Vienna, 27/30-04-1982.
- *Education and research in work and organizational psychology in Europe*. Meeting of E.N.O.P., Paris, 28/30-01-1982
- *The meaning of working*. Annual meeting of the International Association of Applied Psychology, Edinburgh, 25/30-07-1982
- *Work consultation and the quality circles movement*. Section Occupational Psychology of the British Psychological Society. London, 1983
- *Centraliteit van werken*. Inaugural address as Rector Magnificus, VU University, Amsterdam, Oct. 1983
- *Experience with "werkoverleg" and quality circles in the Netherlands*. International Symposium Meaning of Working, Fukuoka, Japan, Nov. 1984
- *Slaagpercentages voor de propaedeuse; relevant voor beleid?* Opening academic year 1984-1985, VU University, Amsterdam sept. 1984.
- *Meaning of working*. University of Palermo, may 1985, University of Bologna, Oct. 1985
- *Culture and Intelligence*: Universitas Central America Nicaragua, Managua, June 1986.
- *Centrality of working and protestant work ethic*. 21st. International Congress of Applied Psychology. Jerusalem, July 1986.

- *Quality and Christian identity: the case of the VU University*. Universitas Kristen Satya Wacana', Salatiga, Indonesia, 28/30-11- 1986.
- *Scholae aut vitae?* Opening academic year 1987-1988, VU University, Amsterdam.
- *Strategic decision making in organizations*. International Congres IUPS. Sydney Australia, August 1988
- Seminar 'Institutional Development of Universities', Sao Paolo, Oct. 1988.
- Seminar 'Human Resources Management' Palermo, Febr. 1989.
- *Work and Organizational psychology*. Panhellenistic Conference of Psychology, Athens, 1991.
- Future labour market for university graduates. Symposium "il presente futura". Bologna, April 1991.
- *The advisory function of an Academy of Sciences*. Conference Academia Europaea, Menaggio, Italy 22/26-05-1991.
- *The Academies' contribution to philosophy, science and culture*. Conference 125 Anniversary Academia Romana, Bucharest, 17-09-1991.
- *The advisory role of the Academy of Science*. All European Academy meeting, Stockholm, 17/18-03-1992.
- *Scientific and social responsibility: a dilemma for science?* Annual meeting Caribbean Academy of Science. Barbados, 02/04-09-1992.
- Seminar *Participation and Decision making*. Hangzhou University, Hangzhou, China. Oct. 1992.
- *The mission of an Academy: Quality in science and scholarship*. Instituto de España, Madrid, Nov. 1992.
- *Universiteit en Arbeidsmarkt*. Lysias symposium, VU University, Nov. 1993,
- *Recent developments in work and organizational psychology*. Psych. fac. UNPAD Bandung, Indonesia, 1993, Psych. fac. University of Delhi, India, 08-01-1993.
- *The identity of European psychology*. 7th Annual Congress of the European Psych. students Associations. Amsterdam, April 1993. Federation of
- *Between preservation and conservation*. Conference Preservation and Access. Bellaggio. Rockefeller Centre, 04/06-06-1993.
- *Science Academies and Scientific Culture*. Semaine Culture Scientifique. Brussels, 09-12-1993.
- *Preserving our intellectual heritage*. Thessaloniki: Conference of European Rectors and university Presidents, April 1994.
- *The Dutch work and organizational psychology in the European Context*, 10th Annual SIOP Conference, Orlando, Fla., May 1995.
- *Education, science and human resource development*. FORUM Indonesia-Netherlands, Jacarta, August 1995.
- Seminar *Human Resource Management*, Hangzhou University, Hangzhou, PRC, Oct. 1995.
- *Het meten van intelligentie: drijfzand of vaste grond?* Studium Generale, Rijksuniversiteit Groningen, 1996.
- *Mens en Arbeid; een wereld in verandering*. Inaugurale oratie Benelux Universitair Centrum, 01-10-1996.
- *The relevance of social and behavioural sciences*. Meeting ESTA, Brussel, 08/09-10-1996.
- *Intelligentie en erfelijkheid*. Studium Generale VU University Amsterdam, 29-01-1997
- *The role of an Academy of Science*. The Royal Irish Academy, Dublin, 06-02-1997.
- *Electronic journals and digital libraries: fad or challenge?* European Librarians and Publishers (ELP), Amsterdam: 17-03-1997.
- *Psychologie: een eigen huis met vele kamers*. Feestrede Academische zitting universiteit van Gent, 13-03-1997.
- *The future of scientific research in Europe*. CRE-conference "The University and the innovation chain", Turku, Finland, 22/23-05-1997.
- *The future relevance of European psychology*. 5th European Congress of Psychology, Dublin, Ireland, 06/09-07-1997.

- *Books or Bytes*. British Association for the Advancement of Science, Leeds, U.K, 11-09-1997.
- *Preservation and Access; Siamese twins*. Society for Archivists, London, 16-09-1997.
- *European Cooperation in Research and Technological Development*.
Workshop New York Academy of Science. Stockholm, Sweden, 19/21-10-1997.
- *International science and technology cooperation between the European and developing countries*. Conference New York Academy of Science, Harare, Zimbabwe, 15/18-03-1998.
- *Science and Technology in the 5th Framework Programme*. Advisory Group on Science and Technology of the Club of Rome. Debrecen, Hungary, 26/28-04-1998.
- ISIDA/KLI seminar “*Recent trends in time studies and organization*”. Amsterdam, 24-04-1998.
- Conference on “*electronic publication and scientific communication*”. Ac. Europaea, Darmstad, 15/17-04-1998.
- Seminar “*the changing organization*”, ISIDA, Palermo, 27/28-05-1998.
- Round table “*electronic publishing and scientific development*”. IAP- Conference, San Francisco, CA. U.S.A., 12-08-1998.
- Seminar *Human Resources Management*. Zejiang University, Hangzhou, China, 13/14-10-1998.
- *The Dutch system of selection for numerous fixus studies at Higher Education*. Meeting National University of Ireland, Dublin, 04-12-1998.
- *Industrial democracy and empowerment in a cross cultural perspective*. Conference “cross cultural human resource management”. Hangzhou, China 27/29-10-1999.
- *The relevance of social and behavioural sciences for policy making*. Summit of the World Think Tanks: Social Chinese Academy of Social Sciences, Beijing, China, 02/03-11-2000.
- *The contribution of science to detente and peace*. International Conference ‘The Balkans in the New Milennium’, Skopje, Mac. 25/26-05-2001.
- *Para-science and pseudo-science in psychology*. 10th European Sceptics Congress, Prague, 07/09-09-2001.
- The European Academies’ Science Advisory Council. Opening ceremony, Stockholm, 11-06-2001.
- The role of an Academy of Sciences and Humanities, Royal Irisch Academy, 22-10-2001.
- Relevant strategic research and internationalization: challenges of a National Research Council, Oslo Norway, 29-01-2002.
- *Differentiële psychologie: toegepaste wetenschap?* GITP symposium t.g.v. afscheid Dr. J.N.Zaal. Amsterdam, June 2002.
- *What is the use of work- and organizational psychology?* XXV International Congress of Applied Psychology, Singapore, 07/12-07-2002.
- *Mobility and mobstacles in European Science*. Estonian Ministry of Education. Tallinn, Est. 19/20-09-2002.
- *Presidential address ALLEA General Assembly*. Rome, March 2002.
- *What moves us ?* Valedictory symposium Prof. Dr. Hk Thierry, Tilburg University, 24-01-2003.
- *Science: does it matter?* Budapest Science Forum, Budapest, 08/10-11-2003.
- *Recent Developments in European Science policy*. Conference “Basic research in modern innovation process”, Kiev, 02-12-2003.
- *Riskante Humaniteit; een reflectie*. Benelux Universitair Centrum, Eindhoven, May 2003.
- Scientific Integrity: the role of academies. IAP Conference, Mexico City, 05-12-2003.
- Academies and government: facing social and ethical issues. Israel Academy of Arts and Sciences, Jerusalem, 18-05-2004
- *Effectiveness of empowerment*. Lecture University and Municipality of Palermo, Palermo, It. 09-06-2004.
- *Presidential address ALLEA General Assembly*. Brussels, 25-03-2004
- *Facing ethical issues*. EU-Conference on the role of national science-ethical committees in EU member countries, Brussel, 17-01-2005.
- *An Academy of Sciences and Humanities: where does it stand for?*, University of Cyprus and Lacarna Municipality, Lacarna, Cyprus 09-02-2005.

- *Scientific collaboration and the 7th Framework Programme: ALLEA's view*. Baltic Conference, Helsinki, 10-6-2005, and Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, 08-09-2005.
- *Frontier research and the ERC: the scientists' view*. European Commission: Competitiveness Council, Cardiff, 12-06-2005.
- *Investing in knowledge in Europe: taking up the FP7 gauntlet*. NEST conference, London, 21-09-2005.
- *Scientific integrity and social responsibility: the role of Academies of Sciences*. World Science Forum, Budapest, 19-11-2005.
- *Europe as a knowledge society*. World Academy of Sciences, Zagreb 20-11-05.
- *The European Research Area: the role and mission of an Academy of Arts and Sciences*. Tbilisi, Georgia, 09-12-2005.
- *Presidential address ALLEA General Assembly*. Krakow, 24-03-2006.
- *Strengths and weaknesses of current policies and practices*. World Conference on Research Integrity, Lisbon, 17-09-2007.
- *The advisory function of an academy and an association of academies*. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Jan. 2008.
- *Promotion of Scientific Integrity: The role of Academies of Sciences*. Workshop ESF – CSIC Scientific Integrity: from principles to practice, Madrid, 17/18-11-2008.
- *Fair communication and scientific integrity*. Meeting 'Science in Society: dialogue and scientific responsibility, Paris, 24/26-1-2008.
- *Towards a European Code of Conduct on scientific integrity*. Conference ALLEA member academies / Swiss Academies of Arts and Sciences. Berne, 29/30-06-2009.
- *Religie en Wetenschap*. Amsterdam, Voordracht cyclus Dopers Café. 28-10-2009.
- *History of ALLEA and the role of Standing Committees and Working Groups*. ALLEA extraordinary meeting: towards the ALLEA strategic plan 2010 - 2015, Amsterdam, 16/17- 11-2009.
- *Academic freedom under threat: tensions and conflicts in developing democracies*. Ninth biennial meeting of the International Human Rights Network of Academies and Learned Societies. Rabat, Morocco, 21/22-05-2009.
- *Integrity and ethics in social and behavioural sciences*. ALLEA workshop on the study of ethics. Norwegian. Academy of Sciences, Oslo 15/16-02-2010
- *Comments on Code of Conduct*. Meeting ESF Member Organisation Forum, Split, 22-03-2010.
- *The European Code of Conduct for Research Integrity*, Member Organisations Forum on Research Integrity. Gen Assembly ESF, Strasbourg, 18-11-2010.
- *Observations on Code of Conduct*. ESF Forum, Rome, 11-11-2010.
- *Science ethics and society*, Meeting with Asian Academies of Sciences, Singapore, 20-07-10.
- *Integrity and ethics in social and behavioural sciences*. ALLEA Conference on The study of ethics as part of research training – current practices and future requirements. Oslo, 16-02-10.
- *Rede en religie*. PKN gemeente Amstelveen/Buitenveldert, 17-01-2012, Probus Overveen, 08-01-2014.
- *Het besef van goed en kwaad*. PKN gemeente Amstelveen/Buitenveldert 07-01-2012, PKN gemeente Heemstede, 19-01-2012.
- *Dual use of concern: the H5N1 case*. Conference Int. HR Network of Academies and Learned Societies, Taipei, Taiwan, 23/26-05-2012.
- *Loting in de geneeskunde*. KNAW Themaconferentie 'Loting'. Amsterdam: 16-09-2013.
- *Addresses, seminars, workshops on Research Integrity / European Code of Conduct on Research Integrity / Stapel case / Responsible Research* in: VU Medisch Centrum (15-03-2012), ESOF Conference Dublin (13-07-2012), Fac. Sociale Wetenschappen Univ. Leiden (17-09-2012), Science Europe, Brussels (22-10-2012),). Universitaire Stichting Brussels (29-11-2012), COPE European seminar, London (22-08-2013), 3d World Conference on Research Integrity, Montreal (07-05-2013), Ned. Veren. Medisch Ethische Commissies, Utrecht (29-05-2013), Research School Ruhr Universität Bochum (12-06-2013), Graduate School Open University (15-006-2013), EC/EIPA, Brussels (12-07-2013), Agreeen Skills, Leuven (04-11-2013), SOHS Med. School Maastricht (22-11-2013), EPP (AIO's in Clinical Psychology) Heeze (23-01-2014).
- *De meerwaarde van diversiteit*. Symposium VU University/NOA, Amsterdam, 04-06-2015.

- *Academische vrijheid na Stapel*. Hendrik Muller Seminaar, KNAW, Amsterdam, 23-06-2015.